

ÇOCUKLARLA ADLİ GÖRÜŞME İÇİN REHBER

Bu projenin sözleşme makamı
Merkezi Finans ve İhale Birim'i'dir.

Bu proje, UNICEF'in teknik desteği
ile yürütülmektedir.

ÇOCUKLARLA ADLİ GÖRÜŞME İÇİN REHBER

YAZARLAR

Yard. Doç. Dr. Eylem Ümit Atılgan
Ar. Gör. Sedat Yağcıoğlu
Sosyal Hizmet Uzmanı Yaşar Çavdar

PROJE PAYDAŞLARI

Adalet Bakanlığı
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
Türkiye Adalet Akademisi
UNICEF Türkiye

Bu eserde yer alan görüşler yazarlarına ait olup, proje paydaşlarının resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

© Bu rehberin yayın hakları proje paydaşlarına aittir.

Kasım 2014, Ankara

Kapak fotoğrafı: © UNICEF TÜRKİYE

AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Türkiye Adalet Akademisi paydaşlığında yürütülen "Çocuklar için Adalet" Projesi;

1. Adil yargılama hakkının yaşama geçirilmesi, çocukların ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına son çare olarak başvurulması ilkeleri çerçevesinde çocuk adalet sisteminde çocuk haklarının korunmasını,
2. Çocuk adalet sistemi çalışanları için uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış bir hizmet içi eğitim programının hazırlanmasını,
3. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi (BİSİS) çerçevesinde bireye özel rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasını, hedeflemektedir.

Ayrıntılı bilgi ve dokümana ulaşmak için www.cocuklaricinadalet.org adresini ziyaret edebilirsiniz.

Kısaltmalar

AMATEM	Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇKKY	ÇKK Uygulanmasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
İHAS	İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SİR	Sosyal İnceleme Raporu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
TCK	Türk Ceza Kanunu

İçindekiler

GİRİŞ	5
I- ADLİ GÖRÜŞMENİN GENEL STANDARTLARI	6
1. TEMEL KAVRAMLAR	6
2. ADLİ GÖRÜŞME ODASININ FİZİKSEL VE TEKNİK STANDARTLARI	7
3. ADLİ GÖRÜŞME ODASININ USULİ STANDARTLARI	9
II- ADLİ GÖRÜŞME İÇİN CEZA MUHALEMESİ HUKUKU GENEL BİLGİSİ	15
1. CEZA MUHALEMESİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE İLKELERİ	15
2. CEZA MUHALEMESİNİN EVRELERİ VE İŞLEYİŞ	19
3. CEZA MUHALEMESİNİN ORTAK KAVRAMLARI	22
4. CEZA MUHALEMESİNİN SUJELERİ	27
III- ADLİ GÖRÜŞME İÇİN TEMEL MEVZUAT BİLGİSİ	31
1. GENEL KANUNLARDAKİ HÜKÜMLER	32
2. ÖZEL KANUNLAR	33
3. YÖNETMELİKLER	33
IV- GELİŞİM PSİKOLOJİSİ - ÇOCUKLARIN FİZİKSEL, RUHSAL, CİNSEL GELİŞİMİ	38
1. TEMEL GELİŞİM KURAMLARI HANGİLERİDİR?	39
2. ÇOCUKLA GÖRÜŞME TEKNİKLERİ (İFADE ALMA TEKNİKLERİ)	43
3. ÇOCUKLA ADLİ GÖRÜŞMENİN AŞAMALARI	45
4. BASAMAKLANDIRMIŞ GÖRÜŞME TEKNİĞİ	48
5. GÖRÜŞME SORULARI	50
6. YAŞA GÖRE GÖRÜŞME TEKNİKLERİ	52
7. ZİHİNSEL ENGELİ BULUNAN ÇOCUKLARLA GÖRÜŞME	53
8. İHMAL, İSTİSMAR MAĞDURU ÇOCUKLAR VE RISK ALTINDA BULUNAN ÇOCUKLARLA GÖRÜŞME	53
V- AİLEYİ DEĞERLENDİRME	55
1. ADLİ GÖRÜŞMEDE AİLEYİ DEĞERLENDİRMEK NEDEN ÖNEMLİ?	55
2. DEĞERLENDİRME NEDİR VE HANGİ MESLEK GRUBU TARAFINDAN YAPILMALIDIR?	57
3. DEĞERLENDİRMEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN İLKELER NELERDİR?	58
4. ADLİ GÖRÜŞME İÇİN AİLE DEĞERLENDİRMESİ NASIL OLMALIDIR?	58
5. DEĞERLENDİRME ARAÇLARI	63
6. DEĞERLENDİRMEDE ÇOCUK FAKTÖRÜ ve ÇOCUKLARIN KATILIMI	68
VI- MAĞDUR ÇOCUKLARA YARDIM ETMEYE YÖNELİK ÖZEL TEDBİRLER, MESLEKİ MÜDAHALE TEKNİKLERİ	69
1. ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI İÇİN MESLEKİ MÜDAHALE	69
2. MESLEKİ MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	69
3. MESLEKİ MÜDAHALE YÖNTEMİNİN BELİRLENMESİ İÇİN GEREKLİ OLAN PLANLAMA AŞAMALAR NELERDİR?	70
4. BİLGİ TOPLAMA VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARI	74
5. MEVCUT DURUMDA MESLEKİ MÜDAHALE YÖNTEMLERİ NELER OLABİLİR?	74
6. İLKELER	78
EKLER	80
BASAMAKLANDIRMIŞ ADLİ GÖRÜŞME TEKNİĞİ, GÖRÜŞME AŞAMALARI	81
ÇOCUKLARLA ADLİ GÖRÜŞME KONTROL LİSTESİ	82
YARARLANILAN KAYNAKLAR	84

Giriş

Çocuklar için Adalet Projesi kapsamında yürütülen Türkiye'nin farklı adliyelerinde kurulacak Çocuk Adli Görüşme Odaları için standartların belirlenmesi ve yaklaşık 100 hakim, savcı ve sosyal çalışma görevlisine eğitim verilmesi amaçlanan bu faaliyet içinde "Çocuklarla Adli Görüşme Rehberi" esas olarak üç aşamalı bir araştırma sonucunda oluşturulmuştur:

1. Aşama; Mevzuat analizi, uygulayıcılar ve çocuklarla yapılan derin mülakatlar sonucu sahadan elde edilen bulgular ve durum tespiti aktivitelerinin raporlaştırılması aşamasıdır. 1. Rapor: Çocuklarla Adli Görüşme, Sorunlar, İhtiyaçlar ve Tespitler.

2. Aşama; Uluslar arası ve yerli literatür taraması, iyi örnek ülke sisteminin çalışma ziyareti ile incelenmesi, yabancı danışman raporundaki önerilerin Türkiye'ye uyarlanabilirliğinin değerlendirmesi, aktivitelerinin sonucunun raporlaştırılması aşamasıdır. 2. Rapor: Çocuk Adli Görüşme Odası Model ve Öneriler.

3. Aşama; Modelleme ve Öneriler çalışmasından somut standartlar oluşturma aktivitesinin raporlaştırılması aşamasıdır. 3. Rapor: Çocuk Adli Görüşme Odası Fiziksel, Teknik ve Usuli Standartlar.

Söz konusu çalışmalar sonucunda gerekli standartlar belirlenerek raporlar oluşturulmuş ve ilgili birimlere sunulmuştur. Uygulamaya ilişkin oluşturulan standartlar Adalet Bakanlığınca değerlendirilecektir.

I- ADLİ GÖRÜŞMENİN GENEL STANDARTLARI

1. TEMEL KAVRAMLAR

ADLİ GÖRÜŞME NEDİR?

Kanunla ilişki halinde olan, yani adalet sistemine suça sürüklendiği iddiasıyla veya mağdur ya da tanık sıfatıyla dâhil olmuş çocuğun, dinlenmesi ve alınan bilgilerin kayda alınarak tutanağa geçirilmesi, rapor düzenlenmesidir.

ADLİ GÖRÜŞMENİN AMACI NEDİR?

Adli görüşmenin genel amacı çocuklara özgü usul ve kurumlar oluşturarak adalet sistemini çocuk dostu hale getirmektir. Ayrıntılı olarak hedeflenen ise, adliyeye intikal eden olayla ilgili bilgi alınmasına, suçun tespiti veya aydınlatılmasına gerek duyulduğunda, maddi ya da şekli hakikatin ortaya çıkarılmasında çocuğun bilgisine, ifadesine başvurulması zorunluluğu ortaya çıktığı her durumda, kötü muamelenin her türü ile karşılaşan, karşılaştığından kuşkulanan ya da kötü muameleye tanıklık eden çocuğun adil yargılanma hakkının, suç mağduru çocuğun adalete erişim hakkının korunmasına ve çocukların adalet sisteminde ikincil mağduriyetinin önlenmesine katkı sağlamaktır.

ADLİ GÖRÜŞMECİ KİMDİR?

Çocukla adli görüşme yapan, yani suça sürüklendiği iddiasıyla ifadesine başvuru, tanık veya mağdur sıfatıyla bilgisine başvuru çocukla, adalet sisteminin ihtiyaç duyduğu bilgileri öğrenmek için görüşme yapan ve bu işlem sırasında çocuğun gelişimini, psikolojik özelliklerini ve yaşadığı travmanın çocuktaki etkilerini dikkate alarak çocuğun bu süreçte örselenmesini mümkün olan en üst düzeyde önleyebilme becerisine sahip adli görüşme konusunda düzenlenen eğitim programlarını başarıyla tamamlamış kişidir.

ADLİ GÖRÜŞME ODASI NEDİR?

Adliyenin yetişkinlerin yoğunluklu buldukları ana bölümlerinden uzak ve bağımsız bölümünde bulunan, yetişkinler için olan giriş ve çıkışlardan ayrı bir yerden girilen, ifade alma odası, teknik oda (dinleme odası) ve bekleme odası gibi üç ayrı odadan oluşan, adli görüşmeci çocukla görüşürken mahremiyet ve gizliliği sağlamaya elverişli, kayıt ve izlemeyi, yargılamanın diğer aktörleri tarafından adli görüşmeci aracılığıyla çocuğa soru yöneltmeyi mümkün kılan fiziksel koşullara ve teknik donanıma haiz güvenli ve izole birimdir.

ADLİ GÖRÜŞME ODASI ADLİ TEŞKİLAT İÇİNDE NEREYE BAĞLIDIR?

Adli görüşme odaları adli teşkilat içinde Çocuk Savcılık Büroları'na bağlı faaliyet göstermektedir. Dünyadaki iyi örneklerde görüşme odalarını da bünyesinde bulduran çocuk savcılığı bürolarının adliye sistemi içindeki yeri ile ilgili iki ayrı model bulunmaktadır: İlk modele göre, çocuk savcılığı büroları yetişkin birimlerinden tamamen bağımsız bir binada konumlandırılmakta iken diğer modele göre ise görüşme odaları, çocuk savcılığı bürolarının bulunduğu adliyeler içerisinde ancak bağımsız bir bölümde konumlandırılmıştır. Türkiye'de adliye binalarının koşulları göz önünde

bulundurularak, çocuk savcılığı bürolarının dolayısıyla görüşme odalarının adliye binaları içinde, ancak bağımsız bir bölümde konumlandırıldığı ikinci model tercih edilmiştir.

2. ADLİ GÖRÜŞME ODASININ FİZİKSEL VE TEKNİK STANDARTLARI

ADLİ GÖRÜŞME ODASI NEREDE OLMALIDIR?

DİKKAT! **BAĞIMSIZ BÖLÜM NEDEN ÖNEMLİ?**

Çocuk Dostu Adalet sisteminin en önemli öncülü çocuğu yetişkinler için tasarlanmış adli sistemin olumsuz etkilerinden koruyacak çocuklara özgü bir model geliştirmektir. Literatürde “çocuğa adli sistem içinde olduğunu hissettirmeyecek” fiziksel konum ve yapı şeklinde formüle edilen bu standart örneğin mağdur ve tanık çocuğun sanık ile karşılaşmasına da engel olmak veya adliye koridorlarındaki popülasyonla teması ve etkileşimi en aza indirmek gibi kritik sorunlara da çözüm getirmektedir.

Çocuk savcılığı büroları yetişkin savcılığıyla aynı binada olmakla birlikte, büronun fiziksel konumu ve işleyişi açısından tamamen bağımsız olması önemlidir. Türkiye için en uygun model olarak, görüşme odaları adliyeler içinde tasarlandığında fiziksel konumu ve işleyişi açısından “bağımsız bölüm” olmalıdır. Örneğin, büronun giriş - çıkış kapıları ayrı bir bölümde olmalı, geçiş koridorları, bekleme odaları, savcılık ve görüşme odaları; adliyede iş için bulunan yetişkinlerin ulaşamayacağı biçimde oluşturulmalıdır. Çocuk savcılığı biriminde çalışan tüm meslek uzmanlarının, bu “bağımsız bölüm” konusunda duyarlı ve bilinçli olmaları önemlidir. Görüşme odası için özel bir tuvalet bulunmalıdır. Bu mümkün olamayacaksa görüşme odasına en yakında bulunan personel tuvaleti çocuklar için de kullanılabilir. Görüşme odasının girişine bekleme odası niteliğinde koridordan ayrılan bir giriş yapılmalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME ODASI NASIL OLMALI?

Görüşme Odası görüşmenin yapıldığı oda (ifade alma odası), teknik oda (dinleme odası), bekleme odası olmak üzere en az üç odadan oluşmalıdır. Odalar dar ve karanlık olmamalı, belirli bir boyutta olmalı, ayrıca aydınlık ve ferah olmalıdır. Soğuk veya rutubetli olmamalı ve iyi havalandırılmalıdır. Sessiz bir yerde olmalı, gizlilik ilkesine imkân tanıyacak fiziksel nitelikte olmalı (örneğin ses yalıtımı yapılmış oda, ses geçirmez kapı vb.) ve rahatsız edilmemelidir. Odanın giriş kapısının dışında, içeride görüşme yapıldığını belirtecek bir sistem yer almalıdır. Oda sakın renklerle (açık ve pastel) boyalı olmalıdır. Sanığın erişiminin olmadığı bir bekleme odası bulunmalıdır. Bu bekleme odası çocuğun aktif bir şekilde zaman geçirebilmesine imkân tanıyacak bir şekilde donatılmış olmalıdır (oyuncak, kitap, kalem vs.). Görüşmenin video ve ses kaydını gerçekleştirmek üzere gerekli ekipman bulunmalıdır (detaylara teknik ekipman bölümünde yer verilecektir).

Odanın sadece çocukla adli görüşmeler yapmak için ayrılmış olması gerekmektedir. Savcı tarafından sanık ile yapılan ifade alma işleminde de kullanılıyorsa odanın bir kısmı bekleme salonu bir kısmı da ofis ortamına sahip olacak şekilde ikiye ayrılmalıdır. Adli görüşmeci tarafından alınan ifadelerde bekleme salonu tasarımı uygundur. Sanığın farklı yerde tutulması, mağdur veya tanık çocukla karşılaştırılmaması gereklidir. Özellikle mağdur ile sanık mutlaka ayrı yerlerde tutulmalıdır.

Eğer mümkünse, mağdur çocuğun kullandığı koridor ve bekleme salonunun sanık ile bağlantısı olmamalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME ODASI NASIL DEKORE EDİLMELİDİR?

Farklı yaş gruplarından (farklı gelişim aşamalarından) çocuklara yönelik rahatça zaman geçirebilecekleri şekilde donatılmalıdır (masa, sandalye, kanepeler veya koltuk iki boyutta olmalıdır ve yumuşak halı olmalıdır). Bir çocuktan bilgi edinmek için faydalı olacak materyal ve ekipmanla dolu olmalıdır (kalem, kağıt, boyama kalemi oyuncak bebek vb.). Ancak çocuklara yönelik konulacak bu ekipmanın çocukların dikkatini dağıtacak kadar çok sayıda ve çeşitte olmaması gerektiğine dikkat edilmelidir. Odanın mobilyaları çocuklara uygun olmalı, rahat şekilde oturma imkânı sağlanmalıdır. Mobilyalar biraz renkli olmalı fakat ilgiyi dağıtmaması için çok da parlak olmamalıdır. Ofis ortamından ziyade bekleme salonu gibi olmalıdır. Bir oyuncak ayı, oyuncak bebek, birkaç kağıt ve kalem çocuğu rahatlatmak ve hikayesini alabilmek için bulundurulmalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME ODASININ TEKNİK DONANIMI NASIL OLMALIDIR?

Teknik donanımın belirlenmesinde en temel ilke, ifadenin alınması ve görüşme sürecinin sürdürülmesini mümkün olduğunca kolaylaştıran bir sistemin kurulması olmalıdır. Örneğin kamera kayıt sistemini ve mikrofonu çalıştırmak için tek bir düğmeye basmak yeterli olmalıdır. Örneğin SEGBİS sistemi ile uyumlu bir biçimde mahkeme salonlarından görüşme odalarına bağlantının da kolay ve basit bir biçimde olması sağlanmalıdır. Çocukların ifadelerinin ikinci kez alınarak, ikincil mağduriyetlerinin oluşmasını engellemek için, görüşmeler uygun teknik ekipmanla gerçekleştirilmelidir.

TEKNİK ODA NEDİR?

Teknik cihazlar bu odada yer alır. Bu odanın, görüşme odasıyla yakın olması özellikle çocuğun ailesinin katılımcı olarak burada bulunması ve ihtiyaç halinde çocuğa destek sağlamaları açısından gereklidir. Teknik odanın görüşme odası ile telefon/ses bağlantısı bulunmalı ve uzman gözlemci, eşlik eden kişi, avukatlar, savcı ya da hâkim teknik odadaki kulaklık ile konuşmaları dinleyebilmeli ve ekranlardan da görüşmeyi takip edebilmelidir.

KAMERALAR NASIL OLMALI?

Odada iki kamera bulunmalı, bir kamera tüm odaya odaklanmışken, diğer kamera çocuğa odaklanmış olmalıdır. Kameralar odaların fark edilmeyen yerlerine kurulmalıdır (çocuk ve eşlik eden kişi kameralar ve kayıt ile ilgili olarak alıştırma sürecinin bir parçası şeklinde bilgilendirilmektedir), kameralar her açıyı görecektir şekilde kurulmalıdır. Tercihen sabit bir yere kurulmalıdır, örneğin tavana ya da oluşturulacak yüksek bir platforma konumlandırılmalıdır. Kamera kadrajı, ifade alma sürecine katılan herkesin, çocuğun davranışlarını gözlemleyebilmesi için tüm odaya hakim olmalıdır. Çocuğa odaklanan kamera, yakınlaştırma (zoom) yapılabilir. Kameraların teknik odaya ve mahkeme salonuna video bağlantısı bulunmalıdır.

TEKNİK EKİPMAN NASIL OLMALI NASIL KULLANILMALI?

Teknik odada ve kulaklıklarla sesin anlaşılmasında herhangi bir sorun yaşanmaması için ses kalitesi dikkatlice kontrol edilmelidir. Mikrofonun masada bulunması önerilir. Ancak masada bulunuyorsa

DİKKAT! **TEKNİK EKİPMAN NEDEN ÖNEMLİ?**

Gerek kamera kaydı, gerekse ses kaydı ve canlı bağlantıyı sağlayan ekipman ve alt yapı görüşmenin anlaşılabilirliğini ve güvenilirliğini belirli bir kaliteye kavuşturduğu için hakim, savcı veya avukat nezdinde hasıl olabilecek maddi gerçeğe ulaşma amacıyla çocuğun yeniden dinlemesi ihtiyacını ortadan kaldırmaya yardımcıdır.

masa örtüsü gibi etmenlerin yan sesleri engelleyeceği göz ardı edilmemelidir. Kayıt sisteminin tutanaklar için önemli olduğundan sesin anlaşılır olduğundan emin olunmalıdır. Aksi takdirde ek bir kayıt cihazı kullanılmalıdır. Ekipmanın kullanımı olabildiğince basit olmalı ve görüşmeciden başka bir kişi tarafından kullanılmalıdır (sürekli olarak hazırda yardım edebilecek birinin bulunması için kamera kullanımının birkaç ekip üyesine öğretilmelidir). Görüşmeyi yapacak kişilere teknik teçhizat hakkında temel bilgiler (açma kapama, ses kontrol etme, vs.) verilmelidir. Ancak herhangi bir sorun anında, teknik problemleri çözmesi için mümkünse bir teknik eleman bulundurulmalı ya da ekip içinde teknik konularda bilgili bir kişi bu işten sorumlu olmalıdır. Malzemelerin rutin bakımları, bu konuda uzmanlaşmış bir teknik eleman ya da ekipte teknik konularda bilgili olan meslek uzmanı tarafından yapılmalıdır. Cihazın çalışmadığı durumlarda aranacak telefon numarası (hafta sonları, mesai dışı saatleri de kapsayan) bulunmalıdır.

3. ADLİ GÖRÜŞME ODASININ USULİ STANDARTLARI

KİMLER ADLİ GÖRÜŞMECİ OLABİLİR?

Adli görüşme odalarında görev yapacak adli görüşmeciler tercihen sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışmanlık mezunu olup en az 3 yıllık mesleki deneyime sahip çocukla adli görüşme eğitimi almış kişiler arasından seçilmelidir.

Çocuk Koruma Kanunu'nda Sosyal Çalışma Görevlisi olarak tanımlanan diğer mesleklerin (sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri mezunları ve pedagojik kadrosunda görevlendirilen alan dışı fakülte mezunları) adli görüşmecisi olarak sürece dahil edilmesinin, uluslararası standartlara uygun olmadığı; kanıta dayalı ve çocuk yararına bir görüşme yapılması önünde bir engel olduğu düşünülmektedir. Söz konusu mesleklerin eğitim formasyonları değerlendirildiğinde, çocukla görüşme/mülakat teknikleri, aile ve çocuğun pisko-sosyal değerlendirilmesi gibi eğitimleri almadıkları bilinmektedir.

ADLİ GÖRÜŞMECİNİN TAŞIMASI GEREKEN NİTELİKLER NELERDİR?

Adli görüşmecinin, sağlıklı bir görüşme için şu niteliklere sahip olması beklenir:

- Çocuğun anlayacağı bir dil kullanabilmelidir.
- Çocuğun yorulduğu ya da sıkıldığını işaret eden ipuçlarını yakalayabilmelidir.

- Basit sorular yönelmeli ve bir kerede birden fazla soru sormamalıdır.
- Çocuğun soruları anladığından emin olmalıdır.
- Çocuk gelişimi hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmalıdır.
- Görüşme teknikleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olmalıdır.
- Etkin dinleme becerisine sahip olmalıdır.
- Sakin ve destekleyici olmalıdır.
- İletişim ve görüşme becerilerine sahip olmalı ve farklı kesimlerden çocuklarla güven ilişkisi oluşturabilmelidir.
- Çocuğun davranışlarını etkileyen sosyal, psikolojik, tıbbi, ekonomik ve yasal etmenleri değerlendirebilmelidir.
- Etik çalışma duyarlılığı olmalıdır.
- Görüşme sırasında karşılaşılan güç anlarda problem çözme becerisine sahip olmalıdır.

ÇOCUKLA ADLİ GÖRÜŞMENİN YETİŞKİN İFADE ALMA TEKNİKLERİNDEN FARKI NEDİR?

Bilimsel araştırmalar, çocukların soruşturma ve kovuşturma süreçlerini anlamadıklarında, kendileriyle ilgili durumun ciddiyetini de kavrayamadıklarını ortaya koymaktadır. Kanunla ihtilaf durumlarını anlayamayan çocukların, ifade alma sürecinde yeterince bilgi verecek düzeyde konuşmadığı, gerçek bilgileri elde etmenin daha zor olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda tüm süreç hakkında kendilerine bilgi sağlanmadığı ve çocuk dostu bir anlayış içinde kendilerine yaklaşılmadığı takdirde, çocukların hem süreçlerden korktuğu ve rahatsız olduğu hem de doğru bilgiyi sağlamadığı görülmektedir. Bu durum sadece suça sürüklenen çocuklara uygulanan adli işlemleri olumsuz etkilemekle kalmayıp tanık ve mağdur sıfatıyla adalet mekanizmasına girmiş tüm çocuklardan doğru ve güvenilir bilgi edinilmesini güçleştirmektedir. Adalet mekanizması açısından ortaya çıkan bu olumsuz durumdan daha vahimi çocukların psikolojilerinde ortaya çıkan olumsuz etkilerdir. Bu travmatik sonuçları adlandırmak için “çocuğun adalet mekanizmasında örselenmesi”, “ikincil mağduriyet” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Çocukla adli görüşme, çocuğu adli sürecin yarattığı travmadan korumak ve aynı zamanda çocuktan doğru bilgi edinerek adalet mekanizmasının doğru işlemesine katkı sağlamak gibi iki çok önemli hedefi aynı anda gerçekleştirmeyi hedeflediği için yetişkin ifade alma müesseselerinden ayrılır.

ADLİ GÖRÜŞMENİN TEMEL İLKELERİ NELERDİR?

Çocukla adli görüşmede gözetilmesi beklenen temel ilkeler şunlardır:

- Yaşa/gelişim dönemine uygun, engelleyici etmenlerin olmadığı görüşme ortamları yaratmak.
- Görüşmenin amacı, çocuğun rolü ve meslek uzmanlarının rolleri hakkında çocuk dostu bir açıklama sağlamak.

- Çocukların algılarının ve düşüncelerinin keşfedebileceği nesnel ve yargılayıcı olmayan bir atmosfer yaratmak.
- Çocuğa baskı uygulamadan, onu dinlemeye hazır olduğunuzu hissettirmek.
- Çocuğu etkilemeye çalışmadan, onunla uyum içinde bir ilişki kurduğunu hissettirmek.
- Destekleyici, tehditkâr olmaktan uzak, kabullenici bir atmosfer yaratmak.
- Görüşmenin amaçlarıyla, çocuğun gelişim düzeyi arasındaki uyumu yakalamak. Çocukların anlayabileceği kapsam ve usullerde dil kullanmak.
- İletişimin temel kurallarını dikkate alarak, çocukların konuşmalarını sağlayıcı teknikler kullanmak (öyküleme gibi).
- Çocukla doğrudan "suç davranışına" odaklanan bir konuşma yerine daha geniş bir konu yelpazesinden görüşmeyi yürütmek.
- Genel, açık uçlu, yönlendirici olmayan sorular ve ifadeler kullanarak çocukların çoklu cevaplar vermesi ve kendi cevaplarını analiz etmesini sağlamak.
- Yönlendirici teknik kullanmaktan kaçınmak (örneğin tarafı konuşmak, çocuk üzerinde akran baskısı yaratmak, kalıp yargılara dayalı konuşmak, görüşmecinin kendi hedeflerini sürekli pekiştirmesi vb.).

ÇOCUK ADLİ GÖRÜŞMEYE NASIL HAZIRLANIR?

Görüşmeye önhazırlığını görüşme odasının daimi personeli olan adli görüşmeciler yapmalıdır. Adli görüşmeciler aşağıdaki kontrol listesini uygulayarak çocuğu görüşmeye hazırlamalıdır:

- Adli görüşmeci çocuğun görüşmeye uygun psikolojide olup olmadığını değerlendirmeli, çocuğun görüşmeye engel bir psikolojide olduğunu düşündüğü durumlarda destek sağlanması için girişimde bulunmalıdır.
- Adli görüşmeci görüşmenin yaklaşık süresi, amacı ve kayıt altına alınacağı gibi hususlar hakkında çocuğa bilgi vermelidir.
- Adli görüşmeci görüşmenin katılımcılar tarafından gözlenebileceği ve katılımcıların rolleri hakkında görüşmeden önce çocuğa bilgi vermelidir.
- Adli görüşmecinin aileyi bilgilendirme rolü bulunmalı, çocuğa ne olduğu, ne olacağı konusunda aileye doğru bilgilendirme yapılmalıdır. Bu bilgilendirme, çocuğa uygun tamamlayıcı ve tedavi edici/iyileştirici bir müdahale planı hazırlanmasını sağlayacaktır.
- Çocuğu görüşmeye görüşme odası daimi personeli olan adli görüşmeci çağırmalıdır.

BAŞARILI BİR ADLİ GÖRÜŞME İÇİN NELER YAPILMALIDIR?

Çocukla yapılan adli görüşmenin başarılı geçmesi için şu pratik önerilere dikkat etmekte fayda vardır:

- Çocuğa uygun bir konumda, 90 derecelik açıyla oturulmalıdır.

- Adli görüşmeci çocuğa kendisini tanıtmalı, görevini açıklamalı ve çocukla görüşmenin temel amacını paylaşmalıdır (Örneğin; "Ben bu çocuk merkezinde senin gibi pek çok çocukla görüştüm. Bugün benim işim, seni biraz daha yakından tanımak ve senin yaşamını anlamaya çalışmak" gibi).
- Görüşmenin kayıt altına alınacağı konusunda bilgi verilmelidir.
- Kaydın kimler tarafından izlendiği ve izleneceği bilgisi çocukla paylaşılmalıdır.
- Görüşmenin nasıl gerçekleşeceği ve yapısının ne olduğu konusunda çocuğa bilgi verilmelidir.
- Dostça ve destekleyici bir konuşma yöntemi kullanılmalıdır.
- Göz kontağı kurulmalı ancak çocuğu rahatsız edici düzeyde olmamalıdır.
- Yavaş konuşulmalı, kısa cümleler kurulmalı ve cümleler arasında durularak çocuğun anlaması için zaman sağlanmalıdır.
- Çeşitli kelime ve ünlemler kullanarak, çocuğun anlattıklarına dikkat verildiği vurgulanmalıdır.
- Görüşme boyunca ara ara anlattıklarından dolayı çocuğa teşekkür edilmelidir.
- Çocuğun konuşması hiçbir suretle kesilmemeli, çocuk ilgisiz şeyler anlatıyorsa konuşmasını bitirmesi için zaman beklenmeli ve daha sonra ilgili soru yeniden yönlendirilmelidir.
- Çocuğun anlattığı her bir noktayı ayrı ayrı doğru anlayıp anlamadığı çocuğa yönelterek teyit edilmelidir.
- Görüşmeyi bitirirken, görüşmenin temel noktaları yeniden vurgulanmalıdır.
- Bu hatırlatmalardan sonra çocuk aklına gelen yeni bilgileri paylaşması için teşvik edilmelidir.
- Çocuğun herhangi bir sorusu olup olmadığı sorulmalıdır.
- Görüşme mutlaka çocuğa teşekkürle bitirilmelidir.
- Görüşmeyi sonlandırmadan normal bir konuya (çocuğun hobileri, sevdiği etkinlikler vb.) dönüş yaparak görüşme atmosferi olumluya çevrilmelidir.
- Çocukla görüşmenin sonucuna bağlı olarak çocuk ve velisinin bir araya getirilmesi özel bir dikkat gerektirir. Aile ile yapılan görüşme sonucunda çocuğun aile ile karşılaşmadan önce ailenin çocukla görüşmeye hazırlanması (ailenin rahatlaması, sakinleşmesi, çocuğa yönelik tepkilerinin değerlendirilmesi) sağlanmalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME ODASINDA ROL VE SORUMLULUK DAĞILIMI NASIL OLMALIDIR?

Çocukla adli görüşme sürecinde görevli olan ve görüşme odalarında yer alan meslek uzmanları arasındaki rol ve sorumluluk dağılımı şöyle olmalıdır:

- Çocuğun beyanı (adli görüşme); **adli görüşmeci** tarafından, sadece bu iş için tanzim edilmiş bir odada, ses ve görüntü kaydı yapılarak alınmalıdır.

- Çocuktan ifade alındığı sırada; **Cumhuriyet Savcısı, kolluk kuvveti, sosyal çalışma görevlisi, çocuğun avukatı, adli tıp uzmanı/çocuk psikiyatristi, çocuğun ailesi/yasal temsilcisi, sanığın avukatı** görüşmenin yapıldığı oda ile bağlantılı arka tarafındaki teknik odada bulunabilmeli ve ifadeyi izleyebilmelidir.
- Ek sorular sormak gerektiğinde adli görüşme yapan personel kulaklıkla haberdar edilerek çocuktan tüm kurumlar için gereken bilginin alınması sağlanmalıdır.
- Çocuk savcılıklarında sosyal çalışma görevlilerinin mağdur ve suça sürüklenen çocukları desteklemeleri ve koruyucu/destekleyici tedbirlerin uygulanmasında görev almaları, çocuğa sunulacak hizmet modelini belirlemeleri gereklidir.
- **Avukatlar** da görüşmelerde yer alabilir. İfade alma sürecinde sanık çocuklara ek sorular sorabilir. Mağdur çocuklarla yapılacak görüşmelerde, görüşmeci ve çocuk dışında görüşme odasında meslek uzmanı olmamalıdır. Avukatlar teknik odada oturup, tüm görüşmeyi izleyebilir ve adli görüşmeciye teknik imkanlar aracılığıyla görüşme odasındaki çocuğa yöneltilmek üzere sorular sorabilir.
- **Adli tıp doktoru, psikologlar, sosyal çalışma görevlileri ve psikiyatristler** adli görüşmeciye çocuğa yöneltilmek üzere soru sorabilirler.
- **Katılımcılar** (video konferans sistemi ile izleyenler de dahil) adli görüşmeciye soru yöneltebilmelidir.
- Katılımcıların görüşmenin çocuk yararına akışını ve gizliliğini koruma konusunda sorumlulukları, görüşme odalarına ilişkin işleyişi düzenleyen iç yazışmalarda ve teknik odada/dinleme odasında duvara asılacak **görüşme odası rehberinde** hatırlatılmalıdır.
- Görüşmeci dışında meslek elemanları teknik oda/dinleme odasında bulunmamalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME NASIL KAYIT ALTINA ALINMALI?

Görüşme video ve ses kayıt sistemi ile kaydedilmelidir. Görüşme boyunca tüm odaya hakim olan kameranın geniş açıyla, çocuğa odaklanan bir kameranın ise daha dar bir açıyla görüntüleri kayıt altına alması sağlanmalıdır. Görüşme ve çocuğun beyanları ile teknik odadan yöneltilen soru ve cevaplar ses kayıt sistemiyle kayıt altına alınmalıdır. SEGBİS Yönetmeliği uyarınca çocuklarla görüşme odalarında yapılan tüm görüşmelerin kayıt altına alınmasının zorunlu olması nedeniyle her görüşme kaydedilmeli ve UYAP bünyesinde saklanmalıdır.

ADLİ GÖRÜŞMENİN HUKUKİ GEÇERLİLİĞİ NASIL SAĞLANIR?

Adli görüşmecilerin UYAP erişim ve onay yetkileri tanımlanmalıdır. Görüşmeye ilişkin kayıt UYAP bünyesinde sisteme giriş yetkileri tanımlanmış, görüşmeyi gerçekleştiren adli görüşmeci ve soruşturmayı yöneten savcı veya kovuşturmayı yöneten hakim tarafından onaylı/elektronik imzalı olmalıdır. Görüşme odasındaki görüntü ve ses kayıtlarının, hukuken "ifade alma" statüsünde geçerli olması ve hakim savcılar tarafından tereddütsüz uygulanabilmesi için, bu rehberde ilerleyen başlıklar altında yer verilen adli görüşmeyi ilgilendiren mevzuattaki amir hükümlere ve Ceza Muhakemesi Hukukunun temel ilkelerine uyulmalıdır.

ADLİ GÖRÜŞME NASIL SONLANDIRILMALIDIR?

Adli görüşmeci çocuğa ve aileye çıkışa kadar refakat etmelidir. Sahip olduğu risklerin durumuna göre adli görüşmeci psikiyatrik değerlendirme ya da sosyal hizmet müdahalesi için çocuğu gerekli kurumlara yönlendirmelidir. Adli görüşmeci gerek duyduğu durumlarda çocuğa uygun tamamlayıcı ve tedavi edici/iyileştirici bir müdahale planı hazırlanması yönündeki önerisini Çocuk Savcılığına sunmalıdır. Adli görüşmeci çocuğun durumunun değerlendirilmesi, (mümkünse) aile ile birlikte çözüm üretilmesi (müdahale planı hazırlanması), çocuk için sosyal inceleme raporu hazırlanması ile gerektiğinde acil tedbir alınması talebinde bulunabilmelidir.

II- ADLİ GÖRÜŞME İÇİN CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU GENEL BİLGİSİ

1. CEZA MUHAKEMESİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE İLKELERİ

CEZA MUHAKEMESİ NEDİR?

KAVRAM: Suç iddiası ya da şüphesiyle başlayan iddianın doğruluğunun ispatlanmasına ya da şüphenin yenilmesine kadar süren bir dizi faaliyettir.

Ceza muhakemesi hukukunun temel kaynağı, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur (CMK). Bundan önce ise Ceza Muhakemeleri Usûl Kanunu (CMUK) yürürlükteydi. Temel kanun dışında ilgili diğer özel mevzuat hükümleri de ceza muhakemesi hukukunun kaynakları arasındadır.

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN AMACI NEDİR?

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğe ulaşmaktır. Çünkü ancak maddi gerçeğe ulaşarak adalet yerini bulur. Ceza muhakemesinin varlık nedeni toplumda adaleti gerçekleştirerek bireysel hak arama fiillerini önlemektir. Maddi gerçeğe insan haklarını ve dolayısıyla insan onurunu koruyarak ulaşılmasını sağlayarak, masumları cezalandırma riskini azaltmak da ceza muhakemesinin amaçlarındandır. Bu nedenle ceza hukukunda 'şüpheden sanık yararlanır' ilkesi geçerlidir. Bunun sonucu olarak yargılanan kimse hakkında suçlu olduğuna dair kesin bir kanaat oluşmamışsa beraat ettirilir. Bu, ceza hukuku rejiminin "masum birinin haksız yere özgürlüğünün kısıtlanmasındansa, suçlu birinin özgürce dışarıda dolaşması daha iyidir" şeklindeki tercihinden kaynaklanır.

DİKKAT!

Maddi gerçek, şekli gerçek olmayıp, gerçeğin ta kendisidir. Ceza yargılamasının kuralları medeni hukuk yargılamasına göre farklılık gösterir. Mesela, ceza yargılamasında tamamen delil serbestisi geçerlidir. Her şey, her şeyle ispat edilebilir. Hatta hakim kendisi dahi delil bulabilir. Ceza yargılamasında ikrar hakimi bağlamaz.

CEZA MUHAKEMESİ İLE MEDENİ MUHAKEME ARASINDAKİ FARKLAR NEDEN KAYNAKLANIR?

Medeni muhakemede amaç, şekli gerçeği bulmakken; ceza muhakemesinde ise maddi gerçeği bulmaktır. Çünkü ceza muhakemesi sonucunda kişi özgürlüğünü kaybetmesi ile karşı karşıya kalabilir yani yaptırım çok ağırdır. Bu nedenle ceza muhakemesinde şekli gerçeğe yetinilmez maddi gerçeğin peşine düşülür.

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNUN TEMEL İLKELERİ NEDEN ÖNEMLİDİR?

Ceza muhakemesinde amacın maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olduğunu belirttik ama bu, her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilecek bir amaç değildir. İnsan haklarını dolayısıyla insan onurunu korumayan, örneğin masumların ceza almasını göze alan bir ceza muhakemesi amacını gerçekleştirmiş kabul edilemez. Bu nedenle ceza muhakemesindeki her işlemin ve tüm sürecin bazı ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerekir.

CEZA MUHALEMESİNİN MADDİ İLKELERİ NELERDİR?

Her ne kadar ceza muhakemesine hakim olan ilkeler bir bütün ise de öğrenim kolaylığı sağlaması açısından maddi ve usuli ilkeler olarak ikiye ayırabiliriz:

Hukuk Devleti İlkesi: Hukuk devleti ilkesine göre yasama, yürütme ve yargı erklerini temsil eden ve bu erkleri kullanan tüm organlar yetkilerini, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde, insan onurunu korumak, temel hak ve hürriyetleri gerçekleştirmek, adaleti ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla kullanabilirler. Ceza muhakemesindeki makamların da meşruluğunun temelini bu ilkeye bağlılıkları oluşturur. Bu ilkenin içeriğini dolduran hakların en başında, *kanun uyarınca yargılama yapan, görev ve yetkileri belli, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme ve hakim önünde yargılanma hakkı* gelir. İnsan haklarının korunmasına ilişkin ilkeler adı altında da toplanabilecek olan bu haklardan işkence yasağı ilkesi, kişinin kendini suçlayıcı beyanlarda bulunmaya zorlanamaması, kişinin yakınlarını suçlayan beyanda bulunmaya veya bu yolla delil göstermeye zorlanamaması, her sanığın, kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedenlerinden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmesi, susma hakkı ve bildirilmesi gibi haklar özellikle önemlidir.

Adil Yargılanma: Anayasamızın 36'ncı maddesine göre, herkesin "adil yargılanma hakkı" vardır. Adil yargılanma hakkı, Anayasanın mahkemelerin bağımsızlığını ve ceza hukuku ile ilgili diğer ilkeleri düzenleyen maddelerinde saklıdır (38. madde ve devamı). Buna, "usul hukuku açısından adil yargılanma hakkı" denilir.

Silahların eşitliği, bağımsız ve tarafsız hakim önünde yargılanma hakkı, meram anlatma hakkı, savunma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, denetim muhakemesine başvurma hakkı gibi haklar bu ilkenin içeriğini doldurur.

İnsancılık İlkesi: Ceza muhakemesine dahil olan kişi hakkında uygulanacak işlemlerin insancıl olması gerekir. Bu ilke, hem yargılamanın yapılması hem cezaya hükmedilmesi hem de cezanın infazı aşaması için geçerlidir ve suç işlenmesiyle bozulan toplum düzeninde adaletin sağlanması için suç işleyen kişiye uygulanacak Ceza Hukuku yaptırımlarının haklı ve ölçülü olması gereğini ifade eder.

Eşitlik İlkesi: Adalet ve kanun önünde herkesin eşit olması Anayasanın 10. maddesinde, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." şeklinde ifade edilmiştir.

Hukuk Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi: Bu ilke uyarınca kanunun açıkça suç saymadığı bir fiilden dolayı kimseye ceza verilmez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza da verilemez (TCK 2. madde). Anayasanın 38'inci maddesinde yer alan bir ilke, suç ve cezanın ancak kanunla konulabileceğini ifade etmektedir. Bu maddelerin yanı sıra iç hukuk hükmündeki İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 7'nci maddesine göre hiç kimse işlendiği zaman millî veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen bir fiil veya ihmalden dolayı mahkûm edilemez. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin içeriğini; suç ve cezanın kanunla konulması, kıyasın yasak olması (TCK 2/3. madde), aleyhteki ceza kanunlarının geçmişe etkili olmaması ve suç ve cezanın belirli olması kuralları doldurur.

Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi: Mahkeme, Muhakeme Hukuku açısından kullanılmasına izin verilen yani hukuken geçerli olan bütün delilleri dinlediği halde, maddi mesele hakkındaki şüphesini yenemezse, sanığın lehine olacak şekilde hüküm verir. Bir şüphenin yüzde doksan dokuz yenilmesi suçun sabit olduğu anlamını taşımaz. Çünkü geriye kalan yüzde bir ihtimal yüzünden şüphe ortadan kaldırılamamıştır. Sübut noktasındaki bu şüpheden sanık yararlanır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/2 maddesindeki "suçsuzluk karinesi" (masumiyet karinesi), şüpheden sanığın faydalanmasını gerektirir.

CEZA MUHAKEMESİNİN USULE İLİŞKİN İLKELERİ NELERDİR?

Kıyas İlkesi ve Sınırları: Ceza hukukunda kıyas yasak olduğu halde, ceza muhakemesi hukukunda kıyas mümkündür. Dolayısıyla kanunda boşluk olan hallerde, hakim benzer hukuk kurallarına bakarak uygulayabilecektir. Hakim kanunda boşluk olduğu gerekçesiyle davaya bakamayacağını ileri süremez. Ancak, sınırlayıcı hükümler ile istisnâî hükümlerin varlığı durumunda kıyas yasaktır.

Ceza Soruşturması ve Kovuşturmasının Kamusalılığı İlkesi: Yargılamak ve cezalandırmak devletin tekelindedir. Şikayete ve uzlaşmaya tabi suçlarda da soruşturma ve kovuşturma yapmak devlete aittir. Ancak bu durumlarda, suç şikayete tabi ise soruşturmanın veya kovuşturmanın sürdürülebilmesi için suçtan zarar görenin şikayetçi olması gerekir. Uzlaşmada ise, tarafların uzlaşmalarına rağmen, Cumhuriyet Savcısı veya hakim, edimin hukuka uygunluğunu ve uzlaşmanın özgür iradeye dayanıp dayanmadığı gibi hususları inceler (CMK 253/17).

DİKKAT!

Ceza muhakemesini medeni muhakemeden ayıran temel ayrım da buradan kaynaklanır. Gerçekten bir suçun işlenmesiyle birlikte devlet ile fail arasında ceza ilişkisi kurulur. Kamu hukuku nitelikli olan bu ilişki hüküm verilmesine ve infaza kadar uzanır. Medeni muhakemede taraflar davacı ve davalı konumundadır, yani davayı mağdur taraf açar ve yürütür.

Ceza Muhakemesinin Zorunlu Olması İlkesi: İki aşamayı da kapsayan bir mecburiyettir: Araştırma zorunluluğu ilkesi ve kamu davasının zorunluluğu ilkesi, araştırma zorunluluğu ilkesi uyarınca "Bir suç işlendiği izlenimini veren hal" (CMK 160/1), yani "başlangıç şüphesi" varsa, savcı suç teşkil eden fiili araştırmak mecburiyetindedir. Bu ilkenin amacı, failin insan haklarına zarar vermeden, bütün suçların devlet tarafından kovuşturulmasını sağlamaktır. Kamu davasının zorunluluğu ise, dava açma ve yürütme görevinin sadece devlete ait olduğu anlamına gelir. Kovuşturma re'sen yapılıdır, yani mağdurun bir talepte bulunması beklenmez.

Ceza Muhakemesinin Devamlılığı İlkesi: Soruşturma ve kovuşturmanın sonuca kadar ilerletilmesini ifade eder. İlkenin istisnası şüpheli veya sanığın ölümü, zamanaşımı ve af kanunu gibi nedenlerdir. Davasız Yargılama Yapılamaması İlkesi: Bir mahkemenin bir suç hakkında araştırma yapabilmesi için, bu fiil hakkında açılmış bir dava bulunması gerekir. (CMK 170/1). Kamu adına dava açma yetkisi sadece savcılık makamına verilmiştir. Savcılık, mahkemelerden bağımsız bir makamdır (MTK 16. madde). İddia eden ile yargılayanın kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılması hakların teminat altına alınması açısından önemlidir.

DİKKAT!

Medeni Muhakeme ile, Ceza Muhakemesinin en önemli farkı re'sen araştırma ilkesinde kendini gösterir. Medeni muhakemede mahkeme tarafların talepleriyle ve beyanlarıyla bağlıdır, hakimin re'sen hakikati araştırma yetkisi yoktur.

Hakimin Delil Araştırması İlkesi: Soruşturma evresinde asıl olan savcının delil araştırması yapmasıdır. Ancak istisnaden, suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca olan hallerde, savcıya erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla savcının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hakimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir (CMK 163/1).

Maddi gerçeği re'sen araştırma ilkesi: Savcı ve mahkemeler, maddi gerçeği kendiliğinden araştırır ve olayı aydınlatırlar. Bu ilke bu makamların tarafların talepleri ile bağlı olmaması anlamına gelir (CMK 225/2).

Vicdani delil İlkesi: Mahkeme delilleri, "vicdani kanaatine göre" değerlendirir (CMK 217/1, cü. 2). Bu nedenle, ne sanığın ikrarı ile, ne bilirkişi raporu ile ve ne de belli "ispat kuralları" ile bağlı değildir. Mahkeme sadece, mantık kuralları, araç kullanma yeteneğinin kaybedildiğini varsayan kandaki alkol değerleri gibi,

bilim alanında kabul görmüş tabii bilimlerin tecrübe kaideleri kanunun emredici kuralları (CMK 222. madde) ve üstün muhakeme hukuku kuralları (mesela delil yasakları) ile bağlıdır.

Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi: Mahkeme hüküm verirken kullanacağı delilleri "duruşmada bizzat öğrenir"; hakim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hakimin vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir (CMK 217/1). Suç fiili hakkında doğrudan algıladığı bilgileri olan kişiler (tanıklar) duruşmada bizzat dinlenirler, daha önce alınmış olan ifadelerinin okunması kabul edilemez (CMK 210/1).

Saydamlık İlkesi: Duruşma herkese açıktır (aleniyet) (CMK 182/1). Esas hakkındaki hükmü veren mahkeme önündeki duruşma, hükmün ve diğer mahkeme kararlarının tefhimi, alenidir. Koruma tedbirlerine ilişkin olanlar hariç, aleyhine kanun yoluna başvurulabilecek hakim ve mahkeme kararları, hazır bulunmayan ilgisine tebliğ olunur (CMK "2005.5353" 35, İHAS 6).

Duruşmanın aleniyeti, salonun alabileceği kadar sayıdaki insanın, duruşmayı izlemek imkanına sahip olmasının sağlanması demektir. Duruşma salonu dışında yapılan işlemlerde de aleniyetin sağlanması gerekir. Kapalı kapılar arkasındaki adalet dağıtılmasını önlemek ve halkın adli yargıya güvenini sağlamak amacıyla ve ayrıca toplumun, Anayasa'nın 28'nci maddesinde sahip bulunduğu bilgi alma hakkını tatmin etmek için duruşmaların aleni olması gerekir.

Alenilik ilkesinin bazı sınırları vardır. İlk sınırlama salonun kapasitesidir. Hukuki açıdan da duruşmanın düzenli bir şekilde yapılabilmesi için, bazı sınırlamalar yapılabilir. Duruşma salonuna girerken kimlik kontrolü ve silah araması yapılarak da dolaylı bir sınırlama yapılabilmesi mümkündür. Ancak duruşma salonunu mahkemenin her zamanki salonundan daha küçük bir odaya almak suretiyle aleniyetin sınırlandırılması hukuka aykırı olur.

Duruşmanın aleni olması, "alenen yayınlanması" anlamını taşımaz. Bu nedenle; adliye binası içerisinde, adliye binası içerisinde ve dışındaki adli işlemlerin icrası sırasında ve duruşma başladıktan

sonra duruşma salonunda, her türlü sesli veya görüntülü kayıt ve nakil olanağı sağlayan aletler kullanılması yasaktır (CMK 183).

Video konferans yöntemi ile tanık veya bilirkişi dinlenmesi sırasında (CMK 180/5) ve sanığın aynı yöntemle sorgusu yapılırken, görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılmasına izin verilmiştir (CMK 196/4).

Sözlülük ilkesi: Duruşmada ortaya konarak tartışılmayan bir delil, hüküm verilirken kullanılamaz (CMK 217/1). Böylece, dosya üzerinden hüküm verilmesinin önüne geçilmiş, bütün delillerin sözlü duruşmada tartışılması sağlanmıştır. Delilin kendisi bir “belge” olsa dahi, bu belgenin duruşmada okunması ve taraflara diyeceklerinin sorulması gerekir (CMK 215).

2. CEZA MUHAKEMESİNİN EVRELERİ VE İŞLEYİŞİ

CEZA MUHAKEMESİNİN EVRELERİ NELERDİR?

Bu faaliyetler, suç işlenip işlenmediği, işlenmişse failinin veya faillerinin kim olduğu, ceza sorumluluklarının bulunup bulunmadığı, sorumlu iseler bunun türü ve miktarının belirlenmesi ve infaz edilebilir bir yaptırımın ortaya konulmasından ibarettir. Bu faaliyetler üç temel aşamada gerçekleşir:

- 1) Tez (iddia)
- 2) Antitez (savunma)
- 3) Sentez (yargılama)

CEZA MUHAKEMESİ NASIL İLERLER?

Yukarıda sayılan yargılamanın üç aşaması genel olarak şöyle akar:

1. Savcının iddiası aslında bir tezdur: “Ahmet hırsızlık yapmıştır” (iddia).
2. Zanlı veya vekili antitez ileri sürer: “Ahmet hırsızlık yapmamıştır” (savunma).
3. Hakim tez ve antitezi değerlendirerek bir senteze ulaşır (yargılama). “Ahmet hırsızlık yapmamıştır.”

CEZA MUHAKEMESİ NASIL BAŞLAR?

Süreç ihbar, şikâyet üzerine veya bu ikisi olmadan doğrudan doğruya savcı tarafından başlatılabilir. Suç şüphesi üzerine kolluk bu suçun işlenip işlenmediğini hukuka uygun bir biçimde araştırır.

Kolluk araştırması devresi kısa sürer. Bu araştırma kapsamında kolluk, suç zanlılarını yakalamışsa, karakola getirip ifadelerini alır, bir dosya hazırlayarak, varsa zanlılarla birlikte derhal savcıya gönderir ve savcılık araştırması devresi başlar.

KOLLUK HAZIRLADIĞI DOSYAYI SAVCIYA GÖNDERİNCE NE OLUR?

Savcı kolluğun topladığı delillere bakar ve gerek duyarsa kolluğa kendisi araştırma yaptırır, delil toplatır. Dosyada toplanan delil ve bulgular, savcıya, zanlının bu suçu işlemiş olduğuna dair yoğun şüphe uyandırıyorsa, savcı, bir iddianame hazırlayarak dava açar. Savcı, ortada yoğun suç şüphesi görmezse takipsizlik kararı verir ve dava açılmaz.

VARSA:
Savcı iddianame hazırlar
ve dava açar.

YOĞUN SUÇ ŞÜPHESİ

YOKSA:
Savcı takipsizlik kararı verir;
kovuşturmama kararı verir.

Savcı, dava açılmasına karar vermişse, hazırladığı iddianameyi mahkemeye sunar ve dava açılmış olur.

Hakim, iddianameyi öncelikle şekil yönünden inceler. Kanunda sayılan unsurları içermiyorsa iddianameyi iade edebilir. İddianamenin iadesi CMK 174. maddede düzenlenmiştir.

DİKKAT!

Soruşturma ve kovuşturma ayrımı önemlidir. Bu iki aşamanın amacı, işleyişi, yetkilileri ve usulleri birbirinden ayrılır. Kural olarak soruşturma evresi gizli ve yazılı iken kovuşturma evresi ise kural olarak sözlü ve alenidir. Bu iki aşamanın süjelerini kanun farklı tanımlar ve süjelerin hak ve özgürlüklerini farklı güvenceler altına alır. Örneğin şüpheli-sanık ayrımı gibi. Sanık şüpheliden daha güvenceli bir hukuki statüdür. Örneğin soruşturma evresinde savunmayı engellemek koşuluyla gizlilik ilkesi geçerli olduğundan müdafinin hangi işlemlerde hazır bulunabileceği yasa koyucu tarafından sayılmıştır. Oysa kovuşturma aşamasında sanığın müdafinin işlemlerde hazır bulunması, katılması veya dosyayı incelemesi engellenemez.

SORUŞTURMA NEDİR?

KAVRAM: Soruşturma kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden, iddianamenin kabulüne kadar geçen aşamanın adıdır. Suç iddiası veya şüphesinin ortaya çıkmasından iddianamenin mahkemeye sunulmasına kadar olan aşama soruşturmadır. (CMK m.2/1 e).

Bu aşamanın yetkilileri savcı, adli kolluk ve sulh ceza hâkimidir. Ancak soruşturma evresini yöneten savcıdır. Savcı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri hukuka uygun bir şekilde toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür. Savcı acele hallerde sonradan yazılı hale getirilmek şartı ile sözlü emir verebilir. Kişi özgürlüğüne müdahale teşkil edecek bir eylemde bulunmak gerekirse (örn. telefon dinleme, tutuklama, adli kontrol, yakalama vs.) bu hallerde savcı, Sulh Ceza Hakimi'ne başvurur.

İddianamenin kabulüyle birlikte kamu davası açılmış olur ve kovuşturma aşaması başlar. Şüphelinin sıfatı artık sanıktır.

ŞÜPHELİ KİMDİR?

Kanunda sanık ve şüpheli kavramları ayrı ayrı tanımlanmış ve sanıklığın başlangıcı için kovuşturma aşamasına geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece hakkında düzenlenen iddianamenin mahkemece kabulüne karar verilmeye kadar yani soruşturma aşaması boyunca kişi şüpheli olarak tanımlanmıştır.

SANIK KİMDİR?

Kovuşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye “sanık” denir. Sanık, kovuşturmanın başlamasından sonra şüphelinin aldığı sıfattır. Suç şüphesi altında bulunan kişi, kovuşturma evresinde sanık olarak nitelendirilir. Böylece, sanıklık, iddianamenin kabulünden hüküm kesinleşinceye kadar geçen aşamada suç şüphesi altında bulunan kişinin içinde bulunduğu hukuki statüyü ifade etmektedir. İlk derece yargılaması, istinaf ve temyiz aşamalarında, kişi, sanık statüsündedir. Hükmün bir biçimde kesinleşmesiyle sanıklık da sona erer.

SANIKIN HAKLARI VE SINIRLARI: Sanığın hakkındaki suçlamayı öğrenme hakkı, susma hakkı, kendi lehine delil araştırılmasını isteme hakkı, tercüman yardımından faydalanma hakkı, yakınlarını durumunu bildirme hakkı vardır. Sanık sadece **KİMLİK BİLGİLERİ KONUSUNDA SUSMA HAKKINI KULLANAMAZ**. Kimlik bilgilerini söylemek zorundadır. Bunun dışındaki bütün soru ve konularda susma hakkını kullanabilir. Bu yönü itibariyle susma hakkı mutlak ve sınırsız değildir. Sanık kimliğine ilişkin bilgileri söylemek zorundadır.bilinmektedir.

KOVUŞTURMA NEDİR?

KAVRAM: İddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder. Kovuşturma evresi, yargılama makamının sevk ve idaresinde geçer. Kovuşturma evresinde üç alt devre bulunmaktadır: Duruşma Hazırlığı, Duruşma ve Hüküm'dür.

DİKKAT!

DURUŞMANIN KAPALI YAPILMA ZORUNLULUĞU: Sanık, 18 yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.

DURUŞMA NEDİR?

Yargılama süjelerinin tez ve antitezi tartışma faaliyetine verilen addır. Muhakemenin özüdür. Kural olarak duruşmalar alenidir. Ancak genel ahlaka aykırı durumlar ve kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı durumlarda duruşmaların bir kısmı ya da tamamının gizli yapılmasına karar verilebilir. Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır.

DİKKAT!

Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı engellenemez ve kısıtlanamaz.

Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın düzenini bozan kişinin, savunma hakkının kullanılmasını engellemek şartıyla salondan çıkarılması talimatını verebilir. Kişi dışarı çıkarılması sırasında direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa yakalanır ve hâkim veya mahkeme dört güne kadar disiplin hapsine karar verebilir. Ancak avukatlar ve çocuklar hakkında disiplin hapsi uygulanmaz.

3. CEZA MUHAKEMESİNİN ORTAK KAVRAMLARI

KAÇ ÇEŞİT CEZA MUHAKEMESİ İŞLEMİ VARDIR?

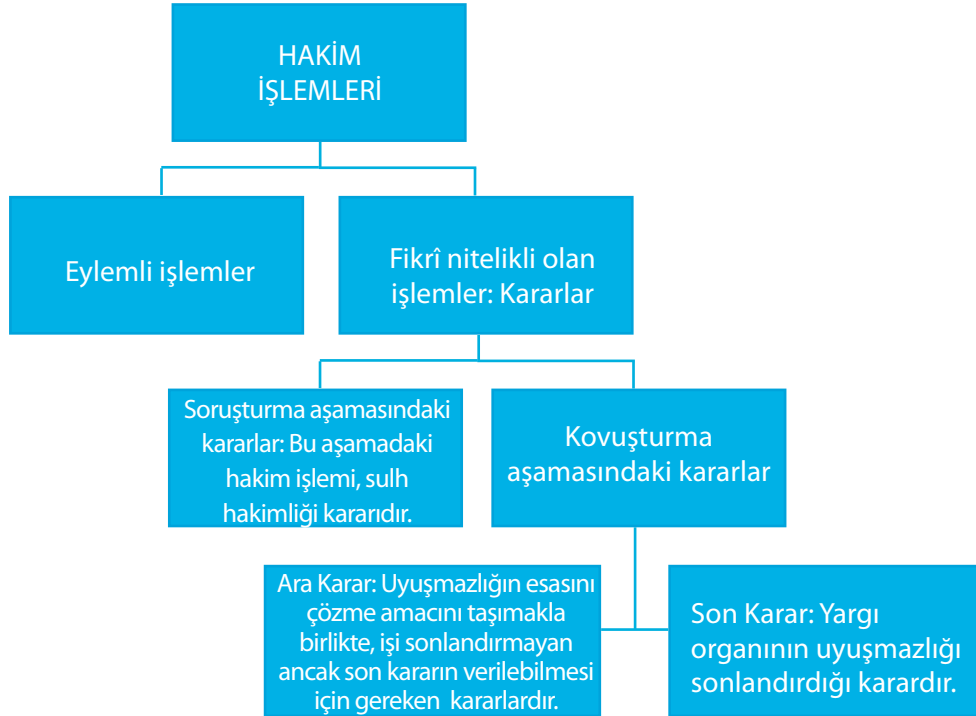
İşlemleri öncelikle maddi yapılarına göre yazılı, sözlü ve eylemli olmak üzere üçe ayırırız:

a. Sözlü İşlemler: Ceza muhakemesindeki bazı işlemler sözlü şekilde açığa vurulurlar. Kovuşturma aşamasındaki işlemler daha çok sözlü yapılır.

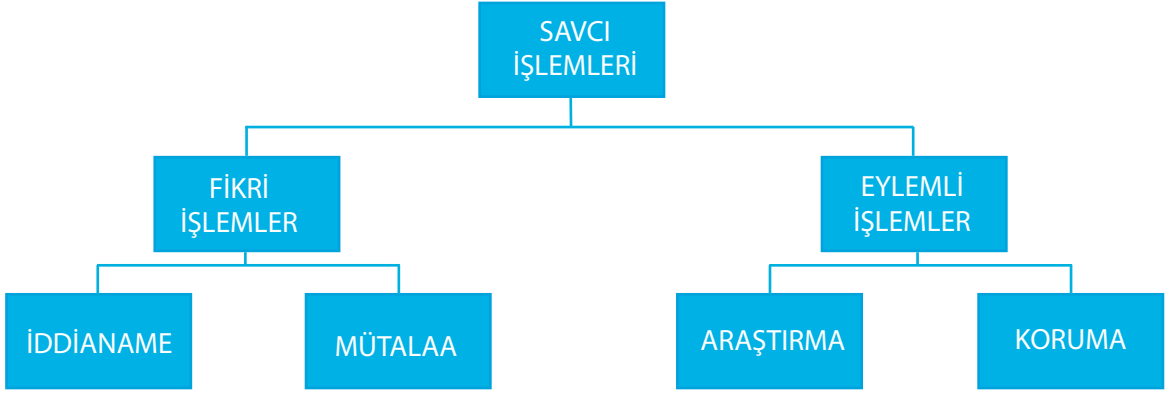
b. Yazılı İşlemler: Soruşturma aşamasındaki işlemler çoğunlukla yazılı yapılır. Bununla beraber, kovuşturma aşamasında da yazılı yapılan birçok ceza muhakemesi işlemi vardır.

c. Eylemli İşlemler: Ne yazı, ne de sözle yapılan; vücut hareketi ile yapılan işlemler de bulunur. Arama, el koyma ve keşif işlemleri eylemli işlemlerdir.

İşlemi yapana göre muhakeme işlemleri şöyle ayrılır:

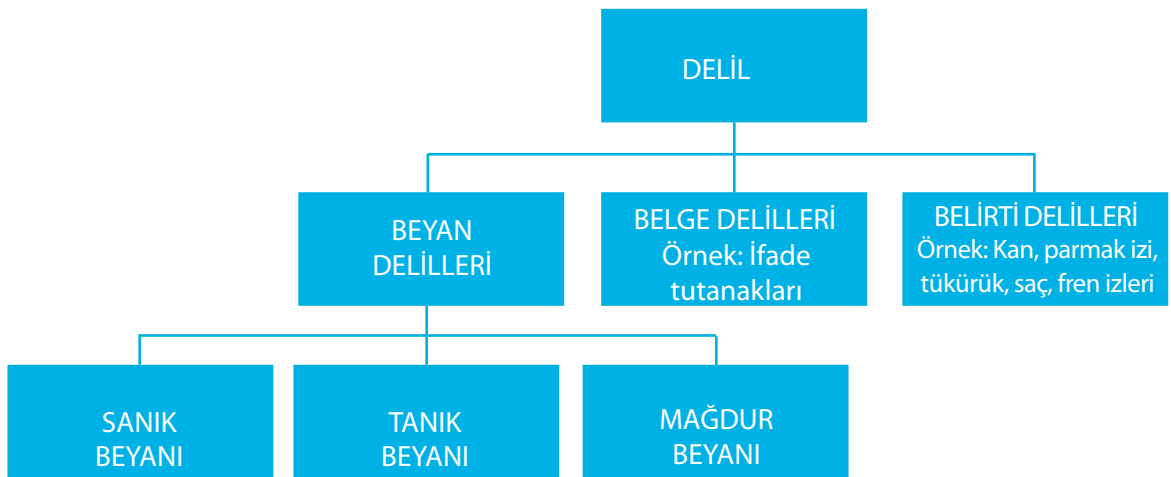
DELİL NEDİR?

Delil, diğer adıyla kanıt, yargılamanın konusu olan ve geçmişte yaşanan olayı ispat eden; bu olayın mahkeme önünde yeniden canlandırılmasını sağlayan araçtır. Bir olayın ispatlanması, yargıya varılması, yani karar vermek durumunda olan hakimin deliller aracılığıyla bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğine veya belirli bir şekilde gerçekleştiğine ikna edilmesidir.

Ceza muhakemesi faaliyetlerinin nihayetinde, sanığın suçlu olduğu yönünde vicdani kanaate ulaşamazsa, *şüpheden sanık yararlanır ilkesi* gereğince sanığın beraatine karar verilir. Mahkûmiyet kararı verilebilmesi için mutlaka sanığın suçluluğuna kesin kanaat getirilmiş olmalıdır. Bu yüzden delillerin hukuka uygun bir şekilde toplanması ve ortaya konması çok önemlidir.

CMK delilleri *beyan, belge ve belirti* delilleri olarak üçe ayırır.

Beyan delilleri ise sanık beyanı, tanık beyanı ve sanıktan başka taraf (mağdur) beyanı olarak üç gruptur.

DİKKAT!

İddia makamının sadece soruşturma evresinde şüpheliyi dinlemesine ifade alma; yargılama makamının soruşturma ve kovuşturma evrelerinde şüpheli veya sanığı dinlemesine ise sorgu diyoruz. İfade alma sadece soruşturma evresinde olabilirken, sorgu hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde mümkündür.

İFADE ALMA, SORGU VE BİLGİ ALMA ARASINDAKİ FARK NEDİR?

Beyan delilleri kimden elde edildiğine veya kimin elde ettiğine göre tasnif edilir. İfade alma, savcı ve kolluk tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak şüphelinin bilgisine başvurulması faaliyetidir. Sorgu ise, aynı faaliyetin hakim veya mahkeme tarafından yapılmasıdır. Soruşturma evresinde hakimin, kovuşturma evresinde ise mahkemenin, şüphelinin veya sanığın olay hakkında bilgisine başvurusu sorgu olarak adlandırılır.

Bilgi alma ise bir suçun tespiti veya aydınlatılması amacıyla, şikayetçi ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenmesi ve tutanağa geçirilmesidir. İfade veya sorgu, şüpheli ve sanık hakkında yapılan işlemlerdir. Bilgi alma ise suçtan zarar gören ile diğer kişiler için söz konusu olabilir.

Kolluk tarafından tespit edilen ifade tutanaklarının belge delili olarak duruşmada okunabilmesi için şu koşullar birlikte aranır: 1) Kolluktaki ifadelerle mahkeme önünde yapılan sorgudaki beyanlar arasında çelişki varsa, 2) kolluktaki ifadenin alınması sırasında müdafii hazır bulunmuşsa, 3) şüphelinin beyanı özgür iradesine dayanmışsa.

İFADE ALMA VE SORGU YÖNTEMİNDE YASAL ZORUNLULUKLAR NELERDİR?

Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde sırasıyla şu kurallara uyulur:

- Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır.
- Şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suç anlatılır.
- Yakalanan veya gözaltına alınanın durumunun yakınlarına bildirilmesine ilişkin hüküm saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir.
- Şüpheli veya sanığa, müdafii seçme hakkı ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafii ifade veya sorguda hazır bulunabileceği hatırlatılır.
- Şüpheli veya sanık, tamamen veya kısmen susma hakkını kullanabilir. Susma hakkı hatırlatılır.
- Şüpheli veya sanığa şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır, kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır.
- İfade veya sorgu bir tutanakla tespit edilir. Bu tutanakta şu hususlara yer verilir:

- İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih,
  - İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği,
  - İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri,
  - Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı,
  - İmzadan çekinme halinde bunun nedenleri.
- İfade ve sorgunun ses ve/veya görüntü bandına kaydedilmesi mümkündür.

TANIK KİMDİR, TANIK BEYANINDA YASAL ZORUNLULUKLAR NELERDİR?

Tanık kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgiyi, adli makamlar huzurunda ifadesi ile açığa vuran kişidir. Olayı dolaylı olarak anlatan kişilere, dolaylı tanık veya tanığın tanığı denilmektedir. Suç ortaklarının birbirleri aleyhinde veya lehinde tanıklık yapmaları mümkündür. Mağdur veya şikâyetçi de tanık olarak dinlenebilir. Ancak, ceza uyumsuzluğunun tarafı olduklarından, yeminsiz dinlenirler. Mağdur veya şikâyetçinin beyanı da bu nedenle tanık beyanı olmayıp aslında taraf beyanıdır.

Tanık beyanında şu hususlara dikkat edilir:

- Kovuşturma evresinde duruşmada, her tanık ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir.
- Tanığa ilk önce kimliği ile ilgili bilgiler sorulur (Bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların aydınlatılmasında tanıkların korumaya alınması son derece önemlidir. Bu suçlarla ilgili olarak kabul edilen tanık koruma programına göre, kimliğin saklanması mümkündür.).
- Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntü aktarma yapılabilir. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez ancak soru sorma hakkı saklıdır. Yasada belirtilen kişiler tanığa doğrudan doğruya soru sorma haklarını kullanabilirler. Olanak varsa, tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak CMK; 1) mağdur çocukların, 2) duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin tanıklığının kayda alınmasını zorunlu tutmuştur.

SEGBİS NEDİR?

Beyan delillerinin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) üzerinden dinlenmesi mümkündür. SEGBİS, soruşturma ve kovuşturma aşamasında savcı, hakim veya mahkemece dinlenilmesine gerek görülen kişilerin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi kullanılarak dinlenilmesi, kayda alınması, saklanmasına imkan veren bir teknolojik bir alt yapıdır. Bu sistem, ses ve görüntüyü birlikte bir yerden bir yere aktaran, kaydeden ve muhafaza eden bir sistemdir. SEGBİS, Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Elektronik Sistemi içinde yer alan bir yazılımdır. Bu yazılım sayesinde, UYAP Elektronik Sistemi üzerinden, yargı çevresi dışında bulunan veya savcı, hakim veya mahkeme önüne getirilemeyen kişi bizzat yetkili makam tarafından dinlenebilmektedir.

DİKKAT!

Ortaya konulması istenen bir delil aşağıda yazılı hallerde reddolunur:

- Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse.
- Delil ile ispat edilmek istenen olayın karara etkisi yoksa.
- İstem, sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa. Ayrıca Cumhuriyet savcısı ile sanık veya müdafii birlikte rıza gösterirlerse, tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya konulmasından vazgeçilebilir.

DELİLLERİN ORTAYA KONMASI VE TARTIŞILMASI SÜRECİ NASIL GELİŞİR?

Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır. Ancak, sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Ortaya konulan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir [Madde 206- (1) (Değişik fıkra:25.5.2005-5353/29)]. Delillerin tartışılması bölümünden sonra yeni deliller çıkarsa, bunlar da ortaya konulur ve ortaya konulduktan sonra yeni bir tartışma bölümü başlar [(Madde 207-(1))].

SON SÖZ SAVUNMANIN: Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin dinlenmesinden ve herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyceklerinin olup olmadığı katilana veya vekiline, savcıya, sanığa ve müdafiiine sorulur (madde 215). Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katilana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiiine veya kanuni temsilcisine verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafiiinin veya kanuni temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da kanuni temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir. Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir (madde 216).

İFADE ALMA VE SORGUDA YASAK USULLER NELERDİR?

Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz (Madde 148). Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa dahi delil olarak değerlendirilemez. Müdafii hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz.

DİKKAT!

Anglo-Amerikan sistemi, bu konuda “zehirli ağacın meyvesi de zehirlidir” diyerek bu tür delillerin de kullanılmayacağını belirtmiştir. Özgür iradeyi engelleyici yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

4. CEZA MUHAKEMESİNİN SUJELERİ

HAKİMİN ROLÜ VE YETKİLERİ NELERDİR?

İddia ve savunmaları değerlendirerek uyuşmazlık konusunda bir karar vermekle görevli ve yetkili kimseye hâkim adı verilir. Sulh ve Asliye Ceza Mahkemeleri'nde tek hâkim bulunurken Ağır Ceza Mahkemesi'nde üç hâkim (toplu mahkeme) bulunmaktadır.

Hâkim bağımsız ve tarafsız olmalıdır.

Bağımsızlık: Hâkimlerin hiç kimseden emir almamasını ifade eder. *Hiçbir organ makam veya merci ve kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz* (Anayasa madde 138). Görülmekte olan bir dava hakkında TBMM'de görüşme yapılamaz, soru sorulamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yine basın yayın organlarının da, kovuşturmanın başlamasıyla birlikte hüküm kesinleşinceye kadar hakim ve mahkemenin hüküm, karar ve işlemleri hakkında görüş yayınlamayacağı düzenlenmiştir. Hakimler azlolunamaz, kendileri istemedikçe 65 yaşından önce emekliye ayırlamaz, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.

Tarafsızlık: Hakimin yargılamanın taraflarına eşit mesafede ve objektif olmasını ifade eder. Bu amaç için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki hakimin bazı hallerde davaya bakmasının yasak olmasıdır. Bu durumda, hakimin tarafsız olamayacağı öngörülmekte ve hiç kimse talep etmese de bizzat kendi kendine çekinmesi zorunlu görülmektedir.

SAVCININ ROLÜ VE YETKİLERİ NELERDİR?

Suç ihbarı-şikayeti alındıktan sonra soruşturma başlatan ve bu kapsamda soruşturma konusu ile ilgili şüphelinin lehine ve aleyhine delilleri toplayan ve nihayet yeterli suç şüphesine ulaştığında görevli ve yetkili mahkeme nezdinde kamu adına dava açan kimsedir. Savcılar hakimler gibi tam bağımsız değildir. Savcı dava açtıktan sonra bunu devlet adına temsil ve takip eder.

MÜDAFİ KİMDİR, YARGILAMADAKİ ROLÜ NEDİR?

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tanımlar arasında; müdafî ve vekilin tanımlarına yer verilmiştir. Şüphelinin veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatın müdafî olduğu belirtilmiş, katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu olan kişinin kendisinin atadığı ya da baronun atadığı avukatın vekil olduğu belirtilmiştir. Böylece; uygulamada devam eden kişinin vekalet verdiği avukata 'vekil', baronun atadığı avukata 'müdafî' demek şeklindeki alışkanlık kaldırılmıştır. Sanık tarafının avukatı ister kendisi tarafından atanmış isterse de baro tarafından atanmış olsun müdafî ismini alır. Eğer avukat, katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu olan kişinin temsilini üstlenmiş ise onun adı artık vekildir.

ZORUNLU MÜDAFİİLİK HALLERİ NELERDİR?

Sağır, dilsiz ve kendini anlatamayacak derecede malul olanlar, 18 yaşından küçük sanıklar ve

işlemiş olduğu suçun alt sınırı 5 yıldan fazla olanlara sanık- şüpheli istemi aranmaksızın devlet tarafından atanan bir avukat yardımından faydalandırılır. Müdafinin ücreti devlet tarafından karşılanır. Bu sayılanların yanında tutuklama ve sorgu sırasında ve gözlem altına alma (CMK madde 74) kararı verileceği zaman da avukat bulunması zorunludur.

Müdafinin görevini yerine getirmediğinde yapılacak işlem gerek şüphelinin istemi üzerine ve gerekse zorunlu müdafilik hallerinde görevlendirilen müdafinin, duruşmada hazır bulunmaz veya vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya görevini yerine getirmekten kaçınırsa, hâkim veya mahkeme derhâl başka bir müdafinin görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapar. Bu durumda mahkeme oturuma ara verebileceği gibi oturumun ertelenmesine de karar verebilir. Eğer yeni müdafinin savunmasını hazırlamak için yeterli zaman olmadığını açıklarsa oturum ertelenir. Şüpheli veya sanığın birden fazla olması hâlinde, yararları birbirine uygun olan birden fazla şüpheli veya sanığın savunması aynı müdafiyeye verilebilir.

MÜDAFİNİN YETKİLERİ NELERDİR?

Müdafinin, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir. Müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet Savcısı'nın istemi üzerine, Sulh Ceza hâkiminin kararıyla bu yetkisi kısıtlanabilir. Müdafinin, Cumhuriyet Savcılığı'nca iddianamenin mahkemeye verildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; bütün tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir. Bu maddenin içerdiği haklardan suçtan zarar görenin vekili de yararlanır. Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafinin ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafinin ile yazışmaları denetime tâbi tutulamaz. Sanığın kanunî temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilir ve duruşmaya kabul edilerek istemi üzerine dinlenebilir. Sanığın eşi hakkında da tebligat yapılmaksızın birinci fıkra hükmü uygulanır.

MAĞDUR VE ŞİKÂyetÇİNİN HAKLARI NELERDİR?

Suç teşkil eden fiil ile hukuken korunmuş olan bir hakkı zedelenen gerçek veya tüzel kişiye mağdur adı verilir. Mağdur ile birlikte suç sayılan fiilden zarar gören yakınları (eşi çocuğu vs.) da suç nedeniyle mağdur durumda olmakla birlikte ceza yargılamasında bu kimselere 'suçtan zarar gören' denilmektedir. Takibi için mağdurun şikâyetinin zorunlu olduğu suçlarda yetkili makamlara şikâyette bulunan kimseye şikâyetçi adı verilir. Mağdur ile şikâyetçi, Cumhuriyet Savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrı kâğıdı ile çağırılıp dinlenir.

Mağdur ile şikâyetçinin hakları şunlardır:

- a) Soruşturma evresinde;
  - Delillerin toplanmasını isteme,
  - Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme,
  - Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,

- 153'üncü maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme,
- Cumhuriyet Savcısı'nın, kovuşturmayaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma.

b) Kovuşturma evresinde;

- Duruşmadan haberdar edilme,
- Kamu davasına katılma,
- Tutanak ve belgelerden vekili aracılığı ile örnek isteme,
- Tanıkların davetini isteme,
- Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,
- Davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma.

Mağdur, onsekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olur ve bir vekili de bulunmazsa, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir. Sayılan haklar, suçun mağdurları ile şikâyetçiye anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa yazılır.

DAVAYA KATILAN VE MALEN SORUMLU KİMDİR? YARGILAMADAKİ ROLÜ NEDİR?

Yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddî ve malî sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişiye malen sorumlu denir. Örneğin, bir banka görevlisinin müşterinin hesabındaki parayı zimmetine geçirmesi suçuna ilişkin yargılamada, fail banka görevlisi, mağdur müşteri ve malen sorumlu da bankadır. Çünkü bu yargılama sonunda verilen hüküm ile birlikte, banka müşterinin bankaya yatırdığı parayı kendisine ödemekle sorumlu olacaktır. Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlunun ilk derece yargılanmasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına müdahil olmalarına katılma, bu şekilde müdahil olanlara ise katılan adı verilir.

TANIKLIKTAN ÇEKİLME HAKKININ KAPSAMI NEDİR?

Yasa'da tanıklıktan çekilme nedenleri üç grupta toplanmıştır:

1. Şüpheli ve sanıkla belirli bir yakınlığa sahip olma,
2. Belirli mesleki faaliyetlerin söz konusu olması,
3. Devlet sırrı oluşturan konuların bulunması.

Şüpheli ve sanıkla aralarında kanunda öngörülen derecede yakınlık bulunup da tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler şunlardır:

- Şüpheli veya sanığın nişanlısı,
- Evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi,
- Şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy,

- Şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları,
- Şüpheli veya sanıkla aralarında evlatlık bağı bulunanlar.

Meslekleri ve sürekli uğraşları nedeniyle tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler şunlardır:

- Avukatlar veya stajyerleri veya yardımcıları,
- Hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcıları ve diğer tüm tıp meslek veya sanatları mensupları,
- Malî işlerde görevlendirilmiş müşavirler ve noterler.

Sayılan kişiler, bu sıfatları ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri konularda tanıklık yapmaktan çekinebilirler.

Devlet sırrı, "Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler"dir. Hapis cezasının alt sınırı 5 yıl veya daha fazla olan bir suçun kovuşturulmasında bu suçla ilgili bilgiler devlet sırrı teşkil ederse tanık duruşmada özel bir usulle dinlenir. Sadece mahkeme hakimi veya heyeti (zabıt katibi dahi hazır bulunmaksızın) tanığı dinler. Hakim veya mahkeme başkanı, daha sonra, bu tanık açıklamalarından, sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa kaydettirir. Tanıklıktan çekinme durumu söz konusu ise Cumhuriyet Savcısı ve Hâkim bunu ilgiliye bildirmek zorundadır.

TANIĞIN GÖREVLERİ NELERDİR?

Hazır Bulunma: Tanıklık yapmak, kamu hukukundan doğan toplumsal bir ödevdir. Bu nedenle, ülkede bulunan ve Türk yargısına tâbi olan yerli, yabancı herkes tanıklık yapmak zorundadır.

Bildiklerini Doğru Olarak Söyleme: Tanık isteyerek veya zorla dinleneceği makamın önüne geldikten veya getirildikten sonra, tanıklıktan kaçınma halleri söz konusu değilse, istenen konuda bildiklerini doğru olarak söylemek mecburiyetindedir.

Yemin Etme: Tanıklar, tanıklıktan önce ve sonra ayrı ayrı, belirli bir metne uygun olarak yüksek sesle tekrar etmek veya okumak suretiyle yemin ederler.

Şu kişilerin yemin etmeleri istenemez:

- Dinlenme sırasında on beş yaşını doldurmamış olanlar,
- Ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar,
- Soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştiraktan veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar,
- Tanık olarak dinlenmeleri halinde mağdurlar.

III- ADLİ GÖRÜŞME İÇİN TEMEL MEVZUAT BİLGİSİ

Her ne kadar Anayasa 90. Madde son fıkra uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler iç hukuk normu haline gelmiş olsa da biz yasa sistematığı açısından ilgili mevzuatı ulusal ve uluslararası olarak ayırıp, iç mevzuatı aktaracağız.

Aslında bütüncül bir yaklaşımla bakıldığında adalet sistemindeki her normun dolaylı da olsa çocukla adli görüşme başlığını etkilediğini, en azından ilgilendirdiğini kabul etsek de çocukla adli görüşmeyi doğrudan düzenleyen maddeler aşağıdaki gibidir:

Genel Kanunlar: Türk Ceza Kanunu 103; Ceza Muhakemesi Kanunu 52; Ceza Muhakemesi Kanunu 150; Ceza Muhakemesi Kanunu 180; Ceza Muhakemesi Kanunu 236.

Özel Kanunlar: Çocuk Koruma Kanunu 15; Çocuk Koruma Kanunu 22.

Yönetmelikler: Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik 5; Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik 13; Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik 19; Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev Çalışma Yönetmeliği 9; Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği 16; Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği 19; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği 19.

Genelgeler: ÇİM Genelge; HSYK Genelge.

Uluslararası mevzuatın çocuk hakları ve çocuk adalet sistemine özgü sözleşmelerinden çocukla adli görüşmeyi ilgilendiren hükümleri içerenler aşağıdaki gibidir:

Sözleşmeler ve BM Genel Kurul Kararlarıyla Onaylanan Belgeler: Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri); Birleşmiş Milletlerin Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimine İlişkin Minimum Standart Kuralları (Pekin Kuralları); Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları).

Rehber İlkeler ve Yorumlar: Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Rehber İlkeler (BM 2005/20 nolu karar, 22 Temmuz 2005); BM Çocuk Hakları Komitesi 10 Nolu Genel Yorum.

Bu sayılan uluslararası mevzuat tarafından şekillendirilen çocuk dostu adalet kavramının, bilindiği üzere altı ilke üzerine inşa edildiğinden söz edilmektedir. Bunlar:

1. Ayrımcılığa Karşı Koruma
  2. Çocuğun Yüksek Yararının Korunması
  3. Adil yargılanma/Hukukun Üstünlüğü
  4. Çocuğun Gelişimsel İhtiyaçların Karşlanması
  5. Çocuğun Sözüünün Dinlenmesi/ Çocuğun Katılımı
  6. Çocuğun Saygınlığı
- ilkeleridir.

Bu ilkeler, bir kül olarak değerlendirilebilen yukarıda sayılan uluslararası mevzuatta çerçevesi çizilen ve içi doldurulmuş kavramlardan oluşmaktadır.¹

1. GENEL KANUNLARDAKİ HÜKÜMLER

CEZA MUHAKEMESİ KANUNU - MADDE 52

MADDE METNİ: “(1) Her tanık, ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir.

(2) Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hâllerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler.

(3) Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak;

a) Mağdur çocukların,

b) Duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin,

Tanıklığında bu kayıt zorunludur.

(4) Üçüncü fıkra hükmünün uygulanması suretiyle elde edilen ses ve görüntü Kayıtları, sadece ceza muhakemesinde kullanılır.”

CEZA MUHAKEMESİ KANUNU - MADDE 180

MADDE METNİ: (1) Hastalık veya malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle bir tanık veya bilirkişinin uzun ve önceden bilinmeyen bir zaman için duruşmada hazır bulunmasının olanaklı bulunmayacağı anlaşılırsa, mahkeme onun bir naiple veya istinabe yoluyla dinlenmesine karar verebilir.

(2) Bu hüküm, konutlarının yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunmasından dolayı getirilmesi zor olan tanık ve bilirkişinin dinlenmesinde de uygulanır.

(3) Davayı görmekte olan mahkeme, zorunluluk olmadıkça, büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan şikâyetçi, katılan, sanık, müdafî veya vekil, tanık ve bilirkişilerin istinabe yoluyla dinlenmesine karar veremez.

(4) İstinabe olunan mahkeme, büyükşehir belediye sınırları içerisinde ise, ilgililer kendi yargı çevresinde bulunmasa da büyükşehir belediye sınırları içerisinde yerine getirilmesi gereken istinabe evrakını geri çevirmeksizin gereğini yapar.

¹ Bu ilkelerin içeriklerinin ve sınırlarının ortaya konduğu belgeler için bakınız: Çocuk Adalet Sisteminde Çocuğun Yüksek Yararı Politika Belgesi, Uluslararası Çocuk Merkezi, İHOP, Ankara, 2012; Çocuklar ve Çocuk Adalet Sistemi İyileştirmeye Yönelik Öneriler, Thomas Hammerberg, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği, Strasbourg, 2009; Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri ve Çocukların Korunması, Mehmet Akarca, 8-10 Kasım 2010, Ankara; Yaş Ayrımcılığı: Kanun Önünde Eşitlik ve Çocuk Hakları Politika Belgesi, Uluslararası Çocuk Merkezi, İHOP, 2012, Ankara, Türkiye Çocuk Adalet Sistemine Sivil Toplum Gözüyle Bakış Projesi Kitabı, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 2012, İstanbul, Çocuk Dostu Adalet Politika Belgesi Uluslararası Çocuk Merkezi, İHOP, Ankara, 2012; Aile Çocuk Mahkemeleri İşleyiş Sorunlar, İbrahim Demirtaş, Adalet Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı, 2012.

(5) Yukarıdaki fıkralar içeriğine göre tanık veya bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak ifade alınır. Buna olanak verecek teknik donanımın kurulmasına ve kullanılmasına ilişkin esas ve usuller yönetmelikte gösterilir.

2. ÖZEL KANUNLAR

ÇOCUK KORUMA KANUNU - MADDE 15

MADDE METNİ: “(1) Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır.

(2) Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir.

(3) Cumhuriyet savcısı soruşturma sırasında gerekli görüldüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilir.”

ÇOCUK KORUMA KANUNU - MADDE 22

MADDE METNİ: (1) Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir.

(2) Mahkeme veya hâkim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurabilir.

(3) Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir.

3. YÖNETMELİKLER

ÇOCUK KORUMA KANUNU UYGULAMASINA İLİŞKİN USUL VE ESASLAR HAKKINDAKİ YÖNETMELİK - MADDE 5

MADDE METNİ: “(1) Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma, çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, soruşturma çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir.

(2) Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait soruşturmalar Cumhuriyet başsavcılığının iş bölümünde gösterilen Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır.

(3) Mahkemelerin yargı çevresi dikkate alınarak, suçun işlendiği yerin bağlı olduğu ağır ceza mahkemesi ile bağlı bulunduğu çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi farklı yerlerde bulunduğu takdirde, Cumhuriyet savcısı çocuk hakkında düzenlediği soruşturma evrakını, çocuk mahkemesine veya çocuk ağır ceza mahkemesine dava açılmak üzere bu yer Cumhuriyet başsavcılığına fezleke düzenleyerek gönderir.

(4) Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir.

(5) Mağdur çocuğun tanık olarak dinlenmesi hâlinde, yemin hariç, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklığa ilişkin hükümleri uygulanır.

(6) İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş mağdur çocuk, bu suça ilişkin soruşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.

(7) Mağdur çocuğun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır.

(8) Cumhuriyet savcısı soruşturmayı yürütürken aynı zamanda tedbir kararı alınabilmesi için korunma ihtiyacı olan çocuğu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gerekli incelemeyi derhâl yapar. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hâllerde, il veya ilçe sosyal hizmetler müdürlüğünce çocuk hakkında bu Yönetmeliğin 21 inci maddesine uygun olarak hazırlanacak sosyal inceleme raporu, talep yazısı ekinde mahkemeye veya çocuk hâkimine sunulur. Kurum, aynı zamanda yaptığı inceleme sonucunda hazırladığı sosyal inceleme raporunun bir örneğini soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcılığına gönderir. Cumhuriyet savcısı da soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hâkiminden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini isteyebilir.

(9) Çocuklar hakkında, yakalama, gözaltına alma ve ifade almaya ilişkin hususlarda 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin çocuklara ilişkin hükümleri uygulanır.”

ÇOCUK KORUMA KANUNU UYGULAMASINA İLİŞKİN USUL VE ESASLAR HAKKINDAKİ YÖNETMELİK - MADDE 13

MADDE METNİ: (1) Çocukların duruşmaları kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir.

(2) Kovuşturma sırasında onsekiz yaşını doldurmuş çocuklar hakkında yargılama açık yapılır, hükümde açık tefhim edilir. Ancak, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 182 nci maddesinin ikinci fıkrasında belirlenen koşulların varlığı hâlinde duruşmanın kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

(3) Mahkeme veya hâkim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir. Sosyal çalışma görevlisi, çocuğa bu süreçte haklarını öğretmek, yargılama süreci hakkında bilgilendirmek ve kendini güvende hissetmesi, süreci anlaması ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi için ona yardım etmekle görevlidir.

(4) Mağdur çocuğun tanık olarak dinlenmesi hâlinde, yemin hariç, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklığa ilişkin hükümleri uygulanır.

(5) İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş mağdur çocuk, bu suça ilişkin kovuşturmada tanık

olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.

(6) Mağdur çocuğun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır.

(7) Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmez.

(8) Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait kovuşturmalar görevli mahkemelerce Kanun ve ilgili yönetmelik hükümlerine göre yapılır.

ÇOCUK KORUMA KANUNU UYGULAMASINA İLİŞKİN USUL VE ESASLAR HAKKINDAKİ YÖNETMELİK - MADDE 19

MADDE METNİ: (1) Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri şunlardır:

a) Hâkim veya mahkemenin çocuk hakkında bir karar vermesinden önce onun içinde bulunduğu koşulları, çocuğun özelliklerini ve çocuğun toplumda yapıcı bir rol üstlenmesini ve yararlanılabilecek toplumsal kaynakları tanımasını sağlamak üzere görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak,

b) Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek...

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÇOCUK ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ / BÜRO AMİRLİĞİ KURULUŞ, GÖREV ÇALIŞMA YÖNETMELİĞİ - MADDE 9

MADDE METNİ: Suçun mağduru küçükse, bunlara karşı işlenen meşhut suçlarda, kovuşturulması suçtan zarar gören kimsenin şikâyetine bağlı olan fiillerde şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyete gerek yoktur. Mağdur çocukla yapılacak görüşmeler sosyal çalışma görevlisi tarafından gerçekleştirilir, ayrıca sosyal inceleme raporu hazırlanır. Suça maruz kalan çocuğun kimliği gizli tutulur.

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÇOCUK ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ / BÜRO AMİRLİĞİ KURULUŞ, GÖREV ÇALIŞMA YÖNETMELİĞİ - MADDE 16

MADDE METNİ: "Adli işlemler büro / kısım amirliği, suç işlediği şüphesi altında bulunan çocuklar hakkında;

a) EK-1 ve EK-2 deki formları doldurmak ve kimlik tespiti yapmak,

b) Suç tespiti yapmak, suçun iz, eser, emare ve delillerinin ilgili teknik birim tarafından toplanmasını

sağlamak, olayla ilgili olarak derhal Cumhuriyet Savcısına bilgi vermek,

c) Suç işlediği yönünde kuvvetli şüphe nedeniyle yakalanan çocuğa kanuni haklarını anlatmak ve ayrıca çocuğun istediği yakınına bildirmek, çocuğun ailesi tarafından müdafî tayin edilmemesi halinde baroya haber vermek ve müdafî tayin edilmesini sağlamak,

d) Cumhuriyet Savcısı tarafından gözaltında tutulması istenen çocuğun barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırtmak,

e) Suç soruşturmasında, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 01/10/1998 tarihli ve 23480 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği ve diğer ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen talimatlar doğrultusunda yapılması gereken işlemleri yerine getirmek,

f) Çocukla yapılacak ilk görüşmenin sosyal çalışma görevlisi tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak,

g) Kullanılan dili anlamayan ve/veya konuşamayan çocuğu tercüman yardımıyla yararlandırmak,

h) İrza geçme, ırza tasaddi gibi suçlarda hakim kararı, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise Cumhuriyet Savcısının yazılı izni ile, evlenme vaadi ile kızlık bozma suçunda da Cumhuriyet Savcısının yazılı izni ile tıbbi muayene yapılması için çocuğu sağlık kuruluşuna sevk etmek,

ı) Çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesini sağlamak,

i) Suç işlediği şüphesi altında bulunan çocuk ve suç işlemeyi alışkanlık haline getiren çocuk hakkında suçun neveleri ve sebeplerini içeren dosya hazırlamak ...”

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÇOCUK ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ / BÜRO AMİRLİĞİ KURULUŞ, GÖREV ÇALIŞMA YÖNETMELİĞİ - MADDE 19

MADDE METNİ: “Emniyet Teşkilatının çocuk birimleri dışında kalan birimlerinde muhafaza altına alma hariç, çocuk hakkında herhangi bir işlem yapılmaması esastır. Bu birimlere gelen / getirilen çocuklar en kısa sürede çocuk birimine teslim edilir, adli ve idari tüm işlemler bu birim tarafından yürütülür. Çocukların büyüklerle birlikte suç işlemesi halinde diğer birimlerle koordine kurulur.”

YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA YÖNETMELİĞİ MADDE 19

MADDE METNİ: “Çocuklar bakımından yakalama ve ifade alma yetkileri aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

a) Fiili işlediği zaman on iki yaşını doldurmamış olanlar ile onbeş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler;

1) Suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz.

2) Kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir. Kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılır. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir.

b) Oniki yaşını doldurmuş, ancak onsekiz yaşını doldurmamış olanlar suç sebebi ile yakalanabilirler. Bu çocuklar, yakınları ile müdafiyeye haber verilerek derhâl Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilirler; bunlarla ilgili soruşturma Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır ve aşağıdaki hükümlere göre yürütülür:

1. Çocuğun gözaltına alındığı ana-baba veya vasisine bildirilir.
2. Kendi talebi olmasa bile müdafiden yararlandırılır, ana-baba veya vasisi müdafiyeye seçebilir.
3. Müdafiyeye hazır bulundurulmak şartı ile şüpheli çocuğun ifadesi alınır.
4. Kendisinin yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanunî bir engel bulunmadığı durumlarda ana-babası veya vasisi ifade alınırken hazır bulunabilir.
5. Yetişkinlerden ayrı yerlerde tutulur.
6. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yazılı suçlar büyüklerle beraber işlendiği takdirde soruşturma evresinde çocuklarla ilgili evrak ayrılır, soruşturmaları ayrı ayrı yürütülür.
7. Çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur.
8. Suçun mağduru çocuksa, bunlara karşı işlenen suçüstü hâllerinde, kovuşturulması suçtan zarar gören kimsenin şikâyetine bağlı olan fiillerde şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyet şartı aranmaz.
9. Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.
10. Çocuklara kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak, zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemler alınır.”

IV- GELİŞİM PSİKOLOJİSİ - ÇOCUKLARIN FİZİKSEL, RUHSAL ve CİNSEL GELİŞİMİ

Gelişim kavramı, biyolojik, psikolojik, bilişsel ve duygusal açılardan bireylerin yaşamın farklı dönemlerinde farklı yetilere sahip olduğunu ve bu nedenle de her bir yaşamsal dönemin belli yetkinliklerle karakterize olduğunu kabul eden çeşitli kuramsal yaklaşımları içinde barındırır.

Çocuk gelişimine yönelik de farklı sınıflandırmalar ve kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiş ve bu bağlamda çocukluğun farklı aşamaları farklı açılardan ele alınmıştır. Her bir kuramsal yaklaşım, gelişimin dinamiklerini açıklamada farklılıklara sahip olsa da, çocuk gelişimi yaklaşımlarının çeşitli ortak özellikleri bulunmaktadır:

- Farklı koşullarda, farklı durumlara bağlı olarak değişimler göstermekle birlikte, gelişim lineer aşamalar biçimindedir ve 'ilerlemeye' odaklıdır.
- Gelişim aşamalarının, bölgesel farklılıkları içermekle birlikte temel desen olarak evrensel olduğu varsayılır.
- Her bir gelişim aşaması gelişim spektrumundaki 'yetkinlikler' ve 'yetersizlikleri' içerir.
- Herhangi bir gelişim döneminde kazanılması beklenen yetkinlikler elde edilemediğinde, gelecekteki farklı gelişim aşamalarında bireysel sorunların yaşanma olasılığı vardır.

Temel gelişim kuramlarından önce, çocukluk döneminin gelişimsel ihtiyaçlarının tespit edilmesi, gelişim kuramlarının daha iyi analiz edilebilmesini sağlayacaktır. Alanyazında çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına yönelik en yaygın kullanılan sınıflandırma; biyolojik/fiziksel ihtiyaçlar, bilişsel ihtiyaçlar, sosyal ihtiyaçlar ve duygusal ihtiyaçlardan oluşmaktadır.

Biyolojik/fiziksel ihtiyaçlar: Çocuğun yaşamını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu biyolojik gereksinimleridir. Yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaşabilme, hijyenik bir yaşam alanına sahip olma, koruyucu sağlık hizmetlerine ulaşabilme, sağlıklı uyku düzenine sahip olma ve sağlıklı cinsel gelişim temel biyolojik ihtiyaçlardır. Çocukların bedensel gelişimlerine zarar verecek tüm etkenlerden korunma ihtiyacı da fiziksel ihtiyaçlar kapsamına girmektedir.

Bilişsel ihtiyaçlar: Bilişsel ihtiyaçlar en genel anlamıyla zihinsel kapasitenin geliştirilmesi ve korunması gereksinimidir. Düşünme, analiz edebilme, öğrenme, hatırlama gibi zihinsel süreçlerin sağlıklı biçimde gerçekleştirilebilmesi ihtiyacı bilişsel ihtiyaçları tanımlar. Bilişsel ihtiyaçlar değerlendirme ve yargılama kapasitesini de içerdiği için, ahlaki değerlendirme yapabilmek gereksinimi de bilişsel ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal ihtiyaçlar: Temel olarak yalnız olmamayı, diğerleri ile etkileşim içinde olmayı, farklı insan topluluklarıyla etkileşim içinde yaşama gereksinimini ifade eder. Oyun oynama, arkadaşlık kurma, birlik ve aidiyet duyguları, dayanışma sosyal ihtiyaçların bazılarıdır. Sosyallik kendini gerçekleştiriminin bir ön koşulu gibidir ve bireylerin kişisel gelişimlerinde sosyal ihtiyaçların karşılanması bu nedenle başattır.

Duygusal ihtiyaçlar: Sevmek ve sevgi görmek, saygıya layık görölmek, değer verilmek, güven duymak ve duyulmak temel duygusal ihtiyaçlardır. Çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanması için, aile, akran grubu ve yakın çevre kilit roledir.

Farklı gelişim teorileri olmakla birlikte, hemen hepsi bu gelişimsel ihtiyaçların gerekli dönemlerde yeteri kadar karşılanmamasının yetişkinlikle önemli sorunlara yol açma potansiyeli taşıdığını bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu nedenlerle, çocukların herhangi bir zamanda, herhangi bir konuda görüşlerinin alınması ve değerlendirmelerinin yapılması için gelişimsel döneminin tespit edilmesi ve o dönemin karakteristik özellikleri bağlamında değerlendirmelerinin yapılmasında fayda bulunmaktadır.

1. TEMEL GELİŞİM KURAMLARI HANGİLERİDİR?

Psikoseksüel Gelişim Kuramı (Sigmund Freud)

Psikanalizmin kurucusu olan Freud ilk sistemli ve aşamalara dayalı gelişim kuramını oluşturmuş ve insan gelişimini 18 yaşına kadar incelemiştir. Kuramını psikolojik bozuklukları olan insanların geçmiş yaşantılarına inerek oluşturmuştur. Bir dönemde gereksinimlerin karşılanmaması, yetersiz karşılanması ya da uzun yıllar doyurulmasının saplantılara yol açtığını ileri sürmektedir. İd, ego ve süperegodan oluşan üç ayrı bilinç düzeyini teorize eden Freud, çocuk gelişimini beş aşamada incelemiştir.

Oral Dönem (0 - 1,5 Yaş): Haz bölgesi ağızdır. Emzirme döneminde olan çocuk için anne ile kurduğu bağlılık bu dönemin temel görevidir. Oral dönemdeki saplantı yetişkinlikte bağlanamama ya da aşırı doyurulma ve bağımlılığa yol açabilir.

Anal Dönem (1 - 3 Yaş): Tuvalet eğitiminin gerçekleştirildiği dönem olan bu aşamada haz bölgesi anüstür. Tuvalet eğitimindeki ödüllendirme ve destek, ileride yaratıcı düşünme ve üretkenlik özelliklerini geliştirebilir. Bu dönemdeki cezalandırıcı yaklaşımlar ise inatçılığa, aşırı titizliğe yol açabilir.

Fallik dönem (3 - 6 Yaş): Bu dönemde çocuk kendi bedenini tanımaya başlar ve cinsel organlar haz bölgesidir. Cinsel konulara ilgi artar, farklı cins bedenleri tanımaya başlar. Kız çocuklar anne, erkek çocuklar babalarıyla özdeşim kurmaya başlarlar.

Gizil (Latent) Dönem (7 - 11 Yaş): Bu dönemde cinsel ilgi azalır. Libido toplumsal olaylara ve sosyal süreçlere aktarılmıştır. Cinsel rollerin öğrenildiği ve pekiştirildiği dönemdir. Kızlar ve erkekler arasında ayrı gruplaşmalar meydana gelir.

Genital Dönem (12 - 18 Yaş): Libido genital organlarda toplanır. Cinsel organlar ve duygular arasında bağ keşfedilir. Cinsel tatmin keşfedilir. Romantik ilişkiler başlar. Bu dönemin temel gereksinimi yetişkinlerle ilişkileri düzenlemektir.

Psikososyal Gelişim Kuramı (Erik Erikson)

Psikoseksüel gelişim kuramını çekirdek ailenin sınırları dışındaki toplumsal dünyaya çıkarmıştır. Çocuğun gelişimini erginlik sonrasında da inceleyerek Freud'un gelişim kuramını zenginleştirmiştir.

Erikson'a göre "eğer her şey çocukluk dönemiyle açıklanırsa, o zaman her şey bir başkasının kusuru olarak değerlendirilir ve insanın kendi sorumluluğunu üstlenme gücüne duyulan güvende azımsanmış olur!"

Erikson insan gelişimini, tüm yaşamı ele aldığı sekiz aşamada incelemektedir:

YAŞ	Dönem	Görevler / Bunalımlar	Etkiler
0 - 1	Bebeklik	Güven / Güvensizlik	Anne
1 - 3	İlk çocukluk	Özerklik / Kuşku ve Utanç	Anne ve baba
3 - 6	Okul öncesi	Girişkenlik / Suçluluk	Aile, arkadaşlar
6 - 11	İlkokul	Çalışkanlık / Aşağılık Duygusu	Okul
12 - 18	Ergenlik	Kimlik / Kimlik Bunalımı	Arkadaşlar
19 - 35	Genç yetişkinlik	Yakınlık / Yalnızlık	Eş
36 - 65	Ortayaş	Üretkenlik / Durgunluk	Aile ve toplum
66 ve üstü	Yaşlılık	Bütünlük / Umutsuzluk	Tüm insanlık

Tabloda görüldüğü şekliyle, Erikson'a göre her gelişimsel aşamada gerçekleştirilmesi gereken görevler vardır ve bu ihtiyaçlar karşılanamazsa çeşitli bunalımlar ortaya çıkabilir. Çocukluk dönemindeki gelişimsel aşamalara yakından bakıldığında şunlar karşımıza çıkmaktadır:

0 - 1 Yaş, Bebeklik Dönemi: Temel güven duygusu bebeğin gereksinimlerinin düzenli aralıklarla karşılanması sonucu gelişir.

1 - 3 Yaş, İlk çocukluk Dönemi: Meraklı ve araştırmacıdır. Zıt duygular içindedir. İnatçılık görülür. Bağımsız olma çabaları içindedir. Dikkatleri kolayca başka bir yöne çekilebilir.

Bu dönemde ebeveynler çocuklarına yetenekleri çerçevesinde davranışlarını yönetme olanağı verir ve rehberlik yaparlarsa çocuklar özerklik duygusunu kazanırlar. Baskı, ceza ve tehdit yolu ile çocuğu itaate zorlarsa çocuklarda; karar verme ve davranışlarını yönetmede yetersizlik ve utançlık duyguları oluşur.

3 - 6 Yaş, Okul öncesi Dönem: Merak ve öğrenim ağır basar. Cinsel kimlik duygusu gelişir. Gerçekle gerçek olmayanı karıştırırlar. Yanlış algılarla ya da algıladıklarını çarpıtırlar. Oyun en önemli uğraşıdır.

Bu dönemde çocukların ilgi ve meraklarını ödüllendirici yaklaşım girişkenlik kazandırırken; kısıtlayıcı, eleştirici ve denetleyici yaklaşım; engellenme ve suçluluk duygularına yol açar.

6 - 11 Yaş, İlkokul Dönemi: Yeni şeyler öğrenmek, üretmek ve başarılı olmak isterler. Sosyal davranışlarında gelişme görülür. Öğretmen ve arkadaşların kişilik gelişimi üzerindeki etkisi artar.

Çocukların çabaları desteklenirse çalışkanlık gelişir ancak yaptıkları beğenilmez ve eleştirilirse aşağılık duygusu gelişir.

12 - 18 Yaş, Ergenlik dönemi: Bu dönemin temel soruları "Ben kimim ve kim olacağım" sorularıdır. Ergenlik döneminin temel özellikleri şunlardır:

- Bedensel özellikleri ve fiziksel görünümü ile aşırı derecede ilgilidir.
- Ani duygusal değişimler ve kararsızlık görülür.
- Başkaldırıcı, tepkisel davranışlar gösterir.
- Kimlik arayışı içindedir
- Marka tutkunluğu ve özdeşim modelleri hevesleri vardır.
- Arkadaş gruplarına yönelir.
- Çalışmaya daha az isteklidir.
- Meslek seçiminde kararsızlık görülür.

Bilişsel Gelişim Kuramı (Jean Piaget)

Gelişimi dört temel aşamada inceleyen Piaget'nin gelişim kuramında dengeleme, şema, adaptasyon ve özümleme önemli kavramlardır. Dengelenme; bireyin yeni karşılaştığı bir durumla, daha önceden sahip olduğu yaşantılar arasında denge kurmak için yaptığı zihinsel işlemlerdir. Şema; dünyayı anlamada kullanılan bilgi, işlemler ve ilişkileri içeren davranış kalıplarıdır. Adaptasyon; mevcut şemaların çevre koşullarına göre değişim göstermesidir. Adaptasyon, Piaget'nin kuramında merkezde yer alır ve başarılı gelişimi başarılı adaptasyon süreçlerine bağlar. Özümleme ise daha önce geliştirilen duyu hareket şemalarının kullanımıyla, dengelenmeye ulaşabilmek için gösterilen bir adaptasyon çabasıdır.

Piaget'ye göre gelişim aşamaları şöyledir:

0 - 2 Yaş, Duyu-Motor Dönem: Kendini çevreden ayırt eder. Ertelemiş taklit görülür. Nesne devamlılığı kavramı kazanılır.

2 - 7 Yaş, İşlem Öncesi Dönem: Bu dönemin özellikleri şunlardır: Benmerkezlilik, odaklaşma, tersine çevrilmezlik, şimdiki duruma odaklanma, yüzeysel görünümleri temel alma.

7 - 11 Yaş, Somut İşlemler Dönemi: Mantıksal düşünme başlar. Problemlerin çözümü somut nesnelere yapılır. Soyut işlemler yapılamaz. Benmerkezlilikten giderek uzaklaşır. Korunum ilkesi (özdeşlik: Ekleme ve çıkarma olmaksızın nesnenin aynı kalması, ödünleme: Bir yöndeki artışın diğer taraftaki azalmayı karşılaması) gelişir. Sınıflama ve sıralama da başarılıdır. Geçişlik ilkesi (Önceki parçalar arasındaki ilişkiden yeni bir ilişkinin çıkarılması) gelişir.

12 Yaş ve Sonrası, Soyut İşlemler Dönemi: Tümdengelim yoluyla düşünür. Güncel ve somut olan şimdinin ötesinde düşünür. Geçmişe ya da geleceğe yönelik olasılıklı düşünür. Hipotetik düşünce gelişmiştir. İdealler, değerler ve inançlar gelişmeye başlar.

Ahlaki Gelişim Kuramı (Lawrence Kohlberg)

Kohlberg'e göre ahlaki gelişim dört aşamada gerçekleşmektedir:

1. İlk aşamada küçük çocuklar cezadan kaçınmak için ahlaki kurallara uyma eğilimindedir.
2. İkinci aşamada başkaları için bir şey yapıldığında yardım görüleceği fikri gelişir.
3. Üçüncü aşama ergenlik dönemidir. Başkalarının onayını almak için ahlaki kurallara uygun düşünce ve davranışlar geliştirildiği ortaya konmuştur.
4. Ergenlik sonrasındaki dördüncü aşamada ise kişiye uyumundan dolayı başkalarının saygı duyacağı düşüncesiyle yasa ve otoriteye karşı saygı duyulduğu kabul edilmektedir.

Dolayısıyla genç yetişkinlerin geliştirdiği otonomi, insanların birbirlerine zarar vermedikleri sürece toplumsal yaşamın kendileri için iyi olacağı sözleşmesi üzerine kuruludur. Kohlberg' göre az sayıda insan kendimizi ya da başkalarının onayını düşünmeden, insanın değeri üzerine kurulu evrensel etik ve adalet duygusuyla hareket eder. Bu ahlaki düşünmenin en yüksek aşamasıdır.

Bu dört gelişim kuramı, çocuk gelişimi konusunda en açıklayıcı ve bilim dünyası içinde en yaygın biçimde kabul gören yaklaşımlardır. Bununla birlikte, özellikle çocuk adalet sistemi içindeki çocukların dinlenilmesi ve çocuklarla yapılan görüşmeler aracılığıyla hakikate ulaşma konusunda özellikle bellek (hafıza) gelişimi hakkında bilgi sahibi olunması önemlidir.

Bellek Gelişimi Yaklaşımları

Özellikle ifade almaya dayalı görüşmelerde, görüşülen kişinin belleğini etkin kullanması ve çocuğun belleğinde saklı olan bilgileri geri getirmeyi başarmak önem kazanmaktadır. Bu nedenle insanın bellek sistemlerine ve bunların gelişimine eğilmekte fayda vardır:

Duyusal bellek: Görüntü ve seslerin kaydedildiği ve çok kısa bir süre için temsil edildiği bellek türüdür. Örneğin bir şey gördükten sonra gözlerinizi kapadığınızda duyusal belleğe giren uyarıcılar, eğer üzerinde herhangi bir bilişsel işlem yapmazsanız en fazla 2 - 3 saniye korunacak ve sonra silinecektir.

Kısa süreli bellek: Zihinsel süreçlerin bilinçli parçasıdır. Uzun süreli bellek kadar fazla bilgiyi, fazla süreler için saklayamaz. Bir diğer adı da çalışma belleğidir. Bu bellek türünde temsiller saklanır ve üzerinde manipülasyon gerçekleştirilebilir. Kısa süreli bellekteki uyarıcılar birkaç saniyeden en fazla bir dakikaya kadar, prova yapmadan, hatırlanabilir. Bir kerede en fazla 5 ile 9 arasında uyarıcı kısa süreli hafızada tutulabilir.

Uzun süreli bellek: Sınırsız saklama kapasitesine sahiptir. Bilgiler kategorilere göre bellekte tutulur. Uzun süreli belleğe belli algoritmalara göre kayıt yapılır ve hatırlama işlemi sırasında bu algoritmalar uyandırılırsa geri getirme şansı daha yüksek olur.

Çocuklarda Bellek

Temel kural olarak, çocuklarının hafızası yetişkinler kadar gelişmiş değildir. Özellikle 8 yaş altı çocukların uzun süreli bellek organizasyonlarının gelişmemiş olması dolayısıyla hatırlama işlemi rastlantısalıdır. Çocuklar çalışma hafızasından uzun süreli hafızaya bilgiyi transfer etmede çok zorlanırlar. Aynı zamanda uzun süreli belleklerinden bilgiyi çalışma hafızasına getirmeleri de zordur. Bu bağlamda şunu unutmamak gerekiyor; çocuklar iletişimin ilk anlarında anlattıklarından çok daha fazlasını hafızalarında saklıyor olabilirler. O nedenle çocuklarla konuşurken iletişimin ilk aşamasında konuyu kapatmamak ve detaylı sorgulamalarla uzun süreli belleklerinden bilgiyi geri getirmelerini sağlamak gerekir.

Çocuklarda Bellek Gelişimi Aşamaları

2-3 Yaş: Bir yetişkinin yardımıyla kendi deneyimledikleri olayları anlatabilirler. Otobiyografik hafızaları oldukça sınırlıdır.

3-6 Yaş: Çocuklar yaşadıkları / tanık oldukları olayları resim, çizim yapma, oyun oynama teknikleri ile hatırlayabilirler. Görsel bellek, sözel bellekten daha güçlüdür.

6-7 Yaş: Çocuklar dünyayı sezgisel olarak kavramaya başlamıştır. Artık yetişkinler gibi kodlama, saklama ve geri getirme kapasitesine ulaşmıştır. Bilgiyi kategorilendirerek belleklerinde saklayabilirler ve ipuçları ile hatırlayabilirler. Bir olguyu anlayabilirler ancak bütün bağlantılarını kavrayamayabilirler. Neden sonuç ilişkisi kurma becerisi yetince gelişmemiştir.

7-11 Yaş: Olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler hem somut hem de soyut düzeyde kavranmaya başlanır. 'Eğer' bağlacı ile cümleler kurarak olaylar arasındaki bağlantıları açıklayabilir. Otobiyografik hafıza gelişmeye ve yetişkinlerden bağımsızlaşmaya başlamıştır.

12 Yaş Sonrası: Hafıza işlevleri açısından yetişkin düzeyindedir.

DİKKAT!

Bu gelişim düzeylerinin her bir çocuk için birebir geçerli olmayacağını, pek çok etmene bağlı olarak değişebileceğini unutmamak gerekir.

2. ÇOCUKLA GÖRÜŞME TEKNİKLERİ

Adli Görüşmenin Faydaları

- Çocuğun birden fazla dinlenilmesini engeller.
- Soruşturma sürecindeki travma etkisini azaltır.
- Gelişime hassas ve yansız sonuçlara ulaşılır.
- Doğru ve hakkaniyetli karar alma sürecine imkan sağlar.

Adli Görüşmede Toplanacak Bilgiler

- Çocuğun adı, yaşı, cinsiyeti
- Çocuğun kültürel, etnik, dini arkaplanı ve anadili
- Çocuğun, duygusal, bilişsel, dil ve sosyal gelişim aşaması
- Görüşmenin nedeni
- Çocuğun aile yapısı, ilişkileri
- Çocuğun ailesinin, bakım verenlerin, arkadaşları hakkında bilgi
- Çocuğun fiziksel, duygusal, psikolojik sağlık durumu
- (Cinsel istismar vakası ise) çocuğun beden parçalarını adlandırışı ve algılayışı
- Çocuğun sevdiği ya da sevmediği şeyler, sevdiği evcil hayvanlar, hobileri ve fobileri vs.

Çocuk adalet sistemi içindeki çocuklarla yapılacak görüşmelerde, çocuğun ifadesine başvurulurken uygulanacak farklı teknikler bulunmaktadır. Ancak bu farklı tekniklere geçmeden önce bir bütün olarak, çocuklarla yapılacak görüşmelerde dikkat edilmesi gereken temel ilkelere göz atmakta fayda bulunmaktadır.

Çocukla Adli Görüşme için Temel İlkeler

- Çocuk merkezlidir.
Sürecin herhangi bir aşamasında 'çocuğun yüksek yararı' temel ilke olmalı ve bütün adımlar bu ilke çerçevesinde yapılandırılmalıdır.
- Çocuğun fiziksel ve duygusal gereksinimleri tüm görüşme süreci boyunca temeldir.
- Bütün çocuklara özel gereksinimleri ve incinebilirlikleri odağında davranılmalıdır.
- Görüşme kesinlikle 'ifade alma' değildir. Görüşmenin amacı, bilgi vermesi ve soruşturma/kovuşturmaya destek olması amacıyla çocukla yakın bir ilişki kurmaktır.
- Görüşmeler mutlaka sadece özel eğitim almış ve özel becerilerle donanmış meslek uzmanları tarafından yapılmalıdır.
- Görüşmenin içeriğini ve kullanılan kavramları anlama konusunda çocuğun kapasitesi önemlidir.
- Çocuğun anadili ile görüşmecinin anadili aynı olmadığı durumlarda mutlaka bir tercüman bulundurulmalıdır.
- Görüşmeciler herhangi bir üniforma giymemelidir.
- Çok disiplinli bir ekip tarafından görüşme süreci gerçekleştirilmelidir.

DİKKAT!

Çocuklarla yapılan görüşmelerde, görüşmecinin çocukla kurduğu empatik ilişkinin ve çocuk hakları konusunda bilinç düzeyinin çocuğun görüşme becerilerine ve suçluluk hissine etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda çocukla görüşme yapacak personelin empatik becerilerini geliştirme ve çocuk hakları bilincini yükseltme konusunda donanıma sahip olması kritik önemdedir.

Otoriteye uyma konusunda çocukların beklentileri ve sosyal statüleri, onları görüşme sırasında daha kırılgan hale getirebilir. Çeşitli açılardan güçsüzleşmiş ve özellikle etnik farklılığa sahip çocukların, bir çatışma çıkmasını engellemek için otoritelerle daha dolaylı iletişim kurdukları bilinmektedir. Bu nedenle bu çocuklarla yapılacak görüşmelerde güvenilir ve hassas bir görüşme atmosferi yaratılmalı, otoriter tavırlardan kaçınılmalı ve doğrudan iletişimi sağlayacak tekniklerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Çocuklarla yapılan görüşmelerde üç temel yaklaşıma dikkat etmek gereklidir:

1. Bellek ve doğru raporlamayı etkileyecek etmenlere dikkat etmek.
2. Korkan ya da utanan çocukların suçu raporlayabilmesi için yeterince destek alabilmesini sağlamak.
3. Çocukların her birinin farklı gelişimsel aşamalara sahip olması.
Bu ilkeler odağında çalışabilmek için, öncelikle çocuğu gelişimsel düzeyinin tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuğun özellikle bilişsel ve dil gelişiminin tespiti önemlidir.

3. ÇOCUKLA ADLİ GÖRÜŞMENİN AŞAMALARI

Çocukla Görüşmeye Hazırlık

Görüşmeye hazırlık aşamasını iki temel görevi vardır: Bunlar çocuğun gelişim düzeyinin tespit edilmesi ve çocukla görüşmenin başlangıç koşullarının oluşturulmasıdır:

Çocuğun Gelişim Aşamalarının Dikkate Alınması

Bu konudaki bilgi dosya üzerinden elde edilebileceği gibi, görüşme başladıktan sonraki ilk dakikalar içinde çocukla yapılacak kısa sohbet de ipucu verir. Çocuğun genel sağlık durumu, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişim düzeyi hakkında bilgi sahibi olmanın etkin bir görüşme yapabilmek için şart olduğu bilinmelidir.

Çocuğun Görüşmeye Hazırlanması

Görüşmenin başlangıcında çocuğu iletişim ortamına hazırlamak da iletişimin başarısı bakımından önemlidir. Bunu sağlamak için önce günlük hayatla ilgili birkaç konuya değinmek uygun olacaktır. Örneğin güncel bir sportif, kültürel, sanatsal diyalog penceresi açılabilir. Bu şekilde karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasını sağlamaya yönelik kısa konuşmadan sonra "Neden burada olduğunu biliyor musun?" diye sorulabilir ve "Lütfen, burada bulunmanı gerektiren olayı anlatır mısınız?" diye konuya girilebilir.

Görüşme

Tanışma

Görüşmecinin öncelikle çocuğa nazikçe hoş geldin diyerek tokalaşması, kendisini tanıtmayı ve görüşme hakkında açıklama yapması güven ortamının oluşabilmesi için önemlidir.

Süreç Hakkında Bilgilendirme

Görüşmecinin kendini tanıtırken mesleği ve görevlendirme biçimi ile ilgili de bilgi vermesi ve gerekirse personel kimliğini göstermesi güven ilişkisi kurmasını kolaylaştırır.

Görüşmeyle ilgili çocuğun bilgilendirilmesi gereken konular

- Bu konuda özel olarak eğitim almış bir uzmanla görüşme yapacağı,
- Görüşmenin sadece konuşmayı (özel durumlarda oyun, resim çizme vs de dahil olmak üzere) içereceği (bu açıklanmadığı durumda, çocuklar görüşme odasından neler olacağı konusunda korku duyabilirler),
- Görüşmede söyleyeceği herhangi bir şeyin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeyeceği ve herhangi biçimde cezalandırılmayacağı,
- Konuşması/anlatması gereken konu hakkında detaylı bilgi,
- Hatırlayacağı herhangi birşeyi paylaşma konusunda özgür olduğu,
- Görüşmenin kayıt altına alınacağı bilgisi

çocukla paylaşılmalıdır.

Güven Oluşturmak

Çocukla tanışılması, görevin açıklanması, haklarının anlatılması ve anlaşılmasının sağlanması, görüşmeye başlamadan önce çocukla genel bir konuşma yapılması güven ortamını sağlama amacıyla çok önemlidir.

Güven ortamının oluşmasında etkili olduğu bildirilen bir başka parametre ise gizlilik ilkesine kesinlikle bağlı kalınacağına çocuğa bildirilmesidir. Güven tesis etmek için şu hususlara dikkat edilebilir:

- Çocuğa yardımda bulunmak üzere orada olunduğu açıklanmalı,
- Personel kimliği gösterilmeli,
- Güven telkin edici bir davranış sergilenmeli (tokalaşma, selamlaşma),
- Tüm süreç boyunca onun yanında olunacağı beyan edilmeli,
- Sakin olunmalı ve önyargı, acıma vb. duygular kontrol edilmeli,
- Suçun vasfına göre çocuğu rahatlatıcı bilgiler verilmeli,
- Çocuka sağlıklı iletişim kurmanın yollarını aranmalı,
- Göz teması kurulmalı,
- Çocuğun haklarının önemsendiğini belli edilmeli,
- Bir görevi bitirmek için oradaymış gibi davranılmamalı, çocuğa değer verildiği hissettirilmelidir.

İyi Bir Dinleyici Olmak

Görüşme esnasında doğru sorular sormak kadar, iyi bir dinleyici olma becerisi de önemli bir rol oynamaktadır. Bunu başarabilmek için görüşmecinin çocuğun söylediklerine yoğunlaşmasının, mimikler ve sözlü olarak onu dinlediğini hissettirebilmesinin önemi ısrarla vurgulanmakta ve görüşmecinin dinleme eyleminde yoğunlaştığını görüşme boyunca kendi kendine tekrarlaması önerilmektedir.

Çocuklarla adli amaçlı görüşmelerde, çocuğun son söylediklerinin görüşmeci tarafından başka kelimelerle ya da soru biçimine sokularak tekrar edilmesi temeline dayanan "etkin dinleme" de görüşmeciye yardımcı olabilecek yöntemlerden birisi olarak tavsiye edilmektedir.

İyi bir dinleyici olmanın en önemli özelliği, yalnızca işitmek değil; onu işitip dinlediğinizi karşınızdakine yansıtmanızdır. Etkin dinleme, dinlemeyi ve duyduğunu yansıtmayı içeren bir iletişim biçimidir. Yansıtma; karşınızdakine odaklanarak onun söylediklerini sözlerimiz ve davranışlarımızla geri bildirmek şeklinde gerçekleştirilir.

İyi bir dinleyici olmanın odağında çocuğu anlatmak istediklerine yönlendirebilme vardır. İyi bir dinleyici olmanın en önemli faydası, karşınızdakinin sizin onu tam olarak anladığınızı düşünmesini sağlamasıdır. Kişide, kendisinin tam olarak anlaşıldığı duygusunu uyandırır ve onu önemseydiğinizi, onun anlattıklarına değer verip dikkat ettiğinizi gösterir.

Etkin dinleme aynı zamanda ne sormanız gerektiğini kestiremediğiniz anlarda da size rehberlik eder. Sadece zaman kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda görüşmenin kalitesini de artırır. Çocuk birden fazla kez dinlenmişse, görüşme dilini öğrenmiş olabilir ve görüşmeyi bu yönde manipüle ediyor olabilir. O nedenle buna dikkat etmekte fayda vardır.

Çocuğun Anlatılarındaki Mesajını Doğru Alabilmek İçin Öneriler

- Bebeksi konuşma tarzını kullanmayın.
- Çocuk ne diyorsa onu temel alın, tahminler çıkarmaya çalışmayın, niyet okuyuculuğu yapmayın.
- Çocuğun anlamayacağı kavramları kullanmaktan kaçınınız.
- Aynı anda sadece tek bir konudaki görüşlerini alacak sorular sorun. Çoklu soru sormayın ya da birden fazla konuyu birden açmayın.
- Küçük cümle yapılarıyla konuşun.

Görüşmenin Sonlandırılması

Görüşmeci, görüşmenin *sonlandırma* aşamasında öncelikle edindiği bilgileri toparlayarak hedeflediği bilgilere ulaşıp ulaşmadığını kendi kendine kontrol etmeli ve eğer gerekiyorsa son birkaç soru daha sormalıdır.

Ayrıca bu aşamada çocuğa teşekkür etmek ve görüşmenin bittiğini çocuğa nazikçe bildirmek gerekir. Görüşmeyi sonlandırmadan önce, süreçler hakkında bilgilendirme bir kez daha tekrarlanmalı ve çocuğun bunlarla ilgili bir sorusu olup olmadığı sorulmalıdır.

4. BASAMAKLANDIRMIŞ GÖRÜŞME TEKNİĞİ

Amaçları:

1. Çocuğun yaşadığı travmanın görüşme süresince azaltılması.
2. Çocuktan alınabilecek doğru bilgiyi artırmak.
3. Farklı görüşme tekniklerini entegre etmek.

Bu görüşme tekniğinde hakikate ulaşma ile çocuğun yüksek yararı hedefleri dengeli biçimde yürütülür.

Basamaklandırılmış Görüşme Tekniği Aşamaları

1. Hazırlık - Tanışma

Görüşme için odanın hazırlanması, kayıt için teknik cihazların kontrolü ve hazırlığı ile çocuğa kendini tanıtmayı içeren aşamadır.

2. Güven İlişkisi Geliştirme

Bu aşamanın en temel hedefi çocuğun rahat olmasını sağlamaktır. Bunun nasıl sağlanacağı çocuktan çocuğa değişebilir. Doğrudan görüşmeye başlamadan önce çocuğun ilgisini çekecek konularda sohbet edilebilir. Görüşmeci çocuğun yaşına göre, belli kavramları anlayıp anlamadığını bu aşamada kontrol edebilir. Bu aşamada görüşmeci çocuğun bilişsel, dil kapasitesi ve duygu durumu açısından temel düzeyde bilgi elde eder. Tüm görüşme için önemli olmakla birlikte, ilişkinin geliştiği bu dönemde görüşmeci çocuğa olabildiğince esnek davranma becerisi geliştirebilmelidir.

3. Görüşme Kuralları (Opsiyonel)

Görüşmenin daha verimli yapılabilmesi için çocukla birlikte görüşmenin kuralları tespit edilip bir kağıda yazılabilir ve altına birlikte imza atılarak görüşmenin sözleşmesi haline getirilebilir. Görüşme boyunca hem görüşmeci hem de çocuk bu kurallara uymaya çalışır ve böylelikle daha verimli bir görüşme gerçekleştirilir.

4. Gerçekleri Söylemenin Gerekliliğini Oluşturma

Görüşmeci, çocuğu gerçeğin anlamının ne olduğunu ve yalan söyleme hakkında görüşlerini sorabilir. Basamaklandırılmış görüşme yaklaşımının en önemli aşaması bu aşamadır. Görüşmeci çocuğun gerçeği ya da yalan söylemesi hakkında görüşlerini öğrendikten sonra, mutlaka çocuğun gerçeklik kavramını ve bunun önemini algılamasını sağlamaya çalışır.

5. Konuya Giriş Yapma

Öncelikle çocukla, bu görüşmenin neden yapıldığı hakkında kısa bir konuşma yapılır. Çocuğun söz konusu olay ile ilgili hafızası bu aşamada canlandırılmış olur. Çocuğun kendisini açmasına ya da anlatma konusundaki direncine göre hangi soru sorma tekniklerinin uygulanacağı belirlenir.

6. Serbest Öyküleme

Bu aşamada çocuğun yaşadıklarını anlatacak bir olanak sağlanmalıdır. Örneğin bu aşamada çocuğa şöyle bir yönerge verilebilir: "Bana olay ile ilgili başından geçenleri, senin gördüklerini baştan sonra serbest biçimde anlatmanı istiyorum". Bu aşamada çocuğun sözleri kesilmemeli, çocuğun istediği gibi anlatmasına izin verilmelidir. Çocuğun konuşması sırasında belli noktalarda stresli olduğu, üzüldüğü ya da korktuğu gözlemlenirse konuşması kesilerek, kendisini nasıl hissettiği sorulabilir.

7. Açık Uçlu Sorular

Çocuk serbest biçimde olaya dair kendi öyküsünü anlattıktan sonra, görüşmeci detaylandırmak ya da netleştirmek istediği alanlara yönelik açık uçlu sorular sorabilir.

8. Özel Sorular (Opsiyonel)

Görüşmeci, olaya özgü belli noktaların aydınlanmadığını düşünüyorsa, özel sorular yönlendirebilir.

9. Final Aşaması - Görüşmeyi Sonlandırma

Görüşme nasıl sonuçlanmış olursa olsun, görüşmeci çocuğa katkılarından dolayı teşekkür etmelidir. Çocuğun sormak istediği birşey olup olmadığı sorulmalı ve uygun olan sorular cevaplanmalıdır.

Görüşmeci çocuğa soruşturmanın bundan sonraki aşamalarında neler olacağına dair bilgilendirmede bulunmalıdır.

Görüşmede Ortaya Çıkabilecek İletişim Engelleri

Her görüşme planlandığı gibi ilerlemeyebilir. Özellikle çocuklarla yapılacak adli görüşmeler için, ortaya çıkabilecek belli iletişim engellerinin farkında olarak bunlardan kaçınma, sağlıklı bir görüşme için elzemdir. Bu iletişim engellerinden bazıları şunlardır:

- Çok fazla konuşmak.
- Çocuğun sözünü kesip onunla tartışmak.
- Yargılayıcı ve eleştirel olmak.
- Çocuk üzülürken ve ağlamaya başladığında ilgisiz kalmak veya tam tersi aşırı tepki vermek.
- Çocuğun inançlarına ve yaşam biçimine saygı göstermemek.
- Güven ortamı oluşturamamak.
- Çocuğa emirler vermek, gözünü korkutmak, suçlamak, tehdit etmek veya öğüt vermek.
- Çocuğu diğer çocuklarla kıyaslamak.
- Meslek uzmanının kullandığı dil ve kelimelerin çocuk tarafından anlaşılmamış olması.
- İletişimi engelleyici bir oturma düzeni seçmek.
- İletişimi engelleyici bir beden duruşu takınmak.

Uzmanın sağlıklı bir mülakat gerçekleştirebilmek için soru sorma becerilerine sahip olması gerekmektedir. Soru sorma teknikleri 4 temel alana ayrılmaktadır. Bunlar;

- İçtenlik inşası,
- Yeterlilik sınavı,
- İstismarın ayrıntılarının elde edilmesi,
- Mülakatın sonlandırılmasıdır.

İçtenlik inşası: Çocuklar ile görüşme yapılırken ilk işin içten bir etkileşim inşa etmek olduğunu ifade eder. İçtenliğin anlamı, konuşmanın çoğunu çocuğun yapmasıdır; biraz zaman alabilir, acele edilmemesi gerekir. İçtenlik inşası; basit sorular sorma, kaygılı çocuğun duygularına empati yapma, "Benimle arkadaş olmak ister misin" gibi zorlayıcı sorulardan kaçınma ve "En sevdiğin TV programı hangisidir gibi" olumlu ve açık uçlu sorular sorma yoluyla kurulabilir.

Yeterlilik sınavı: Uzmanın gözlemleri doğrultusunda gerçekleşebilir. Uzman çocukta veyahut ergende olumsuz birtakım zihinsel özellikler fark ederse, çeşitli eylemler gerçekleştirebilir. Çocuğun doğru/gerçek ve yanlış/yalanı birbirinden ayırt etme becerisi de yeterlilikle ilgilidir. Çocuğun bu yeterliliğini anlamak için küçük uygulamalar gerçekleştirilebilir. Örneğin; çocuğa "Saçların sarı renkte. Bu sence doğru mu, yanlış mı?" diye sorulabilir.

Samimi ilişki tesis edildikten ve bilişsel yeterlilik sınıandıktan sonra istismara ilişkin sorulara geçilebilir. Bu sorulara geçerken ise uzmanın mülakatın amacını vurgulaması oldukça önemlidir.

Mülakatı sonlandırma: Görüşmenin en önemli unsurlarından biridir. Mülakatı sonlandırırken çocuğa içerik için değil ama mülakattaki çabası için teşekkür edilmelidir, çocuğun eklemek istediği bir şeyi olup olmadığı sorulmalıdır. Eğer çocuğun korunması ile ilgili bir risk durumu söz konusu ise bir güvenlik planı üzerinde durulabilir. Herhangi bir sorun durumunda kimden yardım alabileceği üzerinde durulur. Bu noktada uzmanın açık kapı bırakması uygun olacaktır. Sonrasında ise uzman konuyla ilişkisiz kısa bir sohbete başlayabilir. Örneğin; "eve döndükten sonra neler yapacaksın" gibi sorular sorulabilir.

5. GÖRÜŞME SORULARI

Adli Görüşmede Huni Tekniği

Adli görüşmelerde, sorulacak soruların bell bir mantık dizgesi içinde planlandığı tekniklerden birisi huni tekniğidir. Huni tekniğine göre; görüşmenin başlangıcında mümkün olduğunca açık uçlu sorulara yer verilmeli, ancak görüşmenin ilerlediği ve konunun derinleştiği ve özelleştiği aşamalarda kapalı uçlu, doğrudan sorulara geçilmelidir.

Adli Görüşmede Kullanılabilecek Soru Çeşitleri

Çocuklarla adli görüşmede kullanılacak soru çeşitlerini belirlemede iki temel kriter önemlidir. İlk olarak çocuğun gelişimine uygun ve yanıtlanabilecek soru çeşitlerinin seçilmesi gerekir. Bununla birlikte, her bir soru çeşitinin hedeflediği bilgi kümesi farklıdır. Bu nedenle sahip olunan bilgi düzeyine, konunun ne kadar derinleştiğine göre de soru çeşitlerinden en uygun olanı tercih edilebilir.

Açık Uçlu Sorular

Çocukla görüşmede ilk olarak açık uçlu soruların kullanılması önerilmektedir. Böylelikle çocuklar kendilerini rahatça ifade etme imkanı bulacaklardır. Açık uçlu sorular 'evet' veya 'hayır' gibi tek kelimelik kesin cevapları olmayan sorulardır. Açık uçlu soru sormanın bir diğer faydası da olası yönlendirmelerden tamamen uzak olmasıdır. Bu tip sorular yönsüz yani 'yüksüz' sorulardır. Cevap veren kişide yönlendirici bir etki bırakmazlar.

Açık uçlu soruları kullanmanın amacı; çocuğun olayın nasıl gerçekleştiğini, olayla ilgili düşünce ve görüşlerinin neler olduğunu anlatmasını sağlamaktır. Açık uçlu sorular; olayla ilgili resmin tamamını görmeye ihtiyaç duyduğumuzda, çocuğun yaşam hikayesini anlatmasında, problemin ifade edilmesinde, çocuğun yaşam koşullarının açığa çıkarılmasında oldukça yararlıdır.

Odaklanmış Sorular

Odaklanmış sorular, belli bir hedef doğrultusunda belli bir konuyu derinlemesine öğrenmek amacıyla yöneltilmiş sorulardır. Görüşme sırasında çocuğun anlattıkları dağılırsa, yeni sorularla birlikte konuşma yeniden odağa yönlendirilir. Odaklanmış soruların, özellikle olay hakkında bilgi vermeye ve konuşmaya yönelik motivasyonu olan çocuklarla kullanımının daha uygun olduğu unutulmamalıdır. Üç çeşit odaklanmış soru vardır:

- a) İnsanlara odaklanmış sorular.
- b) İstismanın ayrıntılarına odaklanmış sorular.
- c) Vücudun parçalarına (organlarına) odaklanmış sorular.

Çoktan Seçmeli Sorular

Çoktan seçmeli sorular yazılı olarak sunulabileceği gibi, çoğunlukla sözel olarak yöneltilir. Görüşmeci çocuğa sorduğu herhangi bir sorunun yanıtlarına yönelik birkaç seçenek sunar ve çocuğun bunlardan birisini seçmesini önerir. Çocuğun öyküsünü detaylı biçimde anlatmadığı, dil kapasitesinin yetersiz olduğu ve konuşma konusunda dirençli olduğu durumlarda çoktan seçmeli soruların kullanılması önerilmektedir.

Evet - Hayır Soruları

Küçük çocuklar bile araştırmaların aksine evet-hayır sorularına çok kesin doğru cevaplar verebilmelerine karşın sadece açık uçlu sorular verimli olmadığına araştırmacıların kullandığı bir yöntemdir. Son tercih olarak kullanılmalı ve başka biçimde bilgi elde edilemediği durumlarda değerlendirilmelidir.

Yönlendirici Sorular

Belli bir hedefe yönelik, görüş açısı belli olan soruları içerir. Görüşmecinin daha önceden konu hakkında belli ölçüde bilgi sahibi olduğu durumlarda, konuyu belli bir yönde derinleştirmek ya da belli açılardan eksik kalmış bilgileri tamamlamak amacıyla kullandığı sorulardır.

Ancak yönlendirici sorular mümkün olduğunca kullanılmamalı ya da gerektiği durumlarda çok

dikkatle yönlendirilmelidir. Çocuklar sizin duymak istediğiniz şeyi söylemeyi tercih edebilirler ya da tam tersi durum gerçekleşebilir. Yönlendirici sorularda, alınmak istenen yanıt sorunun içinde gizli olduğundan, bunu farkederek çocuklar buna göre gerçeği yansıtmadan sizin beklentiniz doğrultusunda ya da bunun tam karşısında yanıtlar verebilirler. Bu yüzden soruların cevabın yönüne ilişkin bir yanlılık taşımadığından emin olunması önemlidir.

Soruların Stratejik Kullanımı

Görüşmeci mümkün olduğunca fazla açık uçlu soru kullanmalıdır. Görüşmeci genel ya da odaklanmış sorular kullanmaya gayret eder ve sadece çoktan seçmeli ya da evet-hayır sorularını eğer diğerleriyle herhangi bilgi elde edemiyorsa kullanır. Cevap alındığında, örneğin çoktan seçmeli denenir, sonra açık uçlu soruya dönüştürülebilir ve ardından belki de odaklanmış soru denenebilir.

6. YAŞA GÖRE GÖRÜŞME TEKNİKLERİ

Çocukla adli görüşmenin temel ilkelerinden birisi çocuğun yaşı temelinde farklılaşan biçimde görüşmenin sürdürülmesi gerekliliğidir. Farklı yaş dönemlerinin kendine özgü gelişimsel özellikleri nedeniyle görüşme tekniklerinden farklılaşmalar söz konusu olabilir.

Ancak yaşa dayalı görüşmede temel alınan sadece doğum tarihi esaslı bir bakış açısı yerine, aynı zamanda çocuğun gelişim düzeyini de temel alan bir yaklaşım izlenir. Çocuğun gelişim düzeyi tespit edilirken, sadece yaşa bakmak yanıltıcı olabilir. Onun yerine çocuğun farklı alanlardaki yetkinliğine odaklanmak daha sağlıklıdır.

Mağdurun bilişsel gelişiminin yaşıyla uygun olup olmadığına dair bilgi edinmenin çeşitli yolları vardır. Örneğin; mağdurun sayı saymak, renkleri ayırt etmek ve vücudun bölümlerini tanımak gibi genel becerilerini; iç-dış, yukarı-aşağı veya alt-üst gibi temel kavramları idrak etme becerilerini ve büyük-küçük, kuru-ıslak ve yumuşak-sert gibi istismar ile ilişkili kavramları anlama becerilerini değerlendirmek gerekir.

Ergenler ve ileri yaştaki çocuklara genel sorular sorulduğunda genellikle cinsel istismara dair bazı bilgiler alınabilir. Ne yazık ki bu genel sorular küçük çocuklar için pek faydalı olmamaktadır. Onlardan gelen tipik cevaplar "Hayır, hatırlamıyorum" şeklindedir (çocuğu görüşmeye getiren kişi önceden çocuğu konu hakkında konuşmaması için öğütlemiş olabilir, tehdit edebilir). Diğer yandan küçük çocuklar görüşmeye neden getirildiği hakkında bilgiye sahip olabilir, fakat bu konuda konuşmak istemeyebilir. Çocuklar açık olmayan cevaplar verebilir. İşbirliği yapmayı istemeyebilirler veya işbirliği yapmayı reddedebilirler.

Araştırmalarda belli gelişimsel ögelerin yasal süreçleri anlama ve rasyonel kararlar alma durumlarını etkilediği bulunmuştur. Bu etmenlerin başında yaş gelmektedir. 14 yaşın altındaki çocukların soruşturmadan kovuşturmaya kadar hukuk süreçlerini anlamada zorluk yaşadıkları bilinmektedir. 14 - 16 yaş arasındaki çocuklara yönelik ise sürecin her aşamasıyla ilgili detaylı bilgilendirilmelerin sunulması önem taşımaktadır.

7. ZİHİNSEL ENGELİ BULUNAN ÇOCUKLARLA GÖRÜŞME

Tıpkı diğer görüşmelerde de olan görüşmeye başlamadan çocuğun gelişimsel düzeyini tespit etme, özellikle zihinsel engelli çocuklarla yapılacak görüşmelerde daha kritik duruma gelmektedir. Çocuğun dil ve bilişsel kapasitesinin ne düzeyde olduğu tespiti, iletişimin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi oldukça önemlidir.

Zihinsel engelli çocuklara yönelik sorulacak sorularda açık uçlu soruların kullanılması yapılan araştırmalar sonucunda önerilmektedir. Araştırmalar sonucunda, zihinsel engelli çocukların açık uçlu soruları kavrama ve yanıtlama yeteneklerinin, diğer çocuklara benzer düzeyde olduğu bulunmuştur. Ancak evet-hayır soruları için aynı durum söz konusu değildir. Zihinsel engelli çocukların çoğu, evet hayır sorularına, gerçek cevabın ne olduğunu değerlendirmeden 'evet' cevabı vermeye eğilimli oldukları ifade edilmektedir. Açık uçlu soruların dışında, evet-hayır sorularına alternatif olarak çoktan seçmeli soruların kullanılması da önerilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken, seçeneklerin detaylı biçimde sunulmasıdır.

Zihinsel engelli çocuklarla görüşme yapılırken, elde edilen bilginin doğrulamasını gerçekleştirebilme amacıyla, aynı soruların görüşmenin farklı aşamalarında yinelenmesinde fayda bulunmaktadır.

Zihinsel engelli çocuklarla adli görüşmede şunlara dikkat edilmelidir:

- Yavaş konuşun.
- Daha kısa cümleler kullanın.
- Çocukların soruları anlaması ve yanıtlaması için daha fazla süre tanıyın.
- Çocukların sözünü kesmekten kaçının.
- Özel sorular soracağınız zaman;
  - Açık uçlu soruları tercih edin.
  - Cümle yapıları kısa olsun.
  - Yönlendirici soruları kullanmayın.
  - Düz cümle yapılarını kullanıp, olumsuz cümle yapılarından kaçının.
- Sorunuzu yönelttikten sonra, çocuğa anlayıp anlamadığını sormak için soruyu tekrar etmesini isteyin.

8. İHMAL, İSTİSMAR MAĞDURU ÇOCUKLAR VE RİSK ALTINDA BULUNAN ÇOCUKLARLA GÖRÜŞME

İstismar mağduru olan veya risk altındaki çocuklarla görüşmede bilgi almaya çalışırken çeşitli teknikler kullanılabilir. Odaklaşma tekniği küçük çocuklardan bilgi almada en faydalı tekniklerden biridir. Uygun sorular ve birkaç çeşit medya aracı ve oyun malzemeleri (oyuncak bebek, kukla gibi), anatomik çıplak bebekler, anatomik çizimler, resim çizme, hikaye anlatma ve bebekevi bunlardan birkaçıdır.

Bilgi toplamak için birden fazla tekniğin birlikte kullanılması iyi bir uygulamadır. Sadece anatomik bebeklerle soru birleşimini kullanmak da çok kullanışlıdır. Hikaye anlatma gibi bazı tekniklerin ruh sağlığı profesyonellerince (klinik sosyal hizmet uzmanı, klinik psikolog, psikiyatrist) kullanılması gerekmektedir. Bu teknikler diğer meslek elemanlarının kullanamayacağı tekniklerdendir.

Çocuklarla görüşme gibi diğer teknikler bu alanda eğitim almış bütün profesyoneller (sosyal hizmet uzmanı, psikiyatrik hemşire, psikolojik danışman, psikolog vs.) tarafından kullanılabilir.

Resim – Çizim Yapma

Özellikle istismar mağduru çocuklarla görüşmelerde çizim ve resim yapma tekniklerinin kullanımı yaygındır. Psikoloji alanında yapılan bilimsel çalışmalar, duygusal sorunlar yaşayan çocukların resimlerinin, diğer çocuklara göre farklılaştığını bulmuştur. Buna bağlı olarak da, çocukların yaptıkları çizim ve resimlerde kullandıkları sembollerin, çizim biçimlerinin ve renk kullanımının; çocukların yaşantılarından, duygu ve düşüncelerinden sembolik izler taşıdığı düşünülmektedir.

Örneğin ensest vakalarında, çocukların aile üyelerini resmetme biçimleri bilgi vermektedir. Çocuk genelde kendisine yakın aile üyesiyle resim kompozisyonu içerisinde kendisini yakın konumlandırmaktayken, kendisine tacizde bulunan aile üyesini uzakta ve kötü biçimlerde resmetmektedir. Bazı çalışmalarda ise çocukların, genital organları çizdiği görülmüştür.

Ancak resim ve çizim yapma tekniği aslen ikincil bilgi aracıdır. Resimdeki semboller mutlak doğru olarak kabul edilmemeli ve çocuk resmi tamamladıktan sonra resim ile ilgili konuşularak bilgi toplamaya devam edilmelidir.

Oyun Terapisi

Oyun terapisine dayalı görüşmede, çocukların cinsel istismar sürecini, öncesi ve sonrasını oyun oynar biçimde canlandırmasını sağlama tekniği kullanılabilir. Canlandırmanın çocuğu rahatsız etme olasılığı gözönünde bulundurulmalıdır.

Psikanalitik kurama göre oyun, çocuğun korkularıyla, engellenmişliği ve çatışmalarıyla yüz yüze gelmesine neden olur. Erickson'un oyun kuramına göre, oyun yaşamın temel belirleyicisi olan egonun egemenliğinin kırılarak, hayal ile gerçek arasında bir yerde yer almaktadır. Piaget'e göre ise, oyun zihinsel gelişim için çok önemlidir ve dış dünya ile kurulan ilişkinin bir yöntemi gibidir.

Küçük çocukların dili mantık öncesi dildir; bilinçli ve bilinçsiz olan iç içe geçmiştir. Çocukla iletişimin en iyi yolu, simgesel anlatım biçimi olan oyundur. Çocukla görüşmede oyunun kullanılmasıyla, oyun sırasında çocuğun tepkileri, oynadıkları roller aracılığıyla çocuğun 'verdiği bilgiler' önemlidir. Korkuları olan çocukların oyuncakları birbiriyle ilgisiz şekilde düzenlediği bilinmektedir. Ağır ve tekrar eden travma yaşayan çocuklar hayali ve rol oyunlarını çok az oynarlar. Oynadıklarında da korkutucu figürleri seçerler. Oyuncaklara veya oyun arkadaşlarına karşı saldırgan davranışlarda bulunan çocuğun, engelleme yaşadıkları, suçluluk duydukları veya aile içi şiddete maruz kaldıkları düşünülebilir. Oyun değerlendirmeleri, çocuğun yaşadığı sosyal çevrenin özellikleri ve deneyimleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

V- AİLEYİ DEĞERLENDİRME

Çocukların mağdur, tanık ya da suça sürüklenen çocuk olarak dinlenmeleri sürecinde, aile değerlendirmesi resmin tamamını görmemizi sağlar.

1. ADLİ GÖRÜŞMEDE AİLEYİ DEĞERLENDİRMEK NEDEN ÖNEMLİ?

Çocuk dostu bir adalet sistemin oluşturulabilmesi için, adli sistem içerisine giren çocuğun (tanık, mağdur ya da suça sürüklenen) içinde bulunduğu durumun, psiko-sosyal ve kültürel koşullarının iyi anlaşılması, çocuk hakkında alınacak kararları ve tedbirleri belirleyecektir. Adli sistem içerisine giren çocuk hakkında alınacak kararlarda çocuğun ve ailenin katılımı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince zorunluluk taşıdığından, aile değerlendirmeleri kritik önem taşımaktadır. Ailenin özellikleri, çocukla iletişimi, çocuğun adli sistem içerisine girmesine sebep olan olay ve olguya yaklaşımları, ailenin sosyo-ekonomik durumu, eğitim ve bilinç düzeyi, sosyo-kültürel yapı içerisindeki durumu, sosyal destek sistemleri ve diğer sistemlerle etkileşimlerinin değerlendirilmesi adli görüşme sırasında çocukla ilgili objektif bir karar verilmesini sağlayacak ve çocuğun içinde bulunduğu risklerin ortaya çıkmasını ve önlenmesini, sonuç olarak çocuğun korumasını sağlayacaktır.

Çocuk savcılık bürosu yalnızca suç şüphesi üzerine soruşturma işlemlerini yürüten bir organ olmayıp, çocukla ilk karşılaşan birim olarak çocukla ilgili bütüncül bir değerlendirmenin yapılacağı ve çocuğun korunması için gereken tedbirlerin ivedilikle ve öncelikle alınacağı bir yapılanma içerisinde olmak zorundadır.

AİLE VE AİLENİN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Aile ve Ailenin Özellikleri

Değerlendirme sürecine geçmeden önce aile kavramına ve “sağlıklı ve sağlıksız işleve sahip ailelerin özelliklerine” kısaca göz atalım:

NASW’ın tanımına göre aile; genellikle aynı evi paylaşan üyelerinin birbirlerine karşı yükümlülükleri olduğu ve toplum sistemimin önemli bir unsuru olarak kabul edilen gruptur.

• Sağlıklı İşleve Sahip Olan Ailelerin Özellikleri

- Aile üyeleri birlikte olmaktan zevk alırlar, birbirlerini destekler ve cesaret verirler.
- Kendilerinin ve diğerlerinin subjektif görüşlerine saygı duyarlar.
- Birbirleriyle açık bir iletişim içindedirler.
- Genellikle aile üyeleri iş bitiricidir, iş yapmaktan kaçınmazlar.
- Ana-baba için evlilik 1. derecede, ebeveynlik de 2. derecede doyum kaynağıdır.
- Evlilik ilişkilerinde meydana gelen bozukluk, sorumlu ebeveynliği de etkiler.
- Aile üyeleri birbirine yakın olmakla beraber, kişisel farklılıklara saygı duyarlar.
- Kişiler arasında kendiliğinden oluşan bir etkileşim vardır. Öteki kurallar koymaktan ziyade, yeni deneyimlere açıktırlar.

• Sağlıksız İşleve Sahip Ailelerin Özellikleri

- Üyeler karşılıklı iletişime kapalıdırlar. Dolaylı ilişkiler içindedirler. Kesin ve açık değildir.
- Genellikle üyelerde egoizm hakimdir. Bu da önce yalnızlık, sonra da buna bağlı olarak ümitsizlik yaratır.
- Üyeler duygusal sorunlarını birbirlerinden saklamak için büyük güç sarf ederler.
- Sahte davranışlar oluşur. Kişi gerçek ihtiyaçlarını zayıf ve güçlü görünerek saklama yoluna gider (Özbesler, 2007).

AİLE İŞLEVLERİNİ BİLMEK NEDEN ÖNEMLİDİR?

Aile işlevlerini bilmek, çocuğu anlamak, çocuğu ailesinde (ebeveynler ve diğer aile üyeleri) ve içinde yaşadığı toplum ve kültürü içinde ele almak için önemlidir. Ebeveyn-çocuk ilişkisini anlamak, çocuğun yüksek yararı değerlendirmesinin yapılabilmesinin önemli bir unsurudur. Çocuğun gelişimi ile çevresel faktörlerin etkileşiminin değerlendirilmesi; çocuğun aile içerisindeki gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmadığının tespit edilmesi ve anne babaların ebeveynlik algıları ve kapasitelerinin anlaşılması önemlidir. Değerlendirme sürecinde her boyuta ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapmak yerine söz konusu çocuğun gereksinimleri ve risklerine odaklanma söz konusudur. Burada önemli olan, çocuğun tüm dünyasına bakabilmek ve risklerin çocuk üzerine etkisini değerlendirmektir. Aile işlevlerini değerlendirmek, adli görüşmede bulunan meslek elemanlarına çocuğun nasıl geliştiği ve yetiştiğini, aile üyeleri arasındaki iletişimini, etkileşim örüntülerini, ailenin güçlü ve zayıf yönlerini kısa ve etkili bir şekilde gözlemlene fırsatı sunar.

Aile ve çocuk görüşmelerinde, ev ziyaretleri ve sosyal inceleme sürecinde aile işlevlerini değerlendirmek, aile ve çocuğa sunulacak hizmetlerin planlanması, müdahale programların geliştirilmesi için önemlidir.

2. DEĞERLENDİRME NEDİR VE HANGİ MESLEK GRUBU TARAFINDAN YAPILMALIDIR?

Aile sisteminin tümü müracaatçı sistemi olarak ele alınır. Değerlendirme, müracaatçı sistemi ile ilgili olarak gerekli bilgi toplama ve en iyi müdahale planı kararını vermekle ilgilidir.

Değerlendirme, problem çözme sürecinin göstergesi olarak bilimsel bir süreç ve mesleki müdahale planının en önemli parçasıdır. Adli görüşmede değerlendirme, aile ve çocuğu anlama ve çocuk yararına müdahale planı oluşturma için gereklidir. Değerlendirme sürecinde, demografik özellikler, aile sistemini içeren bilgi, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri ve çevreleriyle etkileşimleriyle ilgili olarak bilgi elde edilmelidir. Aynı zamanda çocuğun adli süreç içerisinde dinlenmesiyle ilgili olarak ailenin bilgisinin olup olmadığı, ailenin bilinç düzeyi ve çocuğu hakkındaki düşünceleri ile kısa ve uzun vadede ortaya çıkabilecek riskler açısından düşünceleri değerlendirilmelidir. Bu, aynı zamanda ailenin güçlü ve zayıf yönleri, sınırlılıkları ve risk faktörlerini belirlemek açısından önemlidir.

Değerlendirme sürecinde ailenin kaynakları, sosyal desteği, ekonomik özellikleri, eğitim düzeyleri, değerler ve problem çözme sürecini etkileyebilecek kültürel faktörler de önemlidir. Bilgi toplamada müracaatçının (ailenin/çocuğun) problem hakkındaki duyguları, tercihleri, karar alma ve problem çözme süreçlerine katılımları önemlidir.

Değerlendirmede etkin dinleme aile ve çocuğun sorununun meslek elemanı tarafından önemli bulunduğunu ortaya koyar ve güven ilişkisinin kurulmasına katkıda bulunur. Bilgi toplama ve görüşme sürecinde gözlem ve sözsüz iletişim, değerlendirme ile ilgili önemli bilgiler sağlar. Özellikle adli görüşmede müracaatçının algısal kapasitesi, anlatılan öykünün/durumun tutarlılığı, kullandığı iletişim ve etkileşim kalıpları ve bir bütün olarak tüm davranışları, çocuk hakkında verilecek kararı biçimlendirecektir.

Bu süreçte dikkat edilmesi gereken ilkeler:

- Değerlendirmenin amacı ve beklenen sonuçları açık bir biçimde tanımlanmış olmalıdır.
- Değerlendirmenin yasal çerçevesi, mevzuat ve izlenecek prosedürler bilinmelidir.
- Değerlendirmenin hangi meslek elemanı tarafından yapılacağı belirlenmiş olmalıdır.
- Değerlendirme sürecine çocuk ve ailenin katılımı sağlanmalıdır.
- Değerlendirme sonuçlarının analizinde, planlamada ve karar almada hangi meslek elemanın ya da meslek elemanlarının sorumluluk alacağı belirlenmiş olmalıdır.
- Meslek elemanından değerlendirmede beklenen roller açık şekilde tanımlanmalıdır.
- Üzerinde görüş birliğine varılan kararların ve planın yürütülmesinden sorumlu meslek elemanı belirlenmiş olmalıdır.

Diğer ülke uygulamalarına baktığımızda adli süreç içerisinde değerlendirmenin, ağırlıklı olarak sosyal hizmet uzmanları tarafından yapıldığı görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları eğitimin niteliği gereği, aile değerlendirmesinin sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılması önerilmektedir.

3. DEĞERLENDİRMEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN İLKELER NELERDİR?

- Aile ve çocuğu değerlendirirken her bir bireyin, her vakanın farklı ve biricik olduğu bilinmelidir.
- Aile ve çocuğun sürece katılımı önemlidir, katılım mutlaka sağlanmalıdır.
- Değerlendirme yapılırken, değerlendirme yapılan bireylerin ait olduğu sistemlerin ve sosyo-kültürel grupların özelliklerini gözönünde bulundurmamak değerlendirmenin sağlıklı ve etkin olmasını sağlayacaktır.
- Değerlendirme ve müdahale aşamasında çocuk ve ailenin güçlü yanları üzerine odaklanılmalıdır. Güçlü yanların tanımlanması ve belirlenmesi bireyler ile çevrenin olumlu nitelikleri kritik bir öneme sahiptir.
- Kültürel, etnik, dini vb. farklılıklar aile yaşamının temellerini oluşturur. Bu değerleri anlamak meslek elemanına aile sisteminin *güçlü ve zayıf yönleri* hakkında çözüme yönelik kullanılabilir bilgi sağlar.
- Ailenin göç öyküsü bulunması halinde, geldikleri yerin özellikleri, göç ettikleri zaman ve göç etme neden ve koşulları, göç sonucu yerleştikleri yerin sosyal destek sistemlerinin öğrenilmesi ve yapılacak değerlendirmede gözönünde bulundurulması önemlidir.
- Ailenin eğitim düzeyinin ve ekonomik durumlarının tespiti de yapılacak değerlendirmede önem taşımaktadır.
- Ailenin içinde bulunduğu değer sistemi, çekirdek ya da geniş aile olup olmadıkları, aile yapısının tespiti için önemlidir.
- Aile ve çocuktan elde edilen bilginin *kanıt temelli bilgi* olduğu unutulmamalıdır. Kanıt temelli bilgi; sezgisel ya da yargısal bilgi yerine, daha çok bilimsel veriyi kullanmayı, eldeki bilimsel verileri de mesleki deneyim, uygulamadan gelen bilgi ve müracaatçının tercihleri doğrultusunda uygulamaya aktarmayı gerektirmektedir.
- Değerlendirme yapılırken değerlendirmenin yalnızca *şimdi ve burada* gözlemlerine göre değil, yukarıda belirtilen ilkeler bütünüyle gözönünde bulundurularak, bütüncül bir değerlendirme odağında yapılmalıdır.

4. ADLİ GÖRÜŞME İÇİN AİLE DEĞERLENDİRMESİ NASIL OLMALIDIR?

Adli görüşmeler sonrasında alınacak kararların sağlıklı ve objektif mesleki kararlar olabilmesi için mutlaka *aile görüşmesi* yapılmalıdır. Aile değerlendirmesi, adli görüşmeciye, sürece (olaya) çocuğun penceresinden bakabilme şansı verir. Böylelikle çocuğun dünyayı nasıl algıladığı, tanımladığı ve yaşadığı hakkında fikir oluşturur. Ayrıca bulunduğu çevre içerisinde bir bütün olarak

ele alınan çocuğun kendine özgü risklerinin ve bu riskleri gidermek için alınacak önlemlerin ve tüm gereksinimlerin tespiti sağlanmış olur.

Adli olay, çocuğun aile tarafından ihmal ve istismar edilmesiyle ilgili değilse, adliyedeki her çocuk, adli süreç boyunca anne ve babasına gereksinim duyar ve her çocuk bir yakınının yanında bulunmasını ister. Adli sistem içine giren her çocuk, bulunduğu yeri, orada bulunma nedenini bilme ve yakınlarına haber verme; ailesinden bir birey ile görüşme ve yanında olmasını isteme; ailesinin kendisinin ve haklarının korunması için gerekli tedbirleri almasını isteme hakkına sahiptir. Elbette bu haklar, aileler için de geçerlidir, sağlıklı aile işlevlerine sahip olmasalar bile, anne babalar da çocuklarının nerede olduğunu ve hakkında yapılan/yapılacak işlemlerin ne olduğunu bilme ve kararlara katılma hakkına sahiptir.

DİKKAT!

Ailenin bilgilendirilme ve katılım hakkının tek istisnası, çocuğun yararının aksini gerektirmesidir. Eğer ailenin çocuğu suça ittiği veya çocuğu istismar ettiği düşünülüyorsa ve çocuğun güvenliği gerektiriyorsa bu durumda ilk anda aileye haber verilmemelidir.

Aileyi değerlendirmede önemli noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Aile yapısı nasıl? (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile vb.)
- Ebeveynlerin evlilik ilişkisi nasıl?
- Ailede roller nasıl dağılıyor?
- Ailenin tanımlanması; aile bireylerinin hastalık öyküsü, madde kullanımı, bakıma muhtaç kişinin varlığı, yaşanan olumsuz olayların varlığı (intihar, taciz vb) ekonomik kaynaklar, barınma koşulları, ailenin değerleri nedir?
- Aile içi iletişim nasıl? Ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişki; kaç çocuk var, maddi ve manevi değerlerin paylaşımı ve dağılımı, şiddet, ebeveynlerin çocuklardan beklentileri, çocuklara bakış açısı nasıl?
- Aile bireylerin genel görünüş ve davranışları nasıl? Duygulanım ve duygu durumları nasıl? İletişim düzeyleri (kendini ifade etme durumu vb.), bilişsel düzeyleri (bilinç, oryantasyon, bellek, algı, konstanstrasyon, düşünce akışı) ve içeriği nasıl?
- Ailenin sosyal çevre ile etkileşimi nasıl?
- Ailenin karşılaştığı sorunlar neler?
- Ailenin çocuğun yaşadığı soruna bakış açısı nedir?
- Ailenin ve çocuğun yaşadığı sorunun ve adli olayın ortaya çıkmasında ailenin rolü ve ailenin sosyo-kültürel durumu ne derece etkili?

Aileyi Bir Bütün Olarak Değerlendirme:

Çocuğu bir bütün olarak ele alırken aileyi de geçmiş dinamikleri ve benzer özellikleriyle çevresi içinde bir bütün olarak ele almak gereklidir.

Meslek elemanının değerlendirme aşamasındaki görevi, bütün yönleriyle üyelerin bakış açılarından aileyi ve çocuğu değerlendirebilmektir. Aileden ve çocuktan alınan bilgilerle genel bir değerlendirme yapılabilir.

Soruşturma aşamasında, ailenin de sürece dahil edilerek değerlendirme yapılması, adli görüşme için esas teşkil ettiği, adli görüşmeye dahil olan tüm taraflarca (savcı, avukat, meslek elemanları, kolluk kuvvetleri) benimsenmesi gereken bir kural olmalıdır. Çocuğun ailesine ulaşmak ve ailenin adliye gelmesi zaman kaybı olarak görülmemeli, tüm şartlar sağlandıktan sonra adli görüşmeye geçilmelidir.

Unutulmamalıdır ki; aile görüşmeleri bize 'olay' ile ilgili resmin tamamını görmemizi sağlayacaktır. Çocuk koruma anlayışının önemli bir sujesi olan aile görüşmeleri çocuğun durumunun ve onu adli sürece iten nedenlerin anlaşılmasını sağlayacak, çocuk ve ailenin verilecek karara katılımını sağlayacak ve soruşturma aşamasında dahi çocuk yönünden tedbir kararı verilmesinin yolunu açacaktır.

Aynı zamanda aile için adliyede çocuğun yanında olmak bir zorunluluktur. Ülkemizin taraf olduğu sözleşmeler ve diğer ülke örneklerine göre; çocuk ve aile için **katılım hakkı** olduğu bilinmelidir.

Kolluk, çocuğun ailesini bulmak ve teslim etmekle yükümlüdür (ÇKKY m.16).

Ailenin adliyede hazır bulunmadığı durumda kolluğun adres tespiti için çocuğun verdiği adrese gitmesi, çocuğun durumunu anlamak ve alınması gereken tedbiri belirlemek bakımından önemlidir. Çünkü adres tespiti doğru yapılmaz ise çocuğu bulmak ve onu korumak mümkün olamamakta ya da müdahale için geç kalınmaktadır. Bu nedenle, işlemlere başlandığı anda ya da en kısa zamanda bu işlem yapılmalıdır. Bu aynı zamanda çocuğun risk altında olup olmadığını tespit etmek için de önemlidir.

Tanışma ve dahil etme aşamasında sosyal çalışma görevlisi, çocuğun yaşadıklarını anlamak, çocuğun ve ailenin içinde bulunduğu durumu anlamak için gözlem yapar, bilgi toplar ve elde edilen bilgileri aile ile tartışır. Bu gözlem, aynı zamanda, çocuk hakkında verilecek kararının olası sonuçlarını görme fırsatı verir.

Tanışma aşaması, aileyle ilk temasın sağlandığı, ailenin bilgilendirilmesinin sağlandığı aşamadır. Aile ile görüşmeye, uzmanın görevini ve kendini tanıtmayı ile başlanır. Ailenin bulunduğu görüşme odasında, çocukla ilgili yapılacak işlemler hakkında bilgi verilir ve görüşmenin amacı kısaca açıklanır. Örneğin; "Ben Cumhuriyet Savcılığı bürosunda görevli sosyal hizmet uzmanıyım, adım ... Bu görüşmenin amacı, size çocuğunuzun burada bulunış sebebi hakkında bilgi vermek ve onun hakkında yapılacak işlemlerle ilgili olarak görüşünüzü almaktır. Önce size çocuğunuzun neden burada bulunduğu, bundan sonra neler yapılacağını hakkında bilgi vereceğim".³

³ Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Programı Kitabı (Ankara, 2014), "Çocuk Adalet Sisteminde Ailenin Rolü" başlıklı bölümde de, aile görüşmesi sırasında benzer bir ifade kullanılabileceği ve bu ifadelerin çocuk adalet sistemi görevlileri için başlangıç kalıbı olabileceği belirtilmiştir.

Aile ile görüşmeye başlamadan önce onun bilgilendirilmesi gerekir (ÇKK. md.4).

Tanışma aşamasında yapılması gereken bilgilendirmede; çocuğun hangi nedenle adliyede bulunduğu, bir suçlama sebebiyle ise suçun ne olduğu, ne zaman ve nasıl olduğu, çocuk hakkında yapılacak işlemlerin neler olduğu, (ifade alınacak, adli tıp muayenesi yapılacak, vb.) yapılacak işlemlerin hangi amaçla yapılacağı, kim tarafından yapılacağı, çocuğun ve ailenin haklarının neler olduğu hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve diğer ülke uygulamalarında çocuğun ve ailesinin, çocukla ilgili verilecek kararda üst düzeyde katılım sağlamaları 'çocuğun yüksek yararı'nına hizmet ettiği kabul edilmektedir, çocuğun kişilik özelliklerine ve yaşadığı koşullara uygun olmayan tedbir kararlarının sonuç alma başarısı göstermesi elbette beklenemez. Alınacak tedbir kararının ve müdahale planının başarılı olabilmesi çocuğun ve ailesinin görüşlerini ve katılımlarını sağlamakla olanaklı olabilecektir. Bu nedenle mevcut olayın ne olduğunun, olası sonuçlarının paylaşılması ve ailenin yapabileceklerinin ortaya konulması önem taşımaktadır.

Tanışma aşamasında yapılan aileyi sürece dahil etme ve bilgilendirme sürecinden sonra; gözlem süreci gelir.

Elbette aile görüşmesini yapan uzmanın mesleğinin teknik ve etik ilke ve kavramlarına hakim olması, çocuk ve aileyle empati kurabilme yeteneğinin bulunması önemlidir. Herhangi bir bireyi anlamak, insan gelişimini ve insanlar arasındaki tüm farklılıkları dikkate almayı gerektirir. Aile görüşmesinin sağlıklı ve başarılı olabilmesi aileyle ilgili bütüncül bir değerlendirme yapabilecek denli bilgi sahibi olmayı gerektirir. Kurumda doğan ya da sonradan kuruma yerleşen bir çocuğu anlamak, çocukların kaldıkları, yetiştikleri, bakıldıkları kurumların özelliklerini iyi bilmeyi gerektirir. Elbette karşımıza çıkan her çocuk değerlidir ve biriciktir. Uzmanın kalıplarla düşünmemesi, sınıflandırıcı, indirgeyici bir bakış açısına sahip olmaması zorunludur. Karşımıza çıkan her bir çocuk, benzer pek çok vaka ve benzer pek çok çocukla karşılaşmış olsak bile, biriciktir ve çok önemli farklılıklar taşıyor olabilir. Yapılacak değerlendirmede edinilen deneyim elbette kullanılacaktır ancak edinilen deneyimin otomatik tavırlar ve tutumlar yaratmasına izin vermemek, çocuğun ve ailenin tüm özellikleri önyargısız bir şekilde gözönünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmalı, çocukla ve aileyle, objektiflik kriterini koruyarak, empati kurulmaya ve çocuğun ve ailenin bakış açısına hakim olmaya çalışılmalıdır.

Sosyal hizmet müdahalelerinde yapılan görüşme ve değerlendirmelerden farklı olarak adli görüşme için temel teşkil edecek aile değerlendirmelerinin, psikolojik görüşmelerden farklı olduğu bilinmeli ve aile tarafından bu durumun bir terapi amacı taşımadığı hissettirilmelidir. Aileler meslek elemanını yardım görevlisi gibi görmemelidir, aileye bu süreçte otorite hissettirilmesi aynı zamanda ailenin de desteklenmesini ve görüşmenin amaca ulaşmasını sağlar.

Aile ile yapılan değerlendirmede, ailenin sorunun çözümünde çok önemli bir rolü ve sorumluluğu bulunduğu aileye açıkça ifade edilmelidir. Ailenin sorumluluğu alması ve çözüme katkıda bulunması için gerekli motivasyon sağlanmaya çalışılmalıdır. Ailenin sorunlarını çözmeye çalışan bir yaklaşım, görüşmeye katılan anne babanın sorumluluk almaktan kaçınarak, varolan sorunu adli görüşmecinin çözmesini beklemelerine neden olabilir. Bu nedenle adli süreç içerisinde yapılan görüşmelerde, rollerin belirlenmesi, sınırların aile tarafından anlaşılması, yapılan değerlendirmenin amacına uygun gelişmesini sağlayacak ve çocuğun yüksek yararı için uygun olacaktır. Bu nedenle meslek elemanının her aşamada değerlendirmenin amacını gözden kaçırmaması, adli süreç içerisinde ciddi bir iş yapılmakta olduğunun hissettirilmesi, istismarcının

aile bireylerinden biri olduğu kanısı olsa bile aileye asla suçlayıcı, yargılayıcı ve korkutucu davranılmaması önemlidir. Değerlendirme aşamasının terapotik bir görüşmeden farklı olduğu unutulmamalı ve belirtilen hassas dengenin korunması sağlanmalıdır. Bu durumun gelişebilmesi için aile değerlendirmelerini mesleki yeterliliğe sahip hangi meslek elemanının yapacağı net olarak belirlenmelidir.

Karar Verme ve Son Değerlendirme:

Uygulama aşamasında aile ve çocuğa yönelik müdahalelerde etkili olabilmek için öncelikle ailenin bulunduğu yerden başlamak, güçler perspektifinden bakmak, hizmet sunumunda esnek olmak, ilişkiyi etik ve saygılı bir biçimde başlatmak ve sonlandırmak, aileye yeni bir bakış açısı ile yaklaşmak, güven aşılama, sorunlar üzerinden çalışmak, her ailenin kendine özgü olduğunu akılda tutmak için gerekmektedir.

Çocuk yararına alınacak kararla ilgili risk değerlendirmeleri yapılarak, çocuk ile ilgili verilecek karara ailenin durumunun değerlendirilerek, sağlıklı bir karar verilmesi için yol gösterici olmak önemlidir. Bu aşamada, çocuğun içinde bulunduğu aile ve sosyal çevrenin, kültürel ve toplumsal koşulların etkisiyle meydana gelen olayın neden ve sonuçları ile ilgili bir tablo oluşturulması gereklidir.

Karar verme; yorumlamayı ve bilgiyi düzenlemeyi içerdiği kadar durumun parçaları arasındaki ilişkileri keşfetmeyi de içerir. Karar verme; bireyleri, sorunları, durumları, müracaatçı güçlerini ve ilişkileri dikkate alır.

Ailenin çocuk ile ilgili verilecek kararda görüşünün alınması zorunludur. Örneğin; “Çocuğunuz hakkında bakım tedbiri kararına hükmedilirse, bakım tedbiri sürecince çocuğunuz ASPB’ye bağlı yaşına ve durumuna uygun bir kuruluştaki kalacak, bu konuda ne düşünüyorsunuz?” “Eğer bir danışmanlık tedbirine hükmedersek, siz ve eşiniz düzenli olarak danışmana gider misiniz?” “Çocuğunuzla ilgili sağlık tedbirine hükmedersek, çocuğun düzenli olarak AMATEM’e gitmesini takip edebilir misiniz?” soruları aile yönelttilerek, ailenin sorumluluk alıp alamayacağı, verilen tedbir kararını uygun bulup bulamayacakları, çocuk ve aile için bu tedbirin olumlu sonuç yaratıp yaratmayacağı ile ilgili düşünceleri değerlendirilir. Bu aşamada çözüm ile ilgili sınırlılıklar, ailenin güçlendirilmesi gerektiği noktalar ya da yönlendirilmesi gereken diğer sistemler belirlenmiş olur (Örneğin, ekonomik sorunu olan bir aile, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili, yol ücretinin vb. giderlerin ödenmesi için sosyal yardım almak üzere Valiliklere/Kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinden sosyal ve ekonomik destek hizmeti için yönlendirilebilir).

Sonlandırma; Bu aşamada, ailenin *şimdi ve buradaki* durumu, çocuğun durumu ve genel olarak tüm süreç ile ilgili aile ve çocuğun katılımın sağlanması, süreç ile ilgili tamamlanmış bilgilendirmenin yapılması ve bu bilginin aile tarafından alındığının netleştirilmesi, tüm aşamalarda ailenin ne tür roller öğrendiği, ailenin süreç içerisinde neler hissettiği belirlenmelidir.

İzleme; Adli görüşmeden sonra izleme aşamasının gerçekleştirilebilmesi için çocuk ile ilgili verilen karar çerçevesinde Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocukla ilgili koruyucu-önleyici tedbir alınması, tedbirlerin uygulanmasının izlenmesi çalışmaları yürütülebilir. İzleme sürecinin başarılı bir biçimde yürütülmesi Çocuk Savcılık Bürosunun ana işlevlerinden biri olan çocuğun korunmasını sağlayabilir ve çocuğun tekrar adli süreç içerisine girmesine engel olabilir.

5. DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Çocuk ve ailelerin değerlendirilmesinde bazı değerlendirme araçlarının kullanımı değerlendirmeyi kolaylaştırır. Çocuk ve aileleri değerlendirme araçları çeşitli testler, ölçekler olabilir (örneğin; kişilik testleri). Müracaatçı ile ilgili gerekli bilgilerin edinilmesi için kurumda oluşturulmuş formlar (örneğin; görüşme formları, aile değerlendirme formları, vb.) kullanılması önerilir. Bunların dışında aşağıda iki değerlendirme aracına değinilmektedir.

Çocuk İzlem Merkezi aile değerlendirme çalışmalarında aile görüşmesi için çeşitli formlar geliştirildiği öğrenilmiştir. Kullanılan bu araçlar değerlendirmenin daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır.

Aileyi değerlendirmede Johnson tarafından oluşturulan "aile değerlendirme şeması" ve "genogram" kullanılabilir araçlar arasındadır.

Aile değerlendirme şeması (Şema:1), değerlendirme yapan melek elemanına kontrol listesi özelliği taşımakla birlikte, ev ziyareti ve sosyal inceleme sırasında da kullanılabilir.

Genogram (Şema:2) ya da bilinen diğer adlarıyla "aile ağacı", "gen haritası", "genetik çizelge", aile öyküsü, ailenin oluşumu ve ilişkileri hakkında bilgi almak amacıyla kullanılan işlevsel bir araçtır. Değerlendirme yapan meslek elemanının demografik bilgileri hızlı ve etkin bir şekilde almasını sağlayabilir, aynı zamanda aile ilişkilerini görme ve gözleme olanağı da sağlar.

Genogramda, bilgiler sembol/grafik olarak gösterilmektedir ve bu araçla, bazı ailelerde olan karmaşık ilişki örüntülerini çabucak görmek mümkün olmaktadır. Şema 2'de genogramda kullanılan şekiller sunulmuştur. Genogramın içerdiği bilgiler, aile sisteminin davranışsal, ilişkisel, genetik, kültürel ve sosyal yönlerini içerir. Bu bilgiler, ailedeki bir sorunun aile öyküsü ve ilişkileri ile nasıl şekillendiği, ortaya çıkan sorunun zaman içinde nasıl geliştiğini ve müdahale yöntemi için uygun planlama yapılmasına olanak sağlar.

Adli görüşmede tüm resmin ortaya çıkarılmasını sağlayan aile değerlendirmesi, kullanılan araçlarla birlikte hızlı ve etkin bir şekilde, aile örüntülerini, aile üyeleri arasındaki ilişkileri, ailenin güçlü ve zayıf yönlerini, ailenin ekonomik, sosyo-kültürel yapısını ve diğer sistemlerle ilişkilerine ilişkin bilgiler edinmemizi ve çocuk yararına bir müdahale planlamamızı sağlar.

Şema 1: Aile Değerlendirme Şeması:

I. BİLGİNİN TANIMLANMASI

- A. Aile üyelerinin doğum ve ölüm tarihleri
- B. Evlilik tarihi, önceki evlilik tarihi
- C. Din, ırk, kültürel geçmişi
- D. Evde konuşulan dil
- E. İlk temas tarihi ve kim tarafından havale edildiği

II. BİR SİSTEM OLARAK AİLE

A. Aile Yapısı

1. Aile sisteminin işlevselliğinde tüm üyelerin tanımlanması, geniş ailenin üyelerinin ve eğer aile sisteminin bir parçası ise akraba olmayan kişilerin belirlenmesi,
2. Alt sistemler-Evlilik, ebeveynlik, ebeveyn-çocuk ve diğer alt sistemlerin işlev ve ilişkilerinin tanımlanması,
3. Aile, bağlılık - Ailenin sürdürülmesinde ve sınırındaki sorunların tanımlanması,
4. Ailenin çevresinin tanımlanması,

- a. Yaşam koşulları,
- b. Sosyo-ekonomik statü,
- c. Aile için toplum organizasyonlarının ve kurumların önemini belirlenmesi. Toplum içindeki aile için toplum ve komşuluk kaynaklarının ve sorumluluklarının tanımlanması,
- d. Geniş aile: Geniş ailedeki önemli kişilerin belirlenmesi, bu kişilerin aile sistemi üzerindeki etkileri, bu kişilerden gelebilecek kaynakların, sorumlulukların belirlenmesi.

B. Aile İşlevi

1. İletişim kalıpları,
2. Karar alma kalıpları,
3. Rol performansları,
- a. Çalışma ev işlerinin standartları ve uygulamaları
- b. Ebeveynlik ve çocuk bakımı standartları ve uygulamaları
- c. Sistem üye desteği, teşvikin güçlenmesi, bakım ve ilgi
  4. Ailenin geleneklere uyumu ve bağlanma mekanizmaları
  5. Ailenin çevre haritasının yapımı

C. Ailenin Gelişimi-Tarihi

1. Kökleri, kültürel grupların ve geçmişteki nesillerin aile sistemi üzerindeki etkisi
2. Ailenin yaşamındaki önemli olaylar
3. Aile yaşamının gelişimsel aşaması
4. Bir genogramın yapılması.

III. İLGİ, GEREKSİNİM ve SORUN

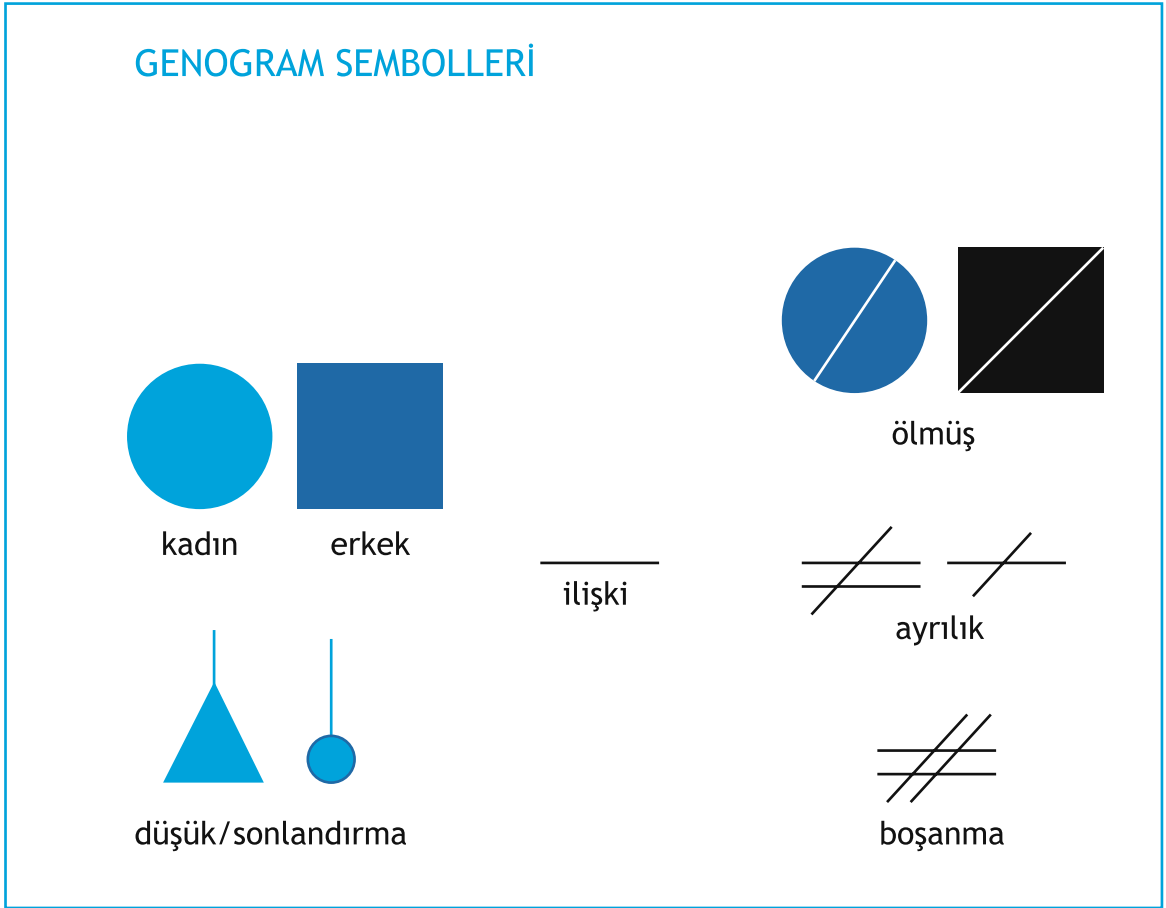
- A. Bu aile niçin kuruma geldi? Ne tür hizmet talep etmektedir?
- B. Aile üyelerinin kişisel ihtiyaçları nelerdir?
- C. Aile içindeki alt sistemlerin gereksinimleri nelerdir? (Özellikle evlilik ve ebeveyn sistemine bağlı olarak)
- D. Aile sisteminin gereksinimleri ve sorunları nelerdir? Kişisel ve alt sistemlerin gereksinimleri aile sistemi üzerinde nasıl bir etkiye sahip? Ayrıca çevresel, sorumluluklar, beklentiler ve herhangi bir farklılık bir sistem olarak aileyi nasıl etkilemektedir? Aile sisteminin sorunlarını ve gereksinimlerini karşılayacak engellerin tanımlanması.

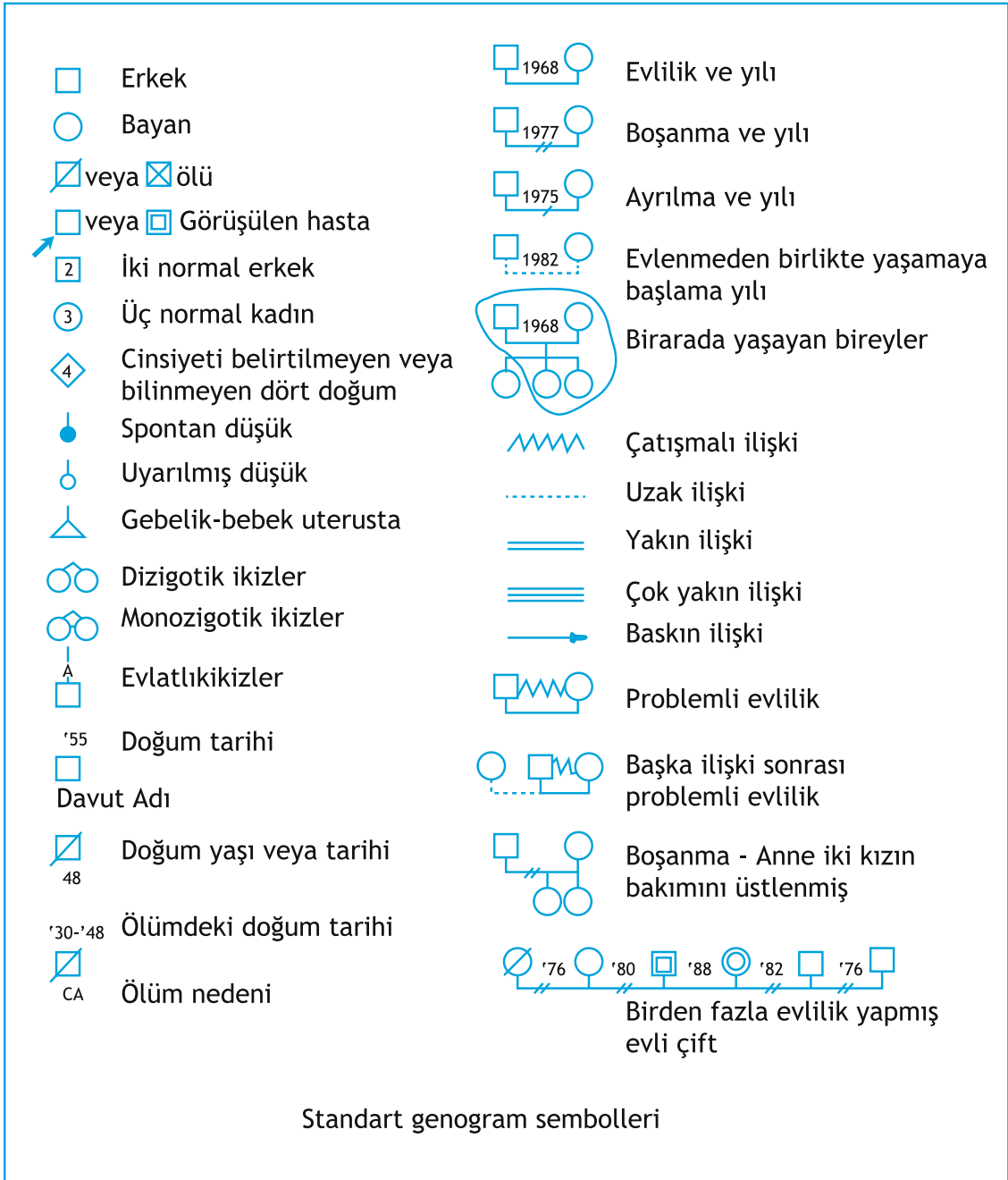
IV. GEREKSİNİMLERİ KARŞILAMADA GÜÇLER VE SINIRLILIKLAR

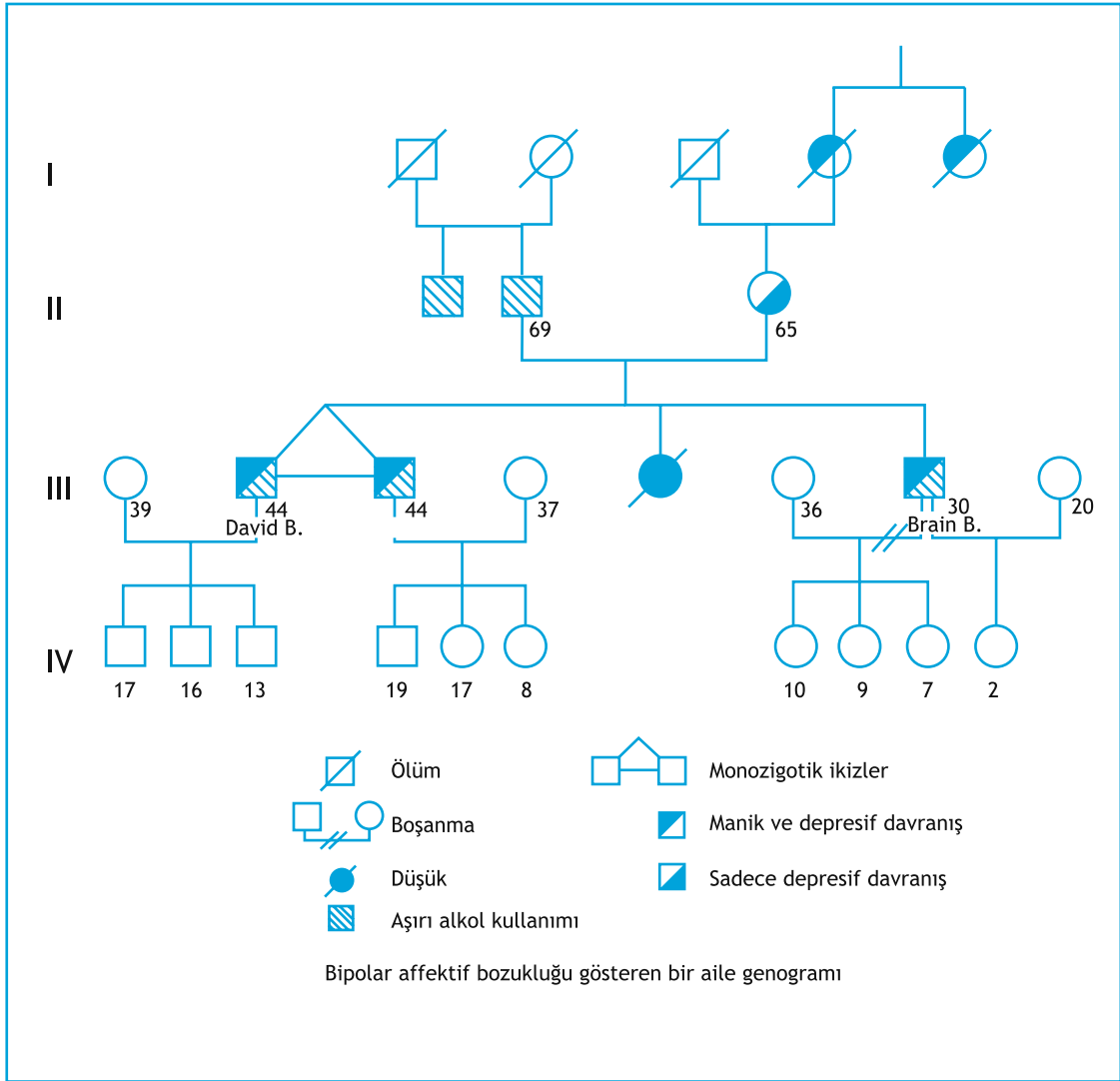
- A. Bu aile sağlanan hizmetin bir sonucu olarak ne olmasını istemektedir?
- B. Bu hizmetle ilgili olarak ailenin düşünceleri, ilgileri ve planları nelerdir?
- C. Ailenin hizmeti kullanma veya değişim için motivasyonu nedir?
- D. Ailenin başatma ve değişim için kapasitesi nedir?
- E. Ailenin değişme için (sistemin içindeki) kaynakları nelerdir?
- F. Aileyi değişim için destekleyebilecek veya engelleyebilecek çevresel faktörler nelerdir?
- G. Aile sisteminin değişim için motivasyon, kapasite veya fırsatlarını etkileyen başka faktörler var mıdır?
- H. Sistemin ve çevrenin bu aileden beklentileri gerçekçi mi?
- I. Gereksinimleri karşılama, sorun çözme ve içindeki bulunulan durumla ilgili olarak ailenin güçleri ve sınırlılıkları nelerdir?

Kaynak: Akt: Duyan (2010), Johnson (1998), syf:203-204.

Şema 2: GENOGRAM SEMBOLLERİ

6. DEĞERLENDİRMEDE ÇOCUK FAKTÖRÜ ve ÇOCUKLARIN KATILIMI

Çocuklar, haklarıyla birlikte topluma katılan önemli sosyal aktörlerdir. Çocukların, birey olarak hakları ve kendilerini ilgilendiren konulardaki uygulama süreçlerine, karar mekanizmalarına katılmaları konusunda son yıllarda yasalar ve uygulamalar düzeyinde önemli yeni yapılanmalar olmaktadır. Aile ve çocuk değerlendirme sürecinde çocuk, "nesne" olarak değil "özne" olarak ayrıntılı şekilde ele alınmalı, görüşlerine başvurulmalı ve karar verme süreçlerine dahil edilmelidir. Değerlendirme sürecinde çocuklar, kendilerinin sürece katılması, uygulamalar nedeniyle çeşitli korkulara kapılabilirler. Bu nedenle uzmanın, süreç boyunca onlara değerlendirme süreci ve sonuçlar hakkında içlerini rahatlatıcı bilgiler vermeleri büyük önem taşır. Değerlendirme sürecinde çocukların bireyselliklerine yeniden vurgu yapmak, onları çok dikkatli gözlemek, derinlemesine değerlendirme sürecine başlamadan onlarla iyi bir ilişki inşa etmek çok önemlidir. Yetişkinler gibi çocuklarında çok değişik ilgileri, tercihleri, hoşnutsuzlukları vardır. Örneğin, ebeveynleri tarafından istismar edilmiş bir çocuğun çizdiği resimlerle kendini ve durumunu ifade etmesini uzmanla çocuk arasında 'buzun kırılması' olarak tanımlamışlardır. Uzmanla çocuk arasındaki etkileşimde en önemli temalar, güven, yargılamadan uzak bir kabullenme, dürüstlük, ulaşılabilirlik, biraz mizah ve her çocuğun her zaman çocuğun düşüncelerinin gerçekten dinlenmesidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi, bir fikir üretebilme kabiliyeti olan tüm çocuklara, fikirlerini kendilerini ilgilendiren tüm konularda özgürce ifade edebilme hakkını vermektedir. Bu fikirler, çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine göre yeterince dikkate alınmalıdır. Çocuklara, özellikle kendilerini etkileyen herhangi bir adli ya da idari işlem konusunda söz söyleme hakkı verilmelidir. Bir bütün olarak ceza adalet sistemi, kanunla ihtilaf halindeki çocuklar için ürkütücü ve endişe verici olabilmektedir. Bu nedenle de, çocuklar görüşlerini ifade etme haklarını kullanırken yardıma ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu durum özellikle, engellilik gibi bir sorunu olan ya da tercüman ihtiyacı gibi birtakım sorunlarla karşı karşıya olan çocuklar için söz konusudur. Çocuklara, tabi tutuldukları adli işlemlerin her aşamasında kendilerini ifade edebilmek için adli ya da diğer destek türlerinden faydalanma fırsatı verilmelidir (Adil ve Etkin Bir Çocuk Adaleti için On Adımlı Eylem Planı)¹.

¹ Detaylı bilgi için lütfen bakınız:

http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/PRI-10-Point-Plan-for-fair-and-effective-criminal-justice-for-children_TURKISH.pdf

VI- MAĞDUR ÇOCUKLARA YARDIM ETMEYE YÖNELİK ÖZEL TEDBİRLER, MESLEKİ MÜDAHALE TEKNİKLERİ

1. ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI İÇİN MESLEKİ MÜDAHALE

Çocuğun yüksek yararı: Çocukların içinde olduğu ya da çocukları etkileyen tüm konularda çocukların görüş ve düşüncelerine yer verilmesini, saygınlık, özgürlük ve eşit muamele ve psikolojik ve fiziksel iyilik hali ve sosyal ve ekonomik yararı da dahil olmak üzere risk altında olan tüm hakların gerçekleştirilebilmesi için bütüncül bir yaklaşımla çocuk haklarının etkili bir şekilde uygulanmasını, aynı süreçlere dahil olan ya da aynı duruma sahip olan tüm çocukların öznel durumlarının değerlendirilmesini ve çocukların birbiriyle çatışan yararlarını uzlaştırmaya yönelik multi-disipliner bir yaklaşımla dengelenmesini ifade eder.

Çocuk dostu bir adalet sistemi, çocuk yüksek yararını gerçekleştirebilmek için, bütüncül ve multi-disipliner bir yaklaşımla kurulmuş olmalıdır. Müdahale programları ve alınacak kararlarla ilgili tüm tarafların (hakim, savcı, sosyal hizmet uzmanı, sosyal çalışma görevlisi, psikolog, çocuk gelişimci, hekim, aile, çocuk vb.) ve tüm kurumların (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, yerel yönetimler vb.) işbirliği içerisinde ve eşgüdümle çalışması zorunludur.

2. MESLEKİ MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI:

Psiko - sosyal Yaklaşım: Bu yaklaşım, sorunları olan müracaatçı sistemi bireysel özellikleri ve içinde yaşadığı sosyal çevrenin gerçekleri ile birlikte ele alır. Bireyin etkileşimde bulunduğu ailesi, arkadaşları, komşuları, iş arkadaşları, okul ortamı ve arkadaşlar, öğretmenleri vb. gibi yakın çevresinde olan insanlar bütünü tanımlar. Bu yaklaşım, bireyin sorunları ile mücadelesinde desteklenmesi ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için güven duygusu kazanmasını hedef alır.

Fonksiyonel Yaklaşım: Bu yaklaşımda, bireyin kendi özelliklerini, çevresiyle ilişkilerini ve bulunduğu ortamdaki koşulları değerlendirip gerekli kararları vermesi ve kendini sürekli olarak yenilemesine yardım esastır.

Problem Çözme Yaklaşımı: Bu yaklaşımda, bireyin sorun çözme motivasyonunun artırılması, kendi güçlü yanlarıyla sorun çözme sürecine katılmasının sağlanması, gereksinim duyduğu hizmet ve kaynakları kullanabilecek güçte olmasının sağlanması önemli noktalaradır.

Problem çözme yaklaşımında izlenen süreç şöyledir: Sorunun birey ile birlikte belirlenmesi, soruna ilişkin bireysel duygu düşünce ve sosyal çevreye ilişkin koşulların ve özellikleri belirlenmesi, sorunun neden ve sonuçları arasındaki bağlantıların ortaya konması, kullanılacak kaynak ve olanakların, farklı alternatiflerin belirlenmesi, sorunun çözümünde izlenecek yol veya planın belirlenmesi, çözüm planının uygulamaya konması ve gerektiğinde uygun olan düzenlemelerin süreç içinde yapılması.

Kriz Müdahale Yaklaşımı: Bu yaklaşımın temel amacı, birey, aile ve topluma yarar sağlayacak etkin bir müdahale hizmetinin en kısa sürede gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Öncelikle kriz durumunun doğru biçimde değerlendirilmesi ve tanımlanması gerekir. Bu yaklaşım dört aşamalı bir müdahale yaklaşımıdır.

Krize müdahale yaklaşımında izlenen süreç şu şekildedir; krize yol açan yaşam durumunun değerlendirilmesi, kişi için olayın ne anlama geldiğinin, günlük yaşamında neleri değiştirdiğinin, hangi açılardan olumsuz etkilere maruz kaldığının belirlenmesi gerekir, kriz durumu ile ilgili müracaatçı siteminin bilinçlendirilmesi, orunun her bir boyutunun ayrı ayrı ele alınması, tedavi sürecinin uygulanması.

Çocuk ve aileler için adli görüşme sürecinde, adli olayın kriz durumu olduğu bilinmelidir.

Ekolojik Yaklaşım: Birey çevresi ile birlikte değerlendirilir, bu yaklaşımda birey ve çevresi arasındaki etkileşime odaklanılır, bireyin davranışlarının bireyin geçmiş yaşantısından, bulunduğu sosyo-kültürel çevreden, fiziksel ve ruhsal özelliklerle bağlantısından bağımsız değerlendirilemez. Ekolojik değerlendirme için, gıogenetik faktörler, ailevi faktörler, kültürel faktörler, çevre koşulları, aile ve çocuğun içinde bulunduğu kaynaklar ve fırsatlar, özbakım kalıpları bütünüyle değerlendirilir.

Bu yaklaşımların tümü adli görüşme sürecinde aile ve çocuk için kullanılabilir yaklaşımlardır.

3. MESLEKİ MÜDAHALE YÖNTEMİNİN BELİRLENMESİ İÇİN GEREKLİ OLAN PLANLAMA AŞAMALAR NELERDİR?

Bütüncül müdahale modeli, sosyal hizmet disiplininin eklektik bilgi, beceri ve değerleri temelinde, farklılıkları kabul ederek, müracaatçı sisteminin sorununun çözülmesi amacını taşıyan yedi aşamalı planlı bir değişim sürecidir. Planlı değişim, müracaatçı ile ilişkinin başlattığı; sorunları, güçleri ve problemleri değerlendirdiği; buna dayalı bir eylem planı hazırladığı; planı uyguladığı; müracaatçının durumu ve koşullarındaki değişimleri izlediği bir süreçtir.

Bu aşamalara kısaca göz atalım:

- Tanışma/bağlantı kurma,
- Ön değerlendirme,
- Planlama,
- Uygulama,
- Son değerlendirme,
- Sonlandırma,
- İzleme.

Tanışma/bağlantı Kurma:

Çocuk adalet sistemi içerisinde çocuklarla (çocuk/aile/kurum) tanışma, mesleki ilişkinin başladığı, çocuğun gereksinim duyduğu tüm bilginin paylaşıldığı, karşılıklı bir süreçtir. Bu sürecin çocuk ve sosyal çalışma görevlisi için nasıl başladığı önemlidir, çünkü kurulmaya çalışan mesleki çalışmanın temel aşamasını oluşturmaktadır.

Çocuk adalet sistemine, mağdur, tanık, suça sürüklenme gibi çeşitli sebeplerle dahil olan çocuklar için adliyede bulunmak bile başlı başına travmatik bir deneyim olmakta iken, ifade alma süreci çocuk için oldukça zor bir süreçtir. Bu nedenle kanıt temelli, bilimsel bilgi elde edebilmek için ilk aşamada çocukla kurulan ilişkinin güven temeline dayanması, etik ve gizlilik ilkelerine özen gösterilmesi önemli olmaktadır. Çocuğun bu aşamada karşılaştığı yeni ortamda kendini rahat hissetmesi sağlanmalıdır.

Tanışma amasında gözlem ve bilgi toplama sürecinde kayıt tutulması gereklidir, buna ilişkin esasların belirlenmesi, çocuk ve aileye kayıt tutmanın gerekliliği, bilgilerin değerlendirilmesi ve rapor yazım aşamasında bilgilerin unutulmaması, kapsamlı bir rapor oluşturulabilmesi için önemi aktarılmalıdır.

Çocuğun gereksinim duyduğu konularla ilgili gerekli bilgilendirmenin yapılması, görüşmenin amacının anlatılması ve bunların çocuk tarafından anlaşıldığından emin olunması çocuk yararına bir mesleki müdahale için başlangıç ilkesidir.

Ön Değerlendirme

Değerlendirme için çocuğun içinde bulunduğu toplumsal yapı, kültürel özellikleri, eğitim düzeyi, sağlık ve ekonomik durumu dikkate alınmalıdır. Ön değerlendirme aşaması gözlem aşamasıdır, bu aşamada etkili ve doğru gözlem yapılabilmesi için tanışma aşamasındaki güven oluşturmamın iyi kurulması, çocuğun doğal davranışlarının gözlemlenebilmesi için önemlidir. Aile özellikleri, ebeveynlerle ilişkileri, içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre özellikleri, sosyal destek sistemleri, okul ve aradaşları ile ilişkileri, varsa çalışma ortamındaki durumu, boş zaman değerlendirme özellikleri ve soruna yaklaşımı belirlenmeye çalışılmalıdır.

Değerlendirme aşamasının görevleri şunlardır:

- İhtiyaç ve problemin tanımlanması kadar güçlerin ve kaynakların tanımlanması
- İhtiyacı ve problemi daha iyi anlamak için gerekli bilginin tanımlanması ve ihtiyaç ve problemle ilgilenirken gerekli olacak uygun araçların belirlenmesi,
- Bilginin toplanması ve analizi. Sağlıklı ve gerçekliğinden kuşku duyulmayacak bilgiler edinilmesi ve değerlendirilmesi;

Etkili bir değerlendirme için önemli faktörler şunlardır:

Bir kişinin, sorunun ya da durumun tam ve doğru olarak değerlendirilmesi planlı değişim sürecinde kritik bir noktadır. Bu noktada birey, sorun ya da durum ile ilgili yeterli ve doğru bilgi toplamaya, bu bilgileri analiz etmeye ve yorumlamaya gereksinim vardır.

- Bireyleri ve aileleri, birbirleri ile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, aile üyeleri arasındaki etkileşimler, yakın sosyal çevreleri ile ilişkileri, gelenekleri, görenekleri, güçlü yanları, aile işlevleri açısından değerlendirme.
- Bazı spesifik yaşam durumları değerlendirme odağını oluşturabilir. Örneğin, depresyon, madde kötüye kullanımı, davranış sorunları gibi durumların değerlendirilmesi söz konusu olabilir.
- Teknikler ve değerlendirme yöntemleri mikro, mezo ve makro düzeylerde kullanılır. Dil, din, ırk ve kültürel faktörler değerlendirmede önemli rol oynayabilir.
- Müracaatçının katılımını sağlama önemlidir. Müracaatçının sorununun çözümü için değerlendirmeyi yapan uzmanın düşündüğü çözüm yolları uygun olmayabilir ya da yeterli ve etkili olmayabilir.
- Değerlendirmede her zaman bir yargıya varma söz konusudur. Müracaatçıların yaşamları ve sorunları çok karmaşık olabilir. Güçlü yanları, zayıf yanları, sorunlar her birinde farklı özelliklere sahiptir.

- Değerlendirmede müracaatçı sisteminin güçlü yanları önemlidir. Değerlendirme sürecinde bu güçlü yanların mümkün olduğunca ön plana çıkarılması gerekir. Böylece sorunların ele alınması da kolaylaşır.
- Değerlendirmede sorunun açık, tek bir tanımı yapılamayabilir.
- Değerlendirme devam eden bir süreçtir.

Planlama

İyi bir değerlendirme yapılması, bilgilerin kanıta dayalı toplanması ve gözlem yapılması planlama aşamasının niteliği için önemlidir. Planlama yapılması için çocuğun içinde bulunduğu durumun, sorunların, gereksinimlerin, güçlü yönlerin bütüncül olarak değerlendirilmesi ve bir karara varılmış olması gerekmektedir. Bu aşamada çocuğun sürece etkin katılımı, sorumluluk alma isteğinin ölçülmesi ve verilen karara katılımı önemlidir. Çocuğun değerlendirme aşamasında ortaya konan sorunlarının çözümü için çözüm odaklı bir "müdahale planı" hazırlanır. Bu planın hazırlanması için çocuğun öncelikli gereksinimler, planın amacı ve hedefleri belirlenir. Müdahale planının amacı çocuğun içinde bulunduğu sorunların çözümüdür.

Müdahale planının hazırlanması için tüm toplanan bilgilerin bir araya getirilmesi gerekir. Plan müracaatçı sisteminin sorununun çözümünü sağlayacak uygun bir plan olmalıdır. Müdahale mikro, mezo ve makro düzeylerde düşünülmelidir. Sorunun ve müdahale planının farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi gerekir.

Çocuk adalet sistemine dahil olan çocuklara yönelik mesleki müdahalenin en önemli aracı tüm müdahale aşamalarını ve müdahale planını içeren "Sosyal İnceleme Raporu"nun hazırlanması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle de soruşturma aşamasında çocuklarlar ilgili mutlaka SİR hazırlanması esastır.

Müdahale planının oluşturulması için, değiştirilmesi, yeniden tanımlanması gereken sorunun ve gereksinimlerin belirlenmesi, belirlenen sorunun öncelik sırasına konulması, değişim yaratılması için hedefler belirlenmelidir. Çocuğun içinde bulunduğu sorunlar, gereksinimler çocuğun bireysel özelliklerinden kaynaklı (mikro düzeyde), aile, sosyal çevre, eğitim/okul sorunları, arkadaş çevresi vb. içinde bulunduğu sosyal çevreden kaynaklı (mezo düzey) ya da daha geniş düzeyde toplumsal koşullardan, örneğin ailenin göç öyküsü, sosyal destek sistemlerinin olmaması, ülke çocuk politikalar vb. sorunlardan kaynaklı (makro düzeyde) olabilir. Mikro, mezo ve makro düzeyde yapılacak değerlendirme, müdahale planının amaç ve hedeflerini oluşturmak için gereklidir. Değişim oluşması için yapılacak eylemlerin belirlenmesi ile birlikte müdahale planı hazırlanmış olur.

Müdahale planının hazırlanması için adalet sistemi içerisinde çalışan sosyal çalışma görevlisinin çocuğun gereksinimleri, sorunların çözümü için yararlanabileceği, havale edebileceği kaynakları bilmesi, bu kaynaklarla işbirliği stratejileri geliştirmesi, eylem süreci boyunca toplumsal kaynakları kullanmak için kişi ve kurumlarla ilişki içerisinde olmalıdır.

Uygulama

Uygulama aşamasının temel ilkesi “müracaatçının bulunduğu yerden başlamak”tır. Güçler perspektifi temelli bir yaklaşım oluşturarak, planın uygulanmasında özellikle çocuklarla yapılan çalışmada esnek olmak, değerlendirmenin/gelişimin yeniden değerlendirilmesi, etik ilke ve değerlerin ön planda tutulması, çocuğun güven duygusu içerisinde mesleki ilişkiye devam etmesi, sorunlar üzerinden çalışılması ve çocuğun yeni bir bakış açısı geliştirebilmesi sağlanmalıdır.

Son Değerlendirme

Çocuk adalet sistemi içerisinde çocuğa sunulacak mesleki müdahale yöntemlerinin belirlenmesi, çocukla ilgili alınacak kararlar için “son değerlendirme” aşaması ön değerlendirme kadar önemlidir. Çünkü bu aşamada çocuk ve içinde bulunduğu durum ile ilgili bir “risk haritası” hazırlanması gereklidir. Risk haritası, çocuğun içinde bulunduğu aile ve sosyo-kültürel çevrenin, toplumsal koşulların, adli olayın neden ve sonuçları ile ilgili bir değerlendirme yapılarak oluşturulur. Risk değerlendirmesinin yapılması için çocukla ilgili alınacak kararda ailenin, kurumun, diğer sistemlerinin etkilerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan harita sonucunda sağlıklı ve objektif bir mesleki müdahale geliştirilebilir. Aynı zamanda çocuğun yüksek yararına olacak bir mesleki karar verilebilir.

Sonlandırma

Çocuk adalet sistemine dahil olan her çocuk için, çocuğun yüksek yararını gözeterek değişim yaratma amacıyla uygulanan mesleki müdahalelerin süresinin belirlenmesi esastır. Planlama aşamasında gerçekçi bir süre planlanması ve son değerlendirme aşamasında bu sürenin ölçülebilirliğinin sağlanması ve yeniden gözden geçirilerek, yapılan mesleki müdahale için son takvim ortaya konmalıdır. Örneğin, danışmanlık, sağlık vb. tedbirlerin alınması halinde belirlenen amaçların gerçekleştirme süreci belirlenmelidir.

Süre sonunda, müracaatçı sistemine son bilgilendirmenin yapılması, bu bilgilerin sistem tarafından özümsemişinin anlaşılması, tüm aşamalarda ortaya çıkan değişim ve yeni rollerin neler olduğunu, öğrenilen yeni değer ve rollerin nerler olduğunu belirlenmesi gereklidir.

İzleme

Adli süreç ve mesleki müdahaleden sonra izleme aşamasının gerçekleştirilebilmesi önemlidir. Bu aşamanın şu andaki çocuk adalet sistemi yapısı içinde sosyal çalışma görevlilerinin iş yükü nedeniyle gerçekleştirilmesi zor olabilir. Ancak bu sürecin neden önemli olduğu adalet sisteminde çalışan tüm taraflar (hakim, savcı, avukat, sosyal çalışma gör.) için benimsenmelidir. İzleme aşamasının gerçekleşmesi ile birlikte çocukla ilgili yapılan mesleki müdahalenin çocukta ortaya çıkardığı kazanımlar ve bunun çocuk üzerindeki etkileri, çocuğun bu kazanımları yaşamına yansıtıp yansıtmadığı belirlenebilir. Çocuk adalet sistemine dahil olan bir çocuğun örneğin, suç tekrarı yapmaması gibi kazanımların izlenmesi ceza adalet sisteminin amaçları ile de örtüşmektedir. İzleme için zaman ve ekip oluşturulması önemli bir nokta olarak görülmektedir.

4. BİLGİ TOPLAMA VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

- Müracaatçı ve ilgili diğer kişilerle görüşme yaparak bilgi toplama için; müracaatçı ile ilgili gerekli bilgilerin edinilmesi için kurumda oluşturulmuş formlar (örneğin; görüşme formları, aile değerlendirme formları, vb.) kullanılabilir.
- Müracaatçı ile görüşme sırasında gözlem yapma, müracaatçının davranışları, sözel olmayan ifadelerin anlamları (ağlama, çekinme, utanma, agresyon, öfke, motivasyon eksikliği, ilgisiz olma vb. gibi) değerlendirilmelidir.
- Müracaatçı çevresi içinde değerlendirilmelidir.
- Müracaatçı ile ilgili bazı edinilebilecek bilgiler kurum kaynaklarından (mernis sistemi vb.) sağlanabilir. Müracaatçının değerlendirilmesinde bazen yapılandırılmış ölçüm araçları (testler vb.) kullanılabilir.

5. MEVCUT DURUMDA MESLEKİ MÜDAHALE YÖNTEMLERİ NELER OLABİLİR?

Mesleki müdahale yöntemlerinin belirlenmesi için yukarıda belirtilen aşamaların etkili, sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gereklidir. Bu aşamalar için daha önce belirtildiği gibi müracaatçının bütüncül yaklaşımla değerlendirildiği, müdahale planını içeren "Sosyal İnceleme Raporu" hazırlanması gereklidir.

Bildirim:

Çocuğun durumunun değerlendirilmesi ile birlikte risk altında olduğunun tespit edildiği durumda Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) kapsamında bildirim sorumluluğu yerine getirilmelidir.

ÇKK Madde 6: (1) Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kişiler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir. (2) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhâl yapar.

ÇKKY Madde 5:(8) Cumhuriyet savcısı soruşturmayı yürütürken aynı zamanda tedbir kararı alınabilmesi için korunma ihtiyacı olan çocuğu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür.

Soruşturma aşamasındaki işlemler sırasında;

- Mağdur ya da tanık çocuğun yapılacak işlemler ve süreç hakkında anlaya bileceği düzeyde ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi gereklidir.
- Çocuğun adliyeye gelişinde yanında bir yetişkinin, ebeveyninin olması sağlanmalıdır.

- Mağdur ya da tanık çocuğun yargılama işlemleri sırasında ikincil travmalar yaşamaması, korku ve kaygı duyguları içerisinde olmaması için fail ve fail yakınlarıyla doğrudan doğruya karşı karşıya getirilmemelidir.

Fail ile mağdur/tanık çocuğun karşılaştırılmaması ilkesi uygulanmasında sanığın savunma hakkının ihlal edildiği, sanık ve avukatının mağdur ya da tanık çocuğa soru sorma haklarının kullandırılmadığı ileri sürülebilir. Bu tür bir ihlalle sebebiyet vermemek bakımından, ÇİM uygulamadan farklı olarak, mağdur ya da tanık çocuğun ifadesi alınırken sanık avukatının da hazır bulundurulması yararlı olacaktır.

- Özellikle cinsel istismar mağdurlarında çocuğun mahremiyetine saygı duyulmalı, her aşamada tüm çocuklar için gizlilik ilkeleri ve mesleki etik ilke ve değerlere bağlı kalınmalıdır.

Psiko-sosyal Destek Hizmeti

Suçta sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dille bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek (ÇKKY Md:19/1-b).

Çocuğun Temel Gereksinimlerinin Karşlanması

Mesleki müdahale aşamasında çocuğun durumu değerlendirilerek barınma, sağlık, beslenme gibi temel gereksinimlerinin karşılanması, bu konuda kaynak yaratılması önemlidir. Bu konuda gerekli işlemleri yapmak sosyal çalışma görevlisinin dikkat etmesi gereken hususlar arasındadır.

ÇKK Madde 30 - (1) c) Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum ve kuruluşlara bildirmek.

ÇKK kapsamında Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler:

ÇKK'nın 1. Maddesinde, kanunun amacı "korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek" olarak belirtilmiştir. Kanunun 5. maddesinde ise koruyucu ve destekleyici tedbirler yer almaktadır. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını, kurum bakımının ve özgürlüğünün kısıtlanmasının son çare olmasını sağlamaya

yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bu tedbirlerin uygulanmasıyla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarından söz edilmektedir.

ÇKK Madde 5 - (1) Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir.

a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan Maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

ÇKK kapsamında Adli Kontrol

ÇKK Madde 20-(1) Suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu Maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir:

- a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak.
- b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek.
- c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.

Aileye Teslim Kararı

Çocuk hakkında verilen tüm kararlar gibi "aileye teslim" kararının derinlemesine, çok boyutlu değerlendirilmesi gereklidir. Özellikle risk faktörlerinin belirlenmesi, çocuğun aile tesliminden sonra can güvenliği de dahil olmak üzere, yaşama, gelişme, eğitim, sağlık vb. tüm haklarının ebevenleri tarafından güvence altında olduğuna kesin kanaat getirilmelidir. Özellikle çocuğun bu karara istekli olması, çocuğunu da katılımı ile ilgili karar verilmesi, çocuğun bu aşamada duygu ve düşüncelerinin iyi bir biçimde gözlemlenmesi gerekmektedir.

ÇKK Yönetmelik Madde 16: (5) Kolluğun çocuk birimi, suça sürüklenen çocuğun aileye teslimini gerektiren hâllerde; çocuğun teslim edileceği veli, vasi, kanunî temsilci veya bakımını üstlenen kimseleri bulamaz ya da bunların çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelendiğinde bu kişilere teslim edemez. Cumhuriyet savcısının talimatını alarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna teslim eder. (6) Kolluk görevlisi, teslim ettiği çocuğun veli, vasi, kanunî temsilcisi veya bakımını üstlenen kimselerin çocuğa yeterli rehberliği sunamadığı veya çocuğu yeterince gözetemediği hususlarında bilgi edinmesi hâlinde durumu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna derhâl bildirir. (7) Korunma ihtiyacı içinde olan çocuğun bulunduğu bildirimi, tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı, çocuğun teslim edileceği veli, vasi, kanunî temsilcisi veya bakımını üstlenen kimselerin sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ile yörenin örf ve âdetleri dikkate alınarak, çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları ile yarar ve esenliğinin tehlikeye düşebileceğinin tespiti hâlinde; kolluğun çocuk birimi, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğun güvenliğini sağlar ve mümkün olan en kısa sürede Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna teslim eder. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, kolluk tarafından getirilen çocukların derhâl teslim alınabilmesi için gerekli önlemleri alır. Kolluğun çocuk birimi, suç mağduru olan korunma ihtiyacı içinde olan çocuklar hakkında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna teslim işlemini, Cumhuriyet savcısının talimatı doğrultusunda yapar.

Türk Medeni Kanunu'nda Yer Alan Tedbirler

Çocuğun durumunun değerlendirilmesi ile birlikte Medeni Kanun çerçevesinde; velayetin kaldırılması, kişisel ilişkinin düzenlenmesi, kamu vesayeti sisteminin oluşturması vb. kararlara çocuğun yararını gerektirdiği durumda verilebilir.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kapsamında Alınabilecek Tedbirler

Söz konusu kanun çerçevesinde alınacak kararlar, uzlaşma, denetimli serbestlik hükümleri, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, cezanın ertelenmesi ve ceza yaptırımlarının müdahale planındaki amaç ve hedefler doğrultusunda çocuk üzerindeki etkileri incelenir.

Ücretsiz Danışma Hizmeti

Hukuki ve psikolojik danışmanlık hizmeti, hem çocuklar (mağdurlar) hem de aileleri için verilmelidir. Bunun sağlanması için adalet sisteminde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin bu konuda kaynakları bilerek, aileyi yönlendirmesi sağlanabilir. Tabi bu yönlendirmeye ailenin ve çocuğun uyması sağlamak, izleme aşamasının hayata geçirilmesi ile sağlanabilir ya da çeşitli yaptırımlar getirilmelidir. Çocuk ve ailesi baronun adli yardım birimlerine, psikolojik destek için üniversitelerin çocuk koruma merkezlerine ya da psikiyatri kliniklerine yönlendirilebilir.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti

Tedbirlerin/verilen kararın uygulanması ile ilgili ya da ailenin ekonomik yoksunluk içerisinde

olduğunun tespit edildiği durumda, ailenin sosyal ve ekonomik destek hizmeti alması için Valilik/ Kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine gerekli yönlendirmenin yapılması sağlanmalıdır.

6. İLKELER:

Gizlilik: Çocuğun güvenliği ve mahremiyeti ya da çocuğun özellikle talep ettiği hususlarda paylaşılan bilgilerin gizli tutulması sağlanmalıdır. Çocuğun güvenliğinin gerektirmesi halinde iletişim bilgilerinin gizlenmesi önem taşımaktadır. Bu hakları bulunduğu ilişkin olarak çocuk ve aile bilgilendirilmeli, dosya sisteminde gizli bilgilerin ayrı bir kayıtla tutulduğu belirtilmelidir. Gizliliği önem taşıyan bilgiler ayrı bir sistem içinde korunmalı ve yetkisiz kişilerle bu bilgilerin paylaşılması engellenmeli, ancak hakim ve savcı talepleriyle bilgiler kullanılmalıdır.

Yetkinlik: Çocuk adalet sisteminde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin, bu alanın gerektirdiği bilgi ve yeterliğe sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Çocuk adalet sisteminde uzmanlaşmamış personelin çocuğa zarar verebileceği gözönünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çocuk alanında çalışan kişilerle ilgili olarak kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterleri taşıyan kişilerin alanda görevlendirilmeleri önem taşımaktadır. Uzman sıfatıyla dosyada görüşme yapan, rapor veren kişilerin çocuğu tüm yönleriyle değerlendirebilme yeteneğine ve donanımına sahip olması; bu raporun hazırlanmasında uzmana araç, personel, güvenlik, bütçe vb. olanakların sağlanması raporun gerçekçi ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Rapor düzenleyen uzmanın çalışma alanındaki yasal mevzuata da hakim olması, çocuğun temel haklarının ihlal edilmesini önlemede önem taşımaktadır. Uzmanın, kendi alanı dışında kalan uzmanlık alanlarında yardım talep edebilmesi ve çoklu müdahale, görüş ve rapor hazırlanmasında kolaylık sağlanmalıdır.

İlişkiler: Uzmanın çocukla kurduğu ilişkideki gözeteceği denge büyük önem taşımaktadır. Kurulan ilişkide görüşmenin sağlıklı ve gerçekçi olması bakımından öncelikle "güven ilişkisinin" kurulması; uzmanın orada bulunma nedeninin çocuğa basit ve açık bir dille ifade edilmesi; incelemenin nedeni ve sonucu hakkında çocuğun bilgilendirilmesi; çocuğun görüşme yapmama hakkının dahi bulunduğu; verilecek kararda çocuğun kararlarının ve isteklerinin büyük önem taşıdığı konusunda çocuğun bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. Uzman, çocuk ve yakın çevresiyle kuracağı ilişkide profesyonelliğine ve nesnelliğine zarar verebilecek tutum ve tavırlardan özellikle kaçınılmalıdır; uzmanın, vaka, çocuk ve yakın çevresiyle ilgili değerlendirme yaparken "çocuğun yüksek yararının" ön planda tutulması gerektiğini ve çocuğun haklarının sürecin her aşamasında korunması gerektiğinin bilincinde olması önem taşımaktadır.

Bilgi Toplama: Yapılacak değerlendirmenin sağlıklı ve verimli olabilmesi için kanıt temelli veriler elde edilmesi gerekmektedir. Kanıt temelli bilgi bilimsel yaklaşımlara dayanmalıdır. Subjektif, kuşkulu, duygusal, iç görüye dayalı bilgiler olmamalıdır. Elde edilen bilgiler farklı sistemlerce doğrulanmaya çalışılmalıdır. Yapılan işlemin bir yargılama faaliyeti içerisinde yer aldığı göz önünde bulundurularak, kanıt temelli olmayan bilgilerin kullanılmaması gereklidir ve vaka üzerinde kanıt temelli bilgi elde edilememişse, ya da edinilen bilgiler yeterli değilse bu durum hazırlanacak raporda belirtilmeli ve görüş bildirmekten kaçınılmalıdır.

Tutulan kayıtlar dikkatli ve özenli bir biçimde korunmalı; hem ilgili olmayan kişilerin bu bilgilere ulaşamayacağından emin olunmalı hem de elde edilen bilgiler kaybolduğunda telafisinin mümkün olmayacağı gözetilerek özenle saklanmalıdır. Test sonuçları, değerlendirilen kişi ve ilgili adli makamlar dışında vaka ile ilgili olmayan kişilerle paylaşılmamalıdır. Hazırlanan rapor, paylaşılacak kurumlar ve kişilerce de anlaşılabilir, açık ve sade bir dille yazılmalı, gereksiz bilgilerin bulunmasından kaçınılmalıdır.

EKLER

Basamaklandırılmış Adli Görüşme Tekniği Görüşme Aşamaları

1. Hazırlık – Tanışma

Çocukla olumlu bir tanışma, görüşme hakkında bilgilendirmede bulunma ve gereksinimlerine odaklanma.

2. Güven İlişkisi Geliştirme

Çocuğa yardımda bulunmak üzere orada olunduğu açıklanmalı, Personel kimliği gösterilmeli, Tüm süreç boyunca onun yanında olunacağı beyan edilmeli, Göz teması kurulmalı, Çocuğun haklarının önemsendiğini belli edilmeli, Çocuğa değer verildiği hissettirilmelidir.

3. Görüşme Kuralları

Çocukla birlikte, görüşme boyunca izlenen kurallar belirlenmeli ve görüşme boyunca bu kurallara riayet edilmesine dikkat edilmelidir.

4. Gerçekleri Söylemenin Gerekliliğini Oluşturma

Doğruyu ve maddi hakikati olduğu gibi anlatmanın olumlu yönleri ve çocuk açısından faydaları çocukla birlikte sorgulanmalıdır.

5. Konuya Giriş Yapma

Görüşme konusuna yönelik genel bir çerçevede giriş yapılmalıdır.

6. Serbest Öyküleme

Konuya giriş yapılmasının ardından, çocuğun olay hakkında öyküleme yoluyla, serbest çağrışımlarına dayalı olarak anlatımda bulunması sağlanmalı ve bu aşamada çocuğun sözü kesilmeyerek, müdahalede bulunulmamalıdır.

7. Açık Uçlu Sorular

Serbest öykülemelerde eksik kalan konularda, odaklanmış açık uçlu sorular yönlendirilmelidir.

8. Özel Sorular

Eksik kalan konularda detaylı sorular sorulmalıdır.

9. Final Aşaması – Görüşmeyi Sonlandırma

Çocuğa verdiği bilgiler için teşekkür edilmeli, son söylemek istedikleri sorulmalı, görüşmeden sonra neler olacağı hakkında bilgilendirmede bulunularak görüşme sonlandırılmalıdır.

ÇOCUKLARLA ADLİ GÖRÜŞME KONTROL LİSTESİ

Çocukla adli görüşme için kontrol listesinin kullanımı, görüşmede dikkat edilmesi gereken hususlar odağında başarılı bir görüşme sağlayacaktır. Lütfen görüşme boyunca kontrol listesindeki maddelerin uygulanması konusunda özen gösteriniz.

GÖRÜŞME SÜRECİ	DEĞERLENDİRME	
	Yapıldı	Yapılmadı
1. Çocuğu görüşme odasına uygun biçimde alma		
2. Görüşmecinin kendisini tanıtarak, görüşmedeki görevini ifade etmesi		
3. Güven oluşturma ve çocuğu görüşmeye hazırlama amacıyla çocukla iletişimi günlük konularda (adli konu dışında herhangi bir konuda) sohbet ederek başlatma		
4. Görüşmenin başındaki sohbet sırasında çocuğun gelişimsel düzeyini tespit etme		
5. Çocuğa neden burada olduğunu sorarak, çocuğun görüşmeyle ilgili bildiklerini tespit etme		
6. Görüşme süreci, amacı ve içeriği hakkında bilgilendirmede bulunma		
7. Çocuğa içinde bulunduğu görüşme odasının (görüşme odası ve teknik oda) fiziki koşulları hakkında bilgi verme		
8. Görüşmenin kamera kaydına alındığı konusunda bilgi verme		
9. Görüşmenin kimler tarafından izlendiği konusunda bilgi verme		
10. Çocukla ilgili temel demografik bilgileri alma (yaşı, doğum yeri, aile üyeleri vb.)		
11. Çocuğun günlük rutini ve aile ilişkileri hakkında bilgi alma		
12. Okul yaşamı hakkında bilgi alma		
13. Çocuğa gerçekleri söylemenin yararlarını anlatma		
14. Olay hakkında detaylı bilgi toplama		

GÖRÜŞME SÜRECİ	DEĞERLENDİRME	
	Yapıldı	Yapılmadı
15. Çocuğun sosyal çevresi, arkadaş ilişkileri, boş zaman değerlendirme alışkanlıkları hakkında bilgi alma		
16. Olayın yerini, tarihini sorma		
17. Olayın nasıl gerçekleştiğini anlatmasını isteme		
18. Yaşanan olayın çocuk için ne anlama geldiğini sorgulama		
19. Çocukla anlayabileceği basit bir dille iletişim kurma		
20. Kısa cümleler kurma		
21. Motive edici, rahatlatıcı bir ses tonu ile görüşme yapma		
22. Çocuğun beden diliyle verdiği mesajları anlayarak buna uygun biçimde iletişimini sürdürme		
23. Çocuğun rahatsız hissettiği, sustuğu, korktuğu anlarda onu rahatlatarak görüşmeyi başarılı biçimde sürdürme		
24. Yargılayıcı ve eleştirel bir yaklaşım sergilememe		
25. Yönlendirici sorular kullanmama		
26. Adli sürecin nasıl devam edeceğine dair çocuğu bilgilendirme		
27. Görüşmeyi çocuğa teşekkür ederek bitirme		

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Anderson, J. ve Heath, R. T. (2006) Forensic Interviews of Children Who Have Developmental Disabilities, National Center For Prosecution Of Child Abuse Report, 19(2),
- Centel, N. ve Zafer, H. (2005) *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları
- Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı, UNICEF, Ankara, 2013
- Duyan, V. (2010) *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara : SHUDER Yayınları
- Erukçü, G. ve Akbaş, E. (2013) Mağdur Çocuklarla Adli Mülakat Teknikleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 199 - 207
- Feld, B. C. (2006) Police interrogation of Juveniles: An emprical study of policy and practice, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 97(1), 219 - 316
- IOM, Interviewing Techniques resource_book
- Johnson, G. B. , & Wahl, M. (1995). Families: Demographic Shifts. In Encyclopedia Of Social Work (Vol. 2, Pp. 936-941). Washington, Dc: Nasw Press.
- Koons, D. L. Forensic Interview of Children,
- Kunter, N. ve Yenisey, F. (2013) *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İkinci Kitap, Ceza Muhakemesinin Yürüyüşü, İstanbul: Beta Yayınları
- Nathanson, R. ve Crank, J. N. (2004) *Interviewing Children with Disabilities*, NACC Children's Law Manual
- Özbesler, C. (2007) *Hizmet Sunumunda Müdahale Eğitim Semineri*. Rize.
- Öztürk, A. B. (2014), Çocukla Çalışmada Oyun, Işıkhan, V. (Ed.) Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan: Sosyal Hizmet ve Mülakat, Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği Yayınları
- Polat, G. (2010) *Kanıtı Dayalı Sosyal Hizmet Uygulaması*.
- Redlich, A.D., Quas, J.A. ve Ghetti, S. (2008). Perceptions of children during police interrogation: Guilt, confesions and interview fairness, *Psycholog, Crime & Law*, 14(3), 201 - 223
- Sorunlar, İhtiyaçlar, Tespitler Raporu. Ankara, 28.01.2013.
- Suçta sürüklenen çocuklara hukuki yardım eğitimci el kitabı, Ankara, 2010
- Turan, N. (1992) *Sosyal Kişisel Çalışma. Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet*. Ankara

Üzülmez, İ., Karakehya, H., Göktürk, N. ve Şahin, C. (2013) *Temel Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını

Wakefield, H. ve Underwager, R. (1989). Techniques for interviewing children in sexual abuse cases, *American Journal of Forensic Psychology*, 7(3), 43 - 69.

Vasta, R., Haith, M. M. ve Miller, S. A. (1999) *Child Psychology: The Modern Science (3rd Ed.)*, New York: John Wiley & Sons, Inc.

Yolcuoğlu, İ. Sosyal Hizmet Uygulamalarında Aileye Sosyal Hizmet Müdahalesi. http://www.sosyalhizmetuzmani.org/shu_aile2.htm.

Yuille, J. C. The setp-wise interview: A protocol forinterviewing children

Yurtcan, E. (2002) *Ceza Yargılaması Hukuku (9.Baskı)*, Alfa Yayınları

Bu proje, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin desteğiyle üretilmiştir.

Yayın içeriği tamamen yazarlarının sorumluluğunda olup hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin gürüşleri olarak gsterilemez.